

BEZPEČNÁ SPOLEČNOST
2016

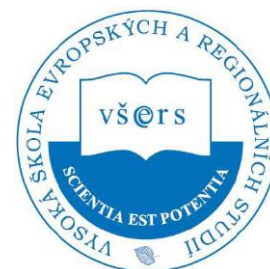
IV. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM BEZPEČNÁ SPOLEČNOST 2016

Vodňany, 23. – 24. listopadu 2016

SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ

České Budějovice 2016

**Vysoká škola evropských a regionálních studií
Katedra právních oborů a bezpečnostních studií**

BEZPEČNÁ SPOLEČNOST
2016

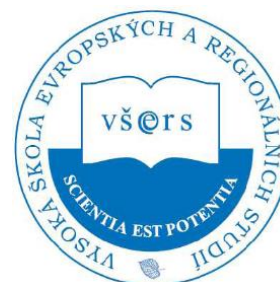
4TH INTERNATIONAL COLLOQUIUM SAFETY AND SECURITY SOCIETY 2016

Vodnany, November 23. – 24., 2016

CONFERENCE PROCEEDINGS

Ceské Budejovice 2016

**College of European and Regional Studies
Department of Law and Security Studies**

Vydavatel / Publisher:

Vysoká škola evropských a regionálních studií / College of European and Regional Studies
Czech Republic

Editor / Edited by:

Mgr. Štěpán Kavan, Ph.D.

Recenzent sborníku / Reviewed by:

doc. Ing. Marek Smetana, Ph.D.

Fakulta bezpečnostního inženýrství TU Ostrava / Faculty of Safety Engineering TU of Ostrava,
Czech Republic

Ing. Alena Oulehlová, Ph.D.

Fakulta vojenského leadershipu, Univerzita obrany / Faculty of Military Leadership University of Defence,
Czech Republic

Jednotlivé příspěvky byly recenzovány externími recenzenty. / Individual papers were reviewed by external reviewers.

Vzor citace / Citation example:

AUTOR, A. Název článku. In Kavan, Š. (eds.) *IV. mezinárodní kolokvium Bezpečná společnost 2016. Sborník příspěvků*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2016. s. 15 -23. ISBN 978-80-7556-012-4. ISSN 2533-6223.

AUTHOR, A. Title of paper. In Kavan, Š. (eds.) *4th International Colloquium Safety and Security Society 2016. Conference proceeding*. Ceske Budějovice: College of European and Regional Studies Czech Republic, 2016. pp. 15 – 23. ISBN 978-80-7556-012-4. ISSN 2533-6223.

Publikace neprošla jazykovou úpravou. / Publication is not a subject of language check.

Za správnost obsahu a originalitu výzkumu zodpovídají autoři. / Authors are fully responsible for the content and originality of the articles.

© 2016 Vysoká škola evropských a regionálních studií

ISBN 978-80-7556-012-4   ISSN 2533-6223

PROGRAMOVÝ A VĚDECKÝ VÝBOR KONFERENCE / PROGRAMME AND SCIENTIFIC COMMITTEE

plk. Ing. Lubomír Bureš

*Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje, ředitel
Fire Rescue Service of South Bohemia, director, Czech Republic*

Ing. Monika Blišťanová Ph.D.

*Vysoká škola bezpečnostného manažerstva v Košiciach
University of Security Management in Kosice,
Slovakia*

Ing. Lenka Brehovská, Ph.D.

*Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Faculty of Health and Social Sciences University of South Bohemia,
Czech Republic*

Ing. Jiří Dušek, Ph.D.

*Vysoká škola evropských a regionálních studií, prorektor pro vědu, výzkum a rozvoj
College of European and Regional Studies
Czech Republic*

doc. PhDr. Jacek Dworzecki, Ph.D.

*Vysoká škola Policie v Szczytnie, Polsko
College Police Szczytnie,
Poland*

Mgr. Zdeněk Hon, Ph.D.

*Fakulta biomedicínského inženýrství, ČVUT v Praze
Faculty of Biomedical Engineering, Czech Technical University in Prague,
Czech Republic*

plk. Mgr. Štěpán Kavan, Ph.D. (předseda / head)

*Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje
Fire Rescue Service of South Bohemia,
Czech Republic*

Ing. Lucia Kováčová, Ph.D.

*Vysoká škola bezpečnostného manažerstva v Košiciach
University of Security Management in Kosice,
Slovakia*

Ing. Milan Marcinek, Ph.D.

*Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Academy of the Police Force in Bratislava,
Slovakia*

Ing. Alena Oulehlová, Ph.D.

*Fakulta vojenského leadershipu, Univerzita obrany
Faculty of Military Leadership University of Defence,
Czech Republic*

doc. Ing. Jozef Sabol ,DrSc.

*Fakulta bezpečnostního managementu, Policejní akademie České republiky v Praze
Faculty of Security Management, The Police Academy of the Czech Republic in Prague
Czech Republic*

doc. Ing. Marek Smetana, Ph.D.

*Fakulta bezpečnostního inženýrství, VŠB - TU Ostrava
Faculty of Safety Engineering VŠB – Technical University of Ostrava
Czech Republic*

Ing. Marta Spálenková

*Krajský úřad Jihočeského kraje, vedoucí oddělení krizového řízení
South Bohemia Regional Authority, Head of Departement of Crisis Management
Czech Republic*

doc. JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

*Vysoká škola evropských a regionálních studií
College of European and Regional Studies
Czech Republic*

prof. Ing. Bedřich Šesták, DrSc.

*Fakulta bezpečnostního managementu, Policejní akademie České republiky v Praze
Faculty of Security Management, The Police Academy of the Czech Republic in Prague
Czech Republic*

plk. Ing. Jarmil Valášek, Ph.D.

*MV GR HZS ČR, Institut ochrany obyvatelstva
Population Protection Institute in Lázně Bohdaneč
Czech Republic*

prof. Ing. Vasyl Zaplatynskyi, Ph.D.

*National University of Physical Education and Sport of Ukraine
Academy of Safety and Bases of Health,
Ukraine*

OBSAH

Podoby poskytování psychosociální pomoci, když se ozve živel země: specifika poskytování první psychické pomoci dětem	
Adámek Tomáš	11
Právní a policejní věda v historické reflexi	
Bílý Jiří	22
Kompetence k vedení lidí a druhá kariéra	
Binková Kristýna, Brichová Andrea	31
Přístup k evakuaci u sociálních zařízení v rámci zóny havarijního plánování	
Brehovská Lenka	38
Systém odozvy krizového manažmentu na mimoriadne udalosti	
Demčáková Jaroslava	44
Ekonomická a energetická bezpečnost regionů Evropské unie	
Dušek Jiří	49
Osobní dohledový systém určený pro zvýšení bezpečnosti a akceschopnosti složek integrovaného záchranného systému	
Hon Zdeněk a kol.	58
Vizualizace vnějšího havarijního plánu Jaderné elektrárny Temelín	
Karda Ladislav, Moravec Michal	65
Vybrané aspekty civilní obrany v období před II. světovou válkou	
Kavan Štěpán	73
Logistika ochrany obyvatelstva obce se zaměřením na příspěvkovou organizaci obce, která poskytuje pečovatelské služby	
Kudlák Aleš	82

Specifika psychosociálního přístupu k lidem evakuovaným ze ZHP JE

Freitinger Skalická Zuzana, Havránková Renata 91

Úloha nestátních neziskových organizací při mimořádných událostech v Jihočeském kraji

Žlábková Jana 98

ENGLISH CONTENT

Types of psychosocial support when the element earth brings about disaster: specifics of providing psychological first aid to children	
Adámek Tomáš	11
Jurisprudence and Police Science in Historical Reflection	
Bílý Jiří	22
Leadership competencies and second career	
Binková Kristýna, Břichová Andrea	31
Access to the evacuation of the social facilities within the emergency planning zone	
Brehovská Lenka	38
The crisis management response to emergency events	
Demčáková Jaroslava	44
Economic and Energetic Security of the Regions in the European Union	
Dušek Jiří	49
Personal Monitoring System Designed to Improve the Safety and Agility of the Integrated Rescue System	
Hon Zdeněk et al. Hon Zdeněk et al.	58
Visualisation of the Temelín nuclear power plant external emergency plan	
Karda Ladislav, Moravec Michal	65
Selected Aspect of Civil Defence in the Period before World War II.	
Kavan Štěpán	73
Logistics of protection of the population with emphasis on the contributory organisation of the municipality providing care services	
Kudlák Aleš	82

Specifics of the psychosocial approach to people evacuated from EPZ NPP

Freitinger Skalická Zuzana, Havránková Renata 91

The role of nongovernmental organizations in emergencies in the South Bohemia

Žlábková Jana 98

ÚVOD

Vážení příznivci bezpečnostních věd, opět máme příležitost představit vám sborník příspěvků z mezinárodního kolokvia o bezpečnostních tématech. Po předchozích sbornících a kolektivní monografii jsme při tvorbě sborníku věnovali pozornost tomu, aby předložené texty odpovídaly tematickému zaměření konference. I proto jsme museli některé autory odmítnout. Zároveň jsme zpřísnili podmínky recenzního řízení, což dle našeho přesvědčení vedlo k dalšímu zvýšení kvality publikovaných článků. Věříme, že v předložených příspěvcích naleznete různé pohledy a informace k tématu bezpečné společnosti v celé její komplexnosti.

Zároveň vám sborník předkládáme jako platformu pro navázání nových pracovních kontaktů, které jsou nezbytné pro další rozvoj bezpečnostní problematiky. Jsme rádi, že publikace z předchozích ročníků kolokvia se těší širokému zájmu. Stejně důležitá je pro nás i míra osobní účasti, která je každoročně vysoká.

Budeme rádi, pokud sborník příspěvků bude pro vás vzpomínkou na letošní ročník a zároveň pozvánkou na další akce a semináře z oblasti bezpečnosti.

INTRODUCTION

Dear supporters of security sciences, We are pleased to introduce you the proceedings from the colloquium on security issues. After the previous proceedings and collective monographs we were concentrated on the thematic goals of the conference when preparing the proceedings this year. Therefore we had to refuse some authors. We also made the conditions of review process stricter, which led to increasing quality of published articles, in our opinion. We believe that you will find different views of the topic on safe society in all its complexity, and useful information on it as well.

We also submit the proceedings as a platform for establishing new work contacts which are inevitable for future development of the security issue. We are pleased that the publications from previous colloquia enjoy general interest. The number of participants, which is high every year, is important to us as well.

We will be glad if the proceedings is for you a memory of this year's colloquium and also an invitation to other events and seminars on the security issue.

Štěpán Kavan
editor

Podoby poskytování psychosociální pomoci, když se ozve živel země: specifika poskytování první psychické pomoci dětem

Types of psychosocial support when the element earth brings about disaster: specifics of providing psychological first aid to children

mjr. Mgr. Tomáš Adámek

*Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje   Fire Rescue Service of South Bohemia,
Czech Republic*

*✉ Pražská 52b, 370 04, České Budějovice, Czech Republic
E-mail: tomas.adamek@jck.izscr.cz*

Anotace

V článku je představen systém poskytování psychosociální pomoci lidem zasaženým mimořádnou událostí u Hasičského záchranného sboru Jihočeského kraje včetně klíčových metodických a odborných zdrojů, ze kterých tento systém teoreticky vychází. Z pohledu zásahové praxe je tento systém postavený na hasičské, intervenční a psychologické linii pomoci, které jsou zde blíže popsány. Navíc je zde také zdůrazněn aspekt spolupráce mezi psychosociálními intervenčními týmy základních složek IZS a důležitá role dobrovolníků z neziskových organizací. V článku jsou také stručně představeny projevy traumatu u dětí a dospělých. V další části článku autor shrnuje své dosavadní zkušenosti s poskytováním první psychické pomoci dětem zasaženým mimořádnou událostí. Zásahovou činnost zaměřenou na psychosociální pomoc dětem i dospělým ilustruje jedna kazuistika, ve které se ozval ničivý živel země.

Klíčová slova

psychosociální pomoc, první psychická pomoc, mimořádná událost, trauma, dítě, Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje

Annotation

The article works with an introduction of the system of providing psychosocial support to people affected by an emergency event by the Fire Rescue Service of the South Bohemian Region, Czech Republic. There are also mentioned here key methodological and professional sources which are the basic theoretical fundament for this system. From the interventions' point of view this system is based on three lines of support: fire-fighters', peers' and psychological which are illustrated in the article in greater details. Moreover is emphasized here the aspect of cooperation among psychosocial intervention teams of basic bodies of the Integrated Rescue System and the important role of volunteers from the non-profit sector. In the article are also briefly introduced trauma reactions by children and adults. Further, the author summarizes in the article his current experience in providing psychological first aid to children affected by an emergency event. Intervention activities focused on psychosocial support to children and adults are illustrated by a case study of earth-related emergency event.

Key words

psychosocial support, psychological first aid, emergency event, trauma, child, Fire Rescue Service of the South Bohemian Region, Czech Republic

Úvod

Před 2,5 roky jsem začal pracovat u hasičů. Zkušenosti hasiči říkají, že to trvá 5 až 7 let, než si nově příchozí hasič projde vším, co ke svojí práci potřebuje poznat i zažít. Domnívám se, že to pro začínajícího hasičského psychologa platí podobně. Není podle mého názoru náhodou, že i zkušební doba každého příslušníka ve služebním poměru (tedy i včetně psychologa) není 3 měsíce, jak tomu obvykle bývá třeba v komerčním sektoru, ale trvá celé 3 roky.

Konferenci ve Vodňanech vnímám jako vhodnou příležitost k ohlédnutí se za posledními 2 roky mého profesního vývoje. Něco jsem už u hasičů zažil. Hodně jsem se ptal zkušenějších kolegů a kolegyní ve směnách i v kancelářích. Mám za sebou první roky své psychotherapeutické praxe, zásahové i psychodiagnostické činnosti. Chtěl bych na úvod poděkovat všem, kteří mi během mého rozkoukávání hasičů věnovali svůj čas a podělili se o své zkušenosti. Protože je není možné všechny uvést, nebudu v tomto případě adresný. Článek je opatřený poznámkovým aparátem. Do něj směřuji své praktické postřehy, zkušenosti, reflexe a komentáře, aby jimi text článku nebyl příliš rušen.

Cíl a metody

V tomto článku bych chtěl zreflektovat období posledních dvou let, a to v oblasti poskytování první psychické pomoci lidem zasaženým mimořádnou událostí. Bude vám představena současná podoba systému poskytování psychosociální pomoci u Hasičského záchranného sboru Jihočeského kraje (dále jen HZS Jihočeského kraje). V článku jsou stručně shrnuty obecné projevy traumatu u dětí a dospělých. Dále bych se chtěl dotknout tématu poskytování této formy urgentní pomoci dětem. Nemám ambici, že bych tímto článkem čtenářům poskytl jasný a stručný návod, jak pracovat s dětmi, kteří prožili traumatizující¹ událost. To by bylo ode mne trochu troufalé. Chci se zde nad tímto tématem zamyslet a vyhodnotit své dosavadní zkušenosti ze zásahů. Proto jsem do tohoto konferenčního příspěvku i článku zařadil jednu stručnou kazuistiku.

Tři klíčové metodické dokumenty pro práci hasičského psychologa

Kromě zkušeností a doporučení řady lidí vycházím ve své práci u hasičů (i v tomto článku) ze třech základních metodických dokumentů týkajících se poskytování psychosociální pomoci, které byly vytvořeny na půdě generálního ředitelství HZS České republiky. Tyto dokumenty dohromady tvoří rámec, ve kterém se hasičský psycholog pohybuje během své intervenční práce u zásahu i mimo ní. Jedná se o:

1. „*Standardy psychosociální krizové pomoci a spolupráce zaměřené na průběh a výsledek*“ (Kolektiv autorů, 2010),
2. „*Katalogový soubor typové činnosti STČ – 12/IZS - Typová činnost složek IZS při společném zásahu při poskytování psychosociální pomoci*“ (Kolektiv autorů, 2015) a
3. „*Pokyn generálního ředitele Hasičského záchranného sboru ČR ze dne 25. 8. 2014, o psychologické službě Hasičského záchranného sboru České republiky*“ (Ministerstvo vnitra – generální ředitelství HZS ČR, 2015).

Doporučení na dvě zajímavé knihy

Při přípravě konferenčního příspěvku i článku jsem vycházel z několika odborných publikací, které jsou uvedeny v přehledu použité literatury. Chtěl bych zde však zvláště poukázat na dvě z mého pohledu obzvláště přínosné knihy. První se jmenuje „*Život s hasičem - Vše co by měla vědět rodina hasiče*“ (Kirschman, 2015). Její autorkou je americká psycholožka Ellen Kirschmanová, Ph. D. Tato kniha vyšla v povedeném překladu z dílny Psychologického pracoviště generálního ředitelství HZS České republiky pod vedením plk. PhDr. Zuzany Dittrichové. Druhá publikace nese název „*Trauma očima dítěte*“ (Levine, Klineová, 2012). Knihu opět napsali američtí psychologové Peter A. Levine, Ph. D. a Maggie Klineová, M. S. Obě knihy jsou psány odborně, srozumitelně a čtivě.

Výsledky

Systém poskytování psychosociální pomoci u HZS Jihočeského kraje - celý systém je postavený na lidech, kteří jsou vyškolení v souboru jednoduchých postupů pro poskytování první psychické pomoci lidem zasaženým

---

¹ Velmi pečlivě rozlišují mezi traumatickými a traumatizujícími událostmi protože na ně lidé reagují odlišným způsobem. U traumatických událostí lze s jistotou říci, že vyvolaly trauma (psychické zranění) u zasažených osob. U traumatizujících událostí panuje pouze riziko, že by se tak mohlo stát. Během traumatizujících událostí se vyskytují u zasažených osob stresové reakce, které jsou pro ně typické a jedinečné. Při traumatických událostech reagují všichni lidé velmi podobně, když jsou působením vnějšího činitele poníženi jejich biologické a psychické adaptační mechanismy (Vizinová, Preiss, 1999, str. 17). Traumatizovaní lidé vědomě popírají existenci události a trpí silnými pocity bezmoci. Proto se při poskytování první psychické pomoci snažím podpořit zasaženého, aby přijal, že se tragická událost skutečně stala. Dále se snažím redukovat jeho pocit bezmoci formulováním a naplňováním jeho potřeb. Hlavním důvodem, proč tak pečlivě volím slova mezi těmito událostmi je moje obava, aby si zasažený člověk neodnesl z mimořádné události trauma jenom proto, že mu to řekl psycholog.

mimořádnou událostí. Jejím cílem je stabilizace duševního stavu zasaženého člověka tak, aby se jeho situace už dále nezhoršovala, a to skrze zajištění základních lidských potřeb včetně podpory pocitu bezpečí a předání do další péče (Humpl, Prokop, Tobiášová, 2013, str. 25 - 33).

Tři linie pomoci – hasič, intervent, psycholog

V tomto systému se v rámci Hasičského záchranného sboru Jihočeského kraje vyskytují tři typy poskytovatelů (hasič, intervent, psycholog). Všichni sice děláme to samé, tedy poskytujeme první psychickou pomoc, ale každý z nás do tohoto systému vstupuje v jiný čas, na jinak dlouhou dobu a s jinými úkoly.

Hasičská linie pomoci

Proškolený výjezdový hasič, který je absolventem 3 denního kurzu první psychické pomoci, má tu výhodu, že se dostane jako první z celého systému poskytovatelů první psychické pomoci k mimořádné události během svých aktivit v rámci hasičského zásahu nebo zásahu složek integrovaného záchranného systému (dále jen IZS). Jeho působení má však dva limity. Na místě události plní výjezdový hasič spoustu jiných úkolů. Poskytování první psychické pomoci má v jeho perspektivě až druhotné postavení¹. Jeho primárním úkolem záchrana života, zdraví a majetku zasažených osob (dle § 1 zákona č. 320/2015 Sb.). Proto je přirozené, že se k poskytování první psychické pomoci přistupuje až ve chvíli, kdy jsou všechny „prvotní“ úkoly splněny. Druhým limitem je čas odjezdu ze zásahu. Výjezdový hasič se sice brzy dostane na místo události, ale častokrát zase musí také z hlediska intervence „brzy“ odjet zpátky na stanici. Proto musí jinak pracovat s faktorem času než intervent z týmu posttraumatické péče HZS Jihočeského kraje nebo já jako hasičský psycholog, kteří u zásahu složek IZS nejsme časově limitováni. Časový prostor pro intervenci se u výjezdového hasiče je obvykle v řádu maximálně několika desítek minut. Interventi a psychologové pracují se zasaženými lidmi obvykle několik hodin. V roce 2016 trvala nejkratší intervence necelé 2 hodiny. Čas nejdelší intervence se vyšplhal na 6,5 hodiny. Obvyklá délka intervence se pohybuje mezi 3 až 4 hodinami. Tyto časy zahrnují i časy jízdy intervenčního týmu z hasičské stanice na místo události a zpět.

Hlavním úkolem výjezdového hasiče je odhadnout u zasažených osob míru psychického zasažení z traumatizujících událostí a zkusit nastartovat mechanismy zvládnutí situace. Mám tím na mysli nasměrování zasažené osoby, aby si k sobě povolala blízkého člověka, který ji pomůže zvládnout tragickou situaci po skončení zásahu. Dále by měl proškolený výjezdový hasič přivolat posily z řad interventů týmu posttraumatické péče HZS Jihočeského kraje nebo hasičského psychologa, pokud si to situace nebo zasažený člověk vyžaduje. Chtěl bych ale podotknout, že řada výjezdových hasičů absolvovala kurz první psychické pomoci pouze ze zájmu a pro svoji osobní potřebu. Mám od nich informace, že své znalosti při zásazích neuplatňují. To je také jeden z důvodů, proč část mé pracovní agendy trávím na hasičských stanicích a snažím se tyto aktivity mezi řadovými hasiči popularizovat.

Interventská linie pomoci

Intervent má oproti výjezdovému hasiči tu výhodu, že dojíždí na místo zásahu jako posila. Tudiž je pro něj poskytování první psychické pomoci prvotním úkolem. Další velikou výhodou také je, že jako hasič v roli interventa zná z vlastní praxe postupy záchranných a likvidačních prací u zásahu. Tyto informace jsou často pro zasažené lidi velmi cenné, protože jim pomáhají se v průběhu zásahu aspoň trochu orientovat. Intervent také díky své pravidelné odborné přípravě má hlubší znalosti a dovednosti v práci s lidmi zasaženými mimořádnou událostí.

Pokud jsem jako psycholog zapojený do zásahu a potřebuji k němu ještě podporu interventa z řad týmu posttraumatické péče HZS Jihočeského kraje, oslovuji ho podle dvou kritérií. Prvním kritériem je dosažitelnost² a tím druhým je jeho vzdálenost od místa události. Poté, co mám neformální souhlas interventa, že může dorazit

---

¹ Vzpomínám si na jeden komplikovaný zásah složek IZS, ve kterém jsem musel veliteli zásahu obhajovat, že potřebuji využít pro práci se zasaženými lidmi zasahujícího hasiče, který je zároveň členem týmu posttraumatické péče HZS Jihočeského kraje. Cením si toho, že jsme v této náročné situaci dokázali rychle dojít k dohodě.

² Stalo se mi, že se mi podařilo na jeden zásah sehnat až pátého osloveného interventa. Neznámá to, že bych se na předchozí čtyři interventy nějak vnitřně zlobil. Každý člen týmu má právo žádost o intervenci u místa zásahu bez udání důvodu odmítnout.

na místo události, poprosím operační středisko, aby intervenčnímu týmu oficiálně povolalo k zásahu¹. Velkým přínosem tohoto způsobu povolávání intervenčních týmů k zásahu je jejich místní znalost a časný příjezd na místo události. Pokud se podaří vyslat „lokálního“ intervenčního týmu na místo události, jede tam sám. Já za ním dojíždím v druhém sledu. Tento způsob sjíždění se u místa události se mi v praxi osvědčil. Intervenční tým může vždy při náročné chvíli zasaženému říct: „Na to vám nedokážu odpovědět. Počkejte, psycholog je na cestě.“ Já zase nemusím mít během jízdy špatný pocit, že jsem dojel na místo události do odlehlejších částí kraje až po delším čase. Mám tam přece svého intervenčního týmu. Proto v takové chvíli nepotřebuji dalšího hasiče, který by mě tam dovezl. Dojedu si tam sám.

Práce v týmu posttraumatické péče HZS Jihočeského kraje je dobrovolná. Kromě pravidelné odborné přípravy z ní nevyplývají žádné výhody. Domnívám se, že největším benefitem je velmi dobrý kolektiv intervenčních týmů a pocit naplnění ze smysluplné práce. V současné době má tento tým 15 členů, kteří jsou „rozseti“ po celém Jihočeském kraji. Většina z nich jsou výjezdoví hasiči. V našem týmu však působí i dvě ženy, což považuji za velké obohacení nejen pro náš tým, ale i pro možnosti intervenční práce u zásahů.

Psychologická linie pomoci

Jako hasičský psycholog mám vůči intervenčnímu týmu tu výhodu, že jsem nejčastěji ze všech členů našeho posttraumatického týmu volán k zásahu. Je běžnou praxí, že bývá k zásahu volán právě psycholog, který si k sobě bere většinou jednoho intervenčního týmu. Mám tedy z tohoto úhlu pohledu nejvíce praxe. Dále se mohu v práci se zasaženými lidmi opírat o své odborné zázemí z předmětu svého vysokoškolského studia a následné specializace v psychoterapii a krizové intervenci. Poslední výhodou je taky trochu nevýhodou. Všechny odborné poznatky mají svou platnost jen v kontextu určité teorie nebo psychoterapeutického přístupu. Nelze je slepě aplikovat do jiných kontextů. V takovém případě mohou působit i kontraproduktivně. Z hlediska náplně práce u zásahu složek IZS ale ani jako psycholog nedělám nic jiného než intervenční tým nebo výjezdový hasič.

Kromě intervenčních činností plním u zásahu navíc ještě roli koordinátora psychosociální pomoci, která má nejčastěji při mých výjezdech formu první psychické pomoci. Proto jsem od prvních chvil od povolání k na místo události v kontaktu s velitelem zásahu. Dojednávám s ním podmínky a průběh poskytování pomoci. Navíc tak činím v urgentní situaci a s minimem vstupních informací. Musím tedy rozdělit svoji pozornost mezi intervenční práci a koordinační činnost. Pokud se nechám plně strhnout jednou nebo druhou činností, budu někde chybovat². Proto si neustále musím udržovat nadhled nad průběhem intervenčních prací u zásahu. Také si průběžně kladu otázku, zda je na místě nebo místech události dostatečný počet intervenčních týmů. Často se totiž stává, že se poskytování první psychické pomoci zasaženým lidem začne v průběhu intervence odehrávat na více na sobě nezávislých místech. Nejčastěji se jedná o místo události a bydliště pozůstalé rodiny. V takovém případě dávám veliteli zásahu návrhy ohledně nasazení členů posttraumatického týmu v terénu.

Spolupráce s kolegy z intervenčních týmů základních a ostatních složek IZS

Doufám, že z celého článku jednoznačně vyplývá, že poskytování první psychické pomoci je v pojetí HZS Jihočeského kraje týmovou prací. V současné době fungují v našem kraji psychologové a intervenční týmy v každé ze základních složek IZS. Běžně se setkáváme u zásahů. Rozumíme si, protože všichni děláme u zásahů velmi podobné věci. Výhodou intervenčního týmu složeného z více základních složek IZS je hlubší znalost postupů zasahujících příslušníků. Každý intervenční tým má nejvíce znalostí a zkušeností s prací své složky IZS. Díky tomu je možné poskytnout lidem zasaženými mimořádnou událostí lepší „informační servis“ ohledně aktuálního průběhu zásahu.

Roli intervenčního týmu z ostatních složek IZS, mezi které řadím různě organizované dobrovolníky z neziskového sektoru, spatřuji zejména v následné péči o zasažené osoby. V praxi to znamená, že jejich přímé využití u zásahů složek IZS je spíše ojedinělé. Velký potenciál vidím v možnosti dlouhodobější péče o zasažené.

---

¹ Snažím se takto průběžně zapojovat do intervenční činnosti všechny členy týmu posttraumatické péče. Všichni potřebujeme praxi.

² Při důkladné sebereflexi si dovedu najít v každém zásahu najít nějakou chybu. Nejčastěji si zpětně uvědomím, že jsem poskytoval intervenci někomu a při té příležitosti jsem si nevšiml, že je na místě zásahu objevil (nebo na něm od začátku byl) další silně zasažený člověk. Jeden zkušený velitel mi říkal, že i on sám po desítkách let praxe v hasičině si dovede najít na každém zásahu nějaký svůj malý nedostatek.

V roce 2015 – 2016 bylo této možnosti využito celkem dvakrát¹. Chtěl bych zdůraznit, že možnost zapojit kolegy z neziskového sektoru je velkým zdrojem pro úspěšné poskytování první psychické pomoci u zásahu složek IZS. Jako intervent totiž víte, že zasaženým lidem máte po svém odjezdu co nabídnout.

Počet zásahů s poskytováním první psychické pomoci v letech 2014 - 2016

Intervenční činnost hasičského psychologa a týmu posttraumatické péče HZS Jihočeského kraje lze během let 2014 a 2016 rozdělit do dvou fází. První fázi pracovně nazývám jako obdobím „*okoukávání nového psychologa*“. Byl to čas, ve kterém jsem nebyl volán k zásahům, protože si ke mně velitelé postupně vybudovávali svůj vztah. Členové posttraumatického týmu v této době čerpali ze svých znalostí a zkušeností, které jim předala má předchůdkyně PhDr. Marie Mezníková. Časově toto období spadá do roku 2014. Ke druhé fázi počítám roky 2015 - 2016. Domnívám se, že v tomto čase se mi podařilo získat důvěru velitelů zásahů pro intervenční práci s lidmi zasaženými mimořádnými událostmi. Za doklad tohoto tvrzení považuji počet výjezdů v obou uvedených letech, který se ustálil na průměrné frekvenci *1 výjezd měsíčně*. Velmi si této důvěry vážím.

Práce ve vlastních řadách

Intervenční činností na místě zásahu složek IZS práce členů týmů posttraumatické péče HZS Jihočeského kraje nekončí. Jsou také školeni v poskytování tzv. „*kolegiální psychické podpory*“ pro spolupracovnice a spolupracovníky ve svém pracovním okolí. Jaké jsou parametry této pomoci? Kolegiální psychická pomoc nesmí být nevyžádaná. Je diskrétní, a to i přede mnou². Informace z těchto rozhovorů se mohou dozvědět pouze anonymně v rámci supervizních setkání, nebo pokud mi k tomu byl udělený výslovný souhlas od příjemce této formy pomoci.

Častokrát tuto formu podpory doprovází další odbornější formy pomoci. Člen týmu posttraumatické péče je tedy mimo jiné také pomyslným rozcestníkem, který může člověka v krizi nasměrovat do správných dveří člověka, který je odborníkem na problém jeho kolegyně nebo kolegy. Pouze jednou z možností je, že péči v určitém momentu převezmu nebo doplním já jako psycholog.

Smutné příběhy spojené s živlem země

Voda, země, oheň a vzduch se řadí už podle řeckého filozofa Empedokla narozeného před více než 2500 lety mezi základní elementy, ze kterých je utvořen náš svět (Rádl, 1998, str. 106). Často je v našich zeměpisných šířkách v této souvislosti věnována pozornost živlu vody, který si bere při povodních vše, co mu stojí v cestě (např.: Bakoš, Soukopová, 2014). Domnívám se, že element země je v tomto směru trochu opomíjen. Obecně lze říci, že každý živl dovede naši zemi ničit, když přestane být v rovnováze s ostatními třemi elementy.

Když naši pozornost opět zaměříme na téma poskytování první psychické pomoci u zásahů složek IZS, tak jsme se s ničícím elementem země setkali v letech 2015 - 2016 během těchto událostí: 1) závaly lidí při výkopových pracích nebo sbírání drahých kamenů, 2) pády stromů (náhodně nebo při těžbě dřeva) či 3) úmrtí při zdolávání hor³. Dále se budu v článku věnovat případové studii zemřelého hledače vltavínů a podpoře jeho pozůstalé rodiny. Na obrázku 1 jsou k dispozici všechny důležité informace k nastavení systému poskytování první psychické pomoci v našem kraji.

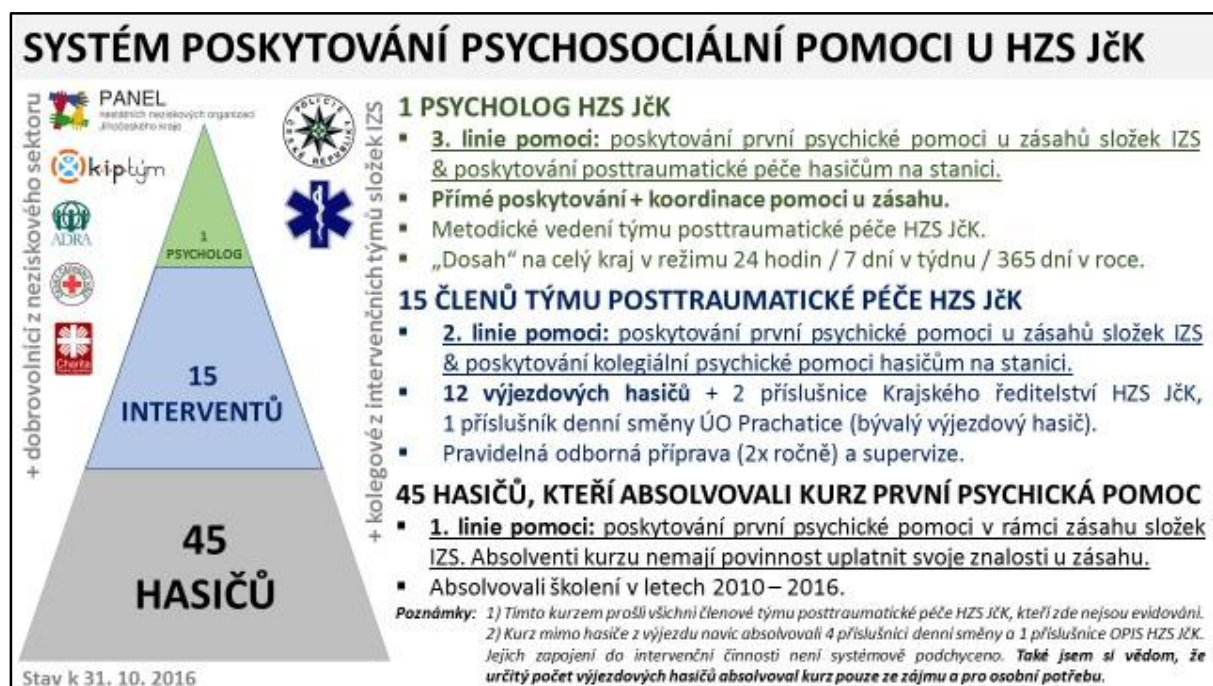
---

¹ Všiml jsem si, že v obou případech byli zasažení z nižších sociálních pater naší společnosti, což podle mého názoru přesně zapadá náplně práce těchto organizací. Vždyť je jejich hlavním posláním pomoc potřebným.

² Dovedu si představit, že kdybych byl výjezdovým hasičem, také bych raději při řešení svého problému nejprve oslovil kolegu hasiče, než hasičského psychologa. Svou roli zde také může hrát obava, že by psycholog mohl tyto informace využít při jiné příležitosti (např.: výběrové řízení na jinou pozici). U HZS ČR pamatujeme na tyto situace v Etickém kodexu psychologa HZS ČR, který je součástí vnitřního předpisu o principech fungování hasičského psychologa v rámci své organizace (Ministerstvo vnitra – generální ředitelství HZS ČR, 2015, str. 12 - 14). Také si myslím, že každým neuváženým a neetickým krokem bych si jako psycholog na dlouhou dobu dopředu podkopal půdu pro svoji práci do budoucna.

³ Jednalo se o úmrtí člověka z jižních Čech při vysokohorské turistice v Alpách.

Obr. 1: Systém poskytování první psychické pomoci u HZS Jihočeského kraje

Zdroj: Adámek, příspěvek na konferenci Bezpečná společnost 2016, Vodňany, 23. – 24. 11. 2016

Kazuistika ze zásahu složek IZS

29. 7. 2015 v 9:46 jsme na žádost Operačního a informačního střediska HZS Jihočeského kraje vyjeli do obce Nesměň do rodiny zavaleného hledače vltavinů, který několik hodin před naším příjezdem tragicky zemřel. Společně se mnou vyjela na místo události interventka por. Bc. Jana Váchová, která je členkou týmu posttraumatické péče HZS Jihočeského kraje. Pozůstalá rodina bydlela na statku se spoustou hospodářských zvířat. Byla tam manželka zemřelého, jeho rodiče a tři děti, které navštěvovaly první stupeň základní školy.

Dětem jsme na úvod věnovali plyšové dráčky Záchranáčky¹. Postupně jsme se dozvídali, co se stalo. V jednu chvíli jsem manželce nabídnul, jestli by se nechtěla jet podívat na místo zásahu². Ona sama nechtěla, ale zájem projeví rodiče a syn zemřelého. U syna jsem chvíli váhal, ale nakonec jsem na jeho přání přistoupil. Chlapec mi ale musel slíbit, že mě bude “na slovo poslouchat”. Obával jsem se neřízené akutní stresové reakce (např.: křik, útěk nebo agrese). Po příjezdu na místo zásahu jsem nejprve vyhledal zasahující policisty a velitele zásahu. Po jeho svolení jsem šel nejprve sám obhlédnout místo zásahu. Ostatky zemřelého již byly odvezeny pryč. Jednalo se o několik vyhloubených děr v kukuřičném poli. Dále jsem se ptal zasahujících policistů, zda se s pozůstalými mohu jít podívat na místo události. Nechtěl jsem nevědomky mařit jejich práci. Bylo nám to povoleno a získali jsme doporučení, jak se na místě zásahu pohybovat, aby nedošlo k dalšímu neštěstí.

¹ Fotografii této cenné intervenční pomůcky si můžete prohlédnout na Obrázku č. 2.

² K této otázce mě vedly dva důvody: 1) V duchu poskytování první psychické pomoci tímto „připomínám realitu“ zasažené s cílem snížit fantazijní procesy zasažených, že se událost nestala (např.: zlý sen, omyl nebo přelud). 2) Nechci promeškat možnost se rozloučit se zemřelým přímo na místě události nebo i se samotným místem tragické události. Na druhou stranu to tak neplatí ve všech lidech stejně. Proto by bylo velkou chybou do toho pozůstalé nutit, protože bychom tím je tím mohli sekundárně traumatizovat. Psychologickým mechanismem, kterým lze tuto potřebu loučení argumentačně podpořit, je přirozená lidská tendence douzavírat a dokončovat tzv. „tvary“ a „figury“ (Brečka, 2009, str. 11 - 16). Tento fenomén byl objevený v tzv. gestalt psychologii a byl později aplikovaný i do tzv. gestalt terapie, která je jedním ze současných směrů v psychoterapii. Obecně lze říci, že lidé lépe vnímají, pamatují si nebo se v případě traumatizujících událostí lépe vyrovnávají se skutečnostmi, které jsou pro ně uzavřené a dokončené. Odtud podle mého názoru pramení velmi stará lidská potřeba pořádat různé přechodové a výroční rituály, které uzavírají jednu etapu života člověka a ho uvádějí do další (Murphy, 1999, str. 186 - 191). Mezi příklady těchto rituálů lze z dnešní doby uvést například oslavy narozenin, loučení se svobodou, svatby, pohřby, promoce nebo i evaluační porady po dokončených projektech. Domnívám se, že čím dříve po vzniku mimořádné události k tomuto uzavření dojde, tím rychleji mohou být u řady zasažených lidí nastartovány adaptační mechanismy pro zvládnutí bolestivé ztráty blízkého člověka.

Při té příležitosti jsem na žádost zasahujících policistů oslovil manželku zemřelého, zda si přeje se nyní podrobit policejnímu výslechu. Bylo možné zasahující policisty poprosit, zda by mohli odložit termín výslechu na pozdější dobu. Telefonicky jsem kontaktoval interventku, která se věnovala v místě bydliště matce a zbytku rodiny. Po několika minutách mi telefonicky sdělila, že si matka přeje dnes mluvit s policejními vyšetřovateli. Tuto informaci jsem jim obratem předal. Pak jsem se vrátil zpátky do služebního vozu pro rodiče a syna zemřelého. Šli jsme se podívat na místo události. Celou dobu jsem syna pevně držel za ruku. Na místě události jsme zůstali jenom pár minut¹. Syn zemřelého si na zpáteční cestě k autu utrhnul na památku jeden klas kukuřice. Po celou dobu zásahu s ním zacházel jako s velkou vzácností.

Po návratu zpět do místa bydliště zasažené rodiny jsem asistoval u policejního výslechu. Jakmile příslušníci Policie ČR začali matce zemřelého pokládat z mého pohledu nepříjemné dotazy týkající se otce, odvedl jsem dvě mladší dcery mimo místo výslechu. Nechal jsem si od nich ukázat domácí zvířata. Také jsem je po celou dobu obě držel za ruku. Poté, co jsme s interventkou dostali kolem 12:15 pokyn od pozůstalých, že už můžeme jet zpátky domů, vyrazili jsme na hasičskou stanici. Zpátky jsme se vrátili v 12:53.

Týden po události jsem na žádost rodičů navštívil zasažené děti. Ukazovali mi rodinné fotografie a vltaviny. Já jsem se snažil posilovat jejich zvládací mechanismy. Konkrétně jsem se ptal: „Co ti nejvíce pomohlo? Co teď potřebuješ, abys to dobře zvládl?“ Dále jsem děti hodně oceňoval. Také jsem jim dětskou formou musel vysvětlit, že u nich doma nemohu zůstat trvale. Obě pozůstalé dcery mi zpětně potvrdily, že pro ně v den mimořádné události bylo nejvíc důležité, když jsem je držel pevně za ruku.

Všeobecné znaky traumatu u dětí a dospělých

Pokud se brzy po mimořádné události objeví tyto posttraumatické příznaky, je možné hovořit o vzniku traumatu: 1) nadměrné rozrušení, 2) stažení systému, 3) disociace a 4) pocity necitlivosti a uzavření systému, které mají za následek pocity bezmoci a beznaděje (Levine, Klineová, 2012, str. 76). Pojďme si tyto příznaky trochu přiblížit.

Nadměrné rozrušení

Nadměrné rozrušení bývá jednou ze dvou možností, jak nám osoby zasažené mimořádnou událostí dávají najevo, že u nich došlo k traumatizaci. Druhou možností jsou projevy necitlivosti a uzavření tělesného, duševního i behaviorálního systému zasaženého člověka. O těch si povíme níže. V tělesném prožívání se může objevit například třes, pocení nebo nevolnost. V duševním prožívání jsou obvyklé pocity viny, úzkosti a paniky. V chování lze u zasažených osob pozorovat křik, pláč, nebo neklid. Vlivem mimořádné události se v těle, myslí i v chování aktivuje velké množství energie, kterou zasažení ventilují. Proto v těchto chvílích necítí bolest. Jsou totiž „*nadopováni*“ adrenalinem a podobnými hormony. Z intervenčního hlediska nemá cenu, abychom této energii stáli v cestě. Lze ji maximálně lehce usměrňovat. Jedinou výjimku tvoří situace, ve kterých je zasažený nebezpečný sobě nebo druhým lidem.

Stažení systému

Normální lidskou reakcí na mimořádnou událost je aktivace pomyslného nouzového režimu v těle, myslí i chování zasaženého člověka. Zasažení lidé někdy po mimořádné události popisují první chvíle neštěstí jako dobu, ve které se jakoby zastavil čas. Oni sami se pohybovali na pomezí mezi zlým snem (nebo špatným filmem) a realitou. Běžné životní potřeby pro ně přestanou být důležité. Jsou plně zaměřeni jenom na mimořádnou událost. Tyto změny lze charakterizovat jako stažení systému od každodenního fungování.

Disociace

Disociace je opakem asociace. Jedná se o ochranný proces, kterým oddělujeme mimořádnou událost od našeho života (Vodáčková, 2002, str. 47). Nejčastěji má podobu popření, pochyb nebo znevažování, zda se tragická událost skutečně stala. Opět se jedná o zcela normální reakci na nenormální situaci zapříčiněnou tragickou událostí. Zasažený člověk si tím říká o čas, aby mohl bez dlouhodobých následků přijmout krutou realitu svého života. Cílem první psychické pomoci je být v této situaci zasaženému člověku nablízku, podpořit ho přijmout,

---

¹ To je také velmi časté, že je doba loučení se s ostatky zemřelého nebo s místem tragické události velmi krátká. To však nic nemění na důležitosti tohoto momentu v životě zasažených pro pozdější vyrovnání se se ztrátou jejich blízkého člověka.

že se událost skutečně stala a zmobilizovat jeho sociální síť, aby si ho převzal někdo z jeho blízkých, až psycholog nebo intervent odjede zpátky ze zásahu. Víc není možné v tuto chvíli pro zasaženého udělat.

Necitlivost a uzavření systému

Může se však stát, že zasažení lidé neventilují nashromážděnou energii směrem ven, jak je to načrtnuto v oddíle o nadměrném rozrušení, ale dovnitř do sebe. Opět si tyto projevy přiblížíme zvláště v tělesném, duševním a behaviorálním systému člověka. V tělesném prožívání se může objevit bledost obličeje a končetin nebo křeče. Někdy popisují i pocit, ve kterém jsou dokonce i „mimo“ svoje tělo. V duševním prožívání se můžeme setkat se zpomalením myšlení a přijímání informací. Nebo se mohou vyskytnout i blokády v myšlení nebo pocity neskutečna. V chování lze u zasažených osob pozorovat nemluvnost a odtažitost¹.

Tyto projevy tedy jsou vodítkem pro rozlišování mezi traumatizující a traumatickou událostí. Děti a dospělí se v těchto traumatických projevech od sebe neliší! Rozdílem je, že děti takto reagují navíc i na jiné situace než dospělí. Levine a Klineová (2012, str. 55 – 72) pro ilustraci uvádějí tyto situace ze své terapeutické praxe: 1) pády z kola, 2) drobné autonehody, 3) návštěvy nemocnic nebo 4) úmrtí domácích zvířat. Tyto situace u dospělých pravděpodobně trauma nevyvolají, ale u dětí toto riziko reálně hrozí.

Specifika poskytování první psychické pomoci dětem

Dítě je zranitelnější. Nemá plně vyvinuté komunikační a adaptační mechanismy

Dítě v závislosti na věku nemá jako dospělý plně vyvinuté schopnosti komunikace a mechanismy pro zvládání stresových nebo traumatizujících situací (Vyhnálková, 2002, str. 262 - 277). Proto v jeho spektru reakcí na mimořádnou událost ve větší míře využívá emoční komunikační kanál. Dovede tak lépe než slovy vyjádřit to, co aktuálně cítí a co potřebuje. Tyto reakce jsou patrné také ve výše zmíněných situacích, které se mohou dospělým zdát sice zátěžové ale běžné.

Rychleji upadá do akutní stresové reakce a rychleji z ní opět vystupuje.

Protože je dítě zranitelnější, mohou se objevit jeho reakce na mimořádnou událost dříve než u zasaženého dospělého. Na druhou stranu je tělesný i duševní systém dítěte mnohem ohebnější a přizpůsobivější vnějším okolnostem než je tomu u dospělého člověka. Proto se stává, že se při poskytování první psychické pomoci dětem podaří vhodnou intervencí akutní stresovou reakci rychleji rozptýlit². Je ovšem pravděpodobnější, že dítě během intervence znovu do ní upadne, protože na něj opět silněji než na dospělého dolehne jiný traumatizující podnět.

Je bezprostřední. Ptá se na věci bez okolků.

Domnívám se, že každé dítě dovede své rodiče překvapit (a někdy i pěkně rozesmát) svojí upřímností a bezprostředností. Během svého vývoje se učí tlumit svoji bezprostřednost, aby tím lépe zapadlo do norem, které na něj klade jeho okolí (např. rodina, škola nebo sportovní kroužek). Stejně bezprostřední a upřímné je dítě i během mimořádné události. Je možné, že téma smrti blízkého člověka se rychle projeví přemýšlením nebo hře³. Je to normální způsob, jakým děti prožívají tragickou událost. Také je běžné, že po odeznění prvotní reakce z mimořádné události se ještě během zásahu vrátí ke svým běžným činnostem.

---

¹ Jednou mi vyprávěli hasiči příběh, který zažili při asistování u oznamování úmrtí dítěte jeho matce. Ona zrovna žehlila jeho oblečení. Poté, co jí to bylo oznámeno, vzala to bez projevů emocí na vědomí a pokračovala dále v žehlení. Na první pohled by se mohlo zdát, že tato paní reagovala emočně neadekvátně. Není tomu tak. Jedná se o příklad hlubokého znečitlivění zasaženého člověka vůči tragické skutečnosti. Emoční reakce „zamrzla“ a jedním z cílů intervence bylo počkat, až se emoce opět dostaví.

² Setkal jsem se u jednoho zásahu s asi 3 letou holčičkou, které ten den zemřela její sestra při autonehodě. Ona sama tuto situaci svým dětským způsobem vnímala a byla neklidná. Poté, co jsem jí věnoval dráčka Záchranáčka, rozzářili se jí oči a začala si s ním hrát.

³ Vzpomínám si v této souvislosti na skupinku třech vnučat z jednoho zásahu, při kterém jejich dědeček tragicky zemřel, když na něj během těžby dřeva spadl strom. Téma jeho smrti se velmi rychle ukázalo při malování. Děti malovaly obrázky, na kterých byl už jejich dědeček v nebi. Přitom rozvíjely fantazie, jak to asi v nebi vypadá, jak se mu tam teď asi vede a jestli se na ně teď z nebe už dívá. Rodiče ani já jsme jim záměrně do toho nevstupovali. Jen jsme celou situaci pozorovali. Poté, co si takto dohráli, tak mě poprosili, abych si s nimi zahrál „Člověče, nezlob se!“ Protože jsem tam byl i pro zasažené dospělé, tak jsem na tuto prosbu přistoupil pouze na časově omezenou dobu. Vnímám jsem to ale jako součást mé intervence zasaženým dětem.

Jedním z častých mechanismů zvládnání mimořádné události je regrese. Regresi lze charakterizovat jako ochranný proces, jehož účel tkví v návratu ke starým a osvědčeným vzorcům chování v situaci mezního ohrožení (Vodáčková, 2002, str. 47). V praxi to může třeba vypadat tak, že když se dítě naučí chodit na nočník, začne se v rámci regrese znovu počurávat. Dítě si regresí může říkat o větší rodičovskou pozornost nebo péči. Citlivý rodič umí číst tyto signály, které mu jeho dítě regresí vysílá. Z intervenčního hlediska nemá cenu stát tomuto ochrannému procesu v cestě. Je třeba ho respektovat. Také bych chtěl zdůraznit, že je dobře, že se objevil, protože zasažené dítě chrání před traumatizujícími podněty. Tento psychologický fenomén je podle mého názoru více patrný při dlouhodobější a opakované terapeutické práci s dětským traumatem.

Postřehy k intervenční práci se zasaženými dětmi

Možná si nyní po výčtu některých specifík dětského reagování při mimořádných událostech kladete otázku, jak by se tedy mělo k nim v těchto situacích přistupovat. V této oblasti jsem se během své praxe dopracoval ke dvěma obecnějším principům:

1) „Pečuj jako o dospělého a vnímej, že je dítě.“

Standards psychosociální krizové pomoci a spolupráce zaměřené na průběh a výsledek práci se zasaženými dospělými lidmi popisují přesně opačně, tedy: „*Pečuj jak o dítě a vnímej, že je dospělý*“ (Kolektiv autorů, 2010, str. 46). Tento princip vede pomáhající dobrovolníky i interventy k vnímání a naplňování těch nejběžnějších lidských potřeb u zasažených dospělých, a to s respektem k nim a s ohledem na jejich důstojnost. Přehození pozic dítěte a dospělého v tomto principu ho podle mého názoru aplikuje do kontextu posttraumatické péče o děti.

První polovina věty „*Pečuj jako o dospělého...*“ nám říká, abychom brali dětské potřeby během mimořádných událostí vážně. Zajímali se o to, co dítě cítí a dali mu prostor to vyjádřit. Doptávali se jej, co potřebuje a čím mu můžeme být v jeho těžké životní situaci užiteční. Tím jej mimo jiné také zplnomocňujeme, aby si v této situaci zkusilo si najít vlastní způsob vyrovnání se s traumatizující událostí. To ale neznamená, že na dítě „*hodíme odpovědnost*“ za vyrovnání se s traumatizující událostí, kterou dítě přetížíme. Zplnomocňování znamená, že jako interventi hledáme tenkou hranici mezi tím, co dítěti doporučíme, že by mohlo zvládnout samo a co už mu z opačného důvodu nedoporučíme¹. Aplikace tohoto principu nás také vede k tomu, abychom dětem říkali pravdu o tom, co se stalo². Občas jsem během zásahu tázán pozůstalými, jestli mají brát s sebou děti na pohřeb. Asi tušíte, jak zní moje odpověď. Jednoznačně ano.

Druhá polovina věty „*...a vnímej, že je dítě.*“ nás jako interventy nabádá k velké opatrnosti. Není třeba děti zatěžovat během zásahu nepřijemnými detaily. Také je podle mých zkušeností velmi důležité zvolit dostatečně srozumitelnou formu komunikace, při které je vhodné si často ověřovat, že vám skutečně rozumí. Dítě také u zásahu potřebuje prostor, aby si mohlo hrát, když na to má chuť. Hodně mu v tom může pomoci dráček Záchranáček nebo jiná plyšová hračka, kterou dostane od intervenanta. Někdy ale ke hře potřebuje opravdového „*parťáka*“. Intervent mu tím podle mého názoru může v danou chvíli prokázat velkou službu. Dospělý v krizi nemá potřebu jíst, dítě ano (Kolářová, 2016, ústní sdělení). Je dobré na to pamatovat i ve vybavení zásahového batohu. Děti více než dospělí ocení v krizové situaci fyzický kontakt s interventem. Zvláště pokud není rodič nablízku nebo když po určitou dobu není tohoto kontaktu schopen. Velmi výmluvný je v této věci konec prezentované kazuistiky.

---

¹ Jednou jsme s interventem několik hodin po nehodě autobusu plného dětí řešili s jedním školákem, jestli bude schopný po škole nastoupit do linkového autobusu a odjet s ním domů. Dali jsme mu na výběr, že s ním může jet v autobuse intervent jako doprovod, nebo že to může zkusit zvládnout sám, když se na to bude cítit. Dostal asi půl hodiny na rozmyšlenou. Za 20 minut nám hoch sám od sebe oznámil, že to zvládne sám.

² Setkal jsem se s vyprávěním jednoho dospělého člověka, kterému v dětství jeho rodiče v dobré víře řekli, že jeho dědeček „*odjel do lázní*“, místo toho, aby mu řekli pravdu o tom, že jeho dědeček zemřel. Dodnes to tento člověk bere jako velkou křivdu, protože ho tím jeho rodiče a celá širší rodina řadu měsíců obelhávali a neumožnili mu, aby se se svým dědečkem rozloučil.

2) „Zapoj zasažené rodiče do péče o dítě“

Kdo zná dítě nejlépe?

Kdo má nejvíce zkušeností s reakcemi dítěte na stresové situace? Kdo umí nejlépe odhadnout jeho potřeby? Intervent nebo rodič? Jako intervent, který je zároveň i dvojnásobným rodičem, jednoznačně „hlasuji“ pro rodiče. Pro intervenanta je rodič velkým pomocníkem v poskytování první psychické pomoci dítěti, a to bez ohledu na jeho aktuální psychický stav. Intervent si tím neulehčuje práci, ale pomalu zapojuje rodiče do každodenního fungování. V roli intervenanta bych si během své práce u zásahu na jednu stranu netroufнул a na druhou vlastně ani nedovolil učinit nějaké zásadní rozhodnutí za dítě bez konzultace s rodičem.

Pomáhání pomáhá

Pomáhání druhým pomáhá zasaženým zvládnout mimořádnou událost (Kolektiv autorů, 2010, str. 18 - 19). Pomoc druhým totiž redukuje bezmoc a beznaděj zasažených, protože si člověk dokáže, že v beznadějně situaci dovedl „něco udělat“. Tato, – řekl bych základní –, poučka platí podle mého názoru u zasažených rodičů zasažených dětí několikanásobně. Péče o dítě je kotvou, která rodiče vrací zpět do reality. Navíc tím dostávají příležitost si uvědomit, že se v tíživé situaci dokázali postarat o své děti. Role intervenanta v této chvíli spočívá také v tom, že dovede rodiče v péči o dítě nejen pomoci, ale i ve vhodnou chvíli ustoupit. Na obrázku 2 jsou shrnuty klíčové informace k poskytování první psychické pomoci dětem.

Obr. 2: Specifika poskytování první psychické pomoci dětem

Zdroj: Adámek, příspěvek na konferenci Bezpečná společnost 2016, Vodňany, 23. – 24. 11. 2016

Závěr

Jsem na konci článku. Jsem zvědavý na to, kam se posune poskytování první psychické pomoci, až se bude zase za 2 roky konat další konference ve Vodňanech. Tato oblast se podle mého názoru velmi dynamicky vyvíjí. I když má tato činnost v jihočeském prostředí bezmála 13 letou tradici, cítím se občas mezi některými konzervativními hasiči jako průkopník novodobých postupů. Přál bych si, aby tomu tak bylo čím dál tím méně. A aby se poskytování první psychické pomoci stalo běžnou součástí každodenní zásahové praxe složek IZS v našem kraji. Doufám, že tomu trochu přispěje i tento konferenční příspěvek.

POUŽITÁ LITERATURA

- BREČKA, T., A., (2009). *Psychologie katastrof*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-330-1.
- BAKOŠ, E., SOUKOPOVÁ, J., (eds.) (2014). *Protipovodňová ochrana 2013*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6746-2.
- ČESKO. Zákon č. 320 z dne 11. 11. 2015 o Hasičském záchranném sboru České republiky a o změně některých zákonů (zákon o hasičském záchranném sboru). In: *Sbírka zákonů Česká republika*, 2015, částka 135, s. 4327 – 4334. ISSN 1211 - 1244.
- HUMPL, L., PROKOP, J., M., TOBIÁŠOVÁ, A., (2013). *První psychická pomoc ve zdravotnictví*. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů. ISBN 978-80-7013-562-4.
- KIRSCHMAN, E., (2015). *Život s hasičem – Vše, co by měla vědět rodina hasiče*. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství. ISBN 978-80-7385-170-5.
- KOLÁŘOVÁ, V., (2016). *Kurz společnosti Děčko Liberec z. s.: Rozvíjení dovedností v krizové intervenci*. Praha. 7. - 9. 10. 2016.
- KOLEKTIV AUTORŮ, (2010). *Standardy psychosociální krizové pomoci a spolupráce zaměřené na průběh a výsledek*. Praha: Ministerstvo vnitra - generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky, ISBN 978-80-86640-51-8.
- KOLEKTIV AUTORŮ, (2015). *Katalogový soubor typové činnosti STČ – 12/IZS - Typová činnost složek IZS při společném zásahu při poskytování psychosociální pomoci*. Praha: Ministerstvo vnitra - generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky, č. j. MV- 177421-1/PO-IZS-2015.
- LEVINE, P., A., KLINEOVÁ, M., (2012). *Trauma očima dítěte : probouzení obyčejného zázraku léčení : od raného dětství po dospívání*. Praha: MAITREA. ISBN 978-80-87249-27-7.
- MINISTERSTVO VNITRA – GŘ HZS ČR. *Pokyn GŘ HZS ČR č. 43/2014 ze dne 25. 8. 2014, o psychologické službě Hasičského záchranného sboru*. Praha: GŘ HZS ČR, 2014.
- MURPHY, R., F., (1999). *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON. ISBN 80-85850-53-2.
- RÁDL, E., (1998). *Dějiny filosofie I.: starověk a středověk*. Praha: Votobia. ISBN 80-7220-063-1.
- VIZINOVÁ, D., PREISS, M., (1999). *Psychické trauma a jeho terapie (PTSD): psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-284-X.
- VODÁČKOVÁ, D., (2002). *Řešení krize*. In: VODÁČKOVÁ, D. (ed.) (2002). *Krizová intervence*. Praha: Portál, pp. 45 – 58. ISBN 80-7178-696-9.
- VYHNÁLKOVÁ, H., (2002). *Krizová intervence dětí a jejich rodin*. In: VODÁČKOVÁ, D. (ed.) (2002). *Krizová intervence*. Praha: Portál, pp. 262 – 277. ISBN 80-7178-696-9.

Doc. JUDr. PhDr. Jiří Bílý, CSc.

Vysoká škola evropských a regionálních studií, z.ú. College of European and Regional Studies

✉ Žižkova 6, 370 01, České Budějovice, Česká republika
E-mail: bily@vsers.cz

Anotace

Hlavním záměrem této statě je příspěvek k teorii práva, dějinám práva, filozofii práva, politologii s cílem prezentovat jejich disciplínu. Není cílem této statě komplexně posoudit jejich přínos jako celku. Tato studie byla pojata teoreticky jako analytický rámec k analýze historie a systematiky právní a policejní teorie. V jejím pojetí témat v oblasti teorie a výzkumu byla tato studie nutně selektivní, přesto se také zaměřuje na příspěvky, které byly příkladné v zastupování a prosazování teorie, dějin práva a policejní vědy.

Klíčová slova:

bezpečnost, občanská společnost, řád, moc, právo, stát

Annotation

It has been the primary intention of this article to review and discuss theoretical and substantive contributions in the theory of law, history of law, philosophy of law, politology in order to present this disciplinary. It has not been a goal of this article to offer an assessment of the discussed theoretical and substantive efforts in the juridical study beyond their merits as contributions to the field as a whole. To be sure, the present study has been informed by a theoretically driven orientation that guided the analytical framework used to review the history and systematics of the theory of law and police science. In its treatment of themes in theory and research, this study has been necessarily selective, yet also focused on contributions that have been exemplary in representing and furthering the theory and history of law and police science.

Key words

security, civic society, order, power, law, state

Úvod

Úvahy o předpokladech, potřebě a požadavcích na konstituování policejních věd nejsou celkem nové. Na škodu věci se však neuchránily před dvěma krajnostmi: první konstituování policejních věd nepřipustně zjednodušuje. Druhá krajnost má podobu spekulativního akademismu nedoceňujícího policejní praxi. Obě krajnosti mají však příbuzná východiska, na jejichž platformě lze odstranit hypertrofizovanou teorii nebo neplodný spekulativismus. Je to správné pojmání role státu, která se ovšem dynamicky mění.

Všeobecným požadavkem každé kulturní společnosti, tedy i státu, je autorita, tj. právo členy společnosti zavazovat k jistým výkonům, nutným k dosažení společného cíle. Tato nejvyšší vůle může být ve státě jedna, její subjekt však zdaleka nemusí být jeden. Stát je (nebo měl by být) tedy jistou „mravní osobou“ s určitými právy a povinnostmi. Středověk byl určitou výjimkou - jednotlivým principem zde byla církev. Jako je sporná definice státu, je i sporný důvod bezprostředního vzniku jeho institucí, zejména v oboru exekutivy, již se myslitelé od nejstarších dob zabývali (Kelsen, 1925).

V nejstarším semitsko-orientálním pojetí je stát přímým božským zřízením. Jiná je tzv. teorie moci, která vidí ve státu pouze dílo násilí a řečtí sofisté pak jeho příčiny viděli v oprávněnosti a nutnosti panství silnějšího nad

slabším. Protikladem je patriarchální teorie, podle níž vznikl stát z rodiny, a proto jsou existenční důvody obou stejné. Etická teorie vidí důvod státu v mravní nutnosti, vyžadované světovým řádem, a psychologická teorie zase v tom, že člověk svou povahou tíhne ke společenství. A takto bychom mohli pokračovat ještě dále.

Pojímáme-li stát obecně, je jeho kauzální příčinou sama lidská přirozenost, a nikoliv, jak se Hobbes a Rousseau domnívali, lidská svoboda, tedy svobodně uzavřená smlouva, kterou lidé mohou zase zrušit a vrátit se do přirozeného stavu. Odporuje to dějinám i lidské mentalitě (Bouglé, 2007). Svůj stát (slovo překládáme z latinského „status politicus“) nazývali Řekové *polis*, což je výraz, který ani dnes nezní cize, protože se z něho vyvinula naše „politika“ a také „policie“. Ve většině starověkých řeckých států se ještě většina lidí osobně znala, alespoň od vidění. Thémistoklés prý znal všechny tehdejší athénské občany jménem. Psychologicky je jisté, že nenávisť jednoho k druhému ve státě, jak o ní vypravuje Hobbes, není něčím přirozeným, nýbrž že je člověku přirozenější láska než nenávisť.

Cíl a metody

Cílem této statě – s použitou historickou metodou – je ukázat, že úsilí o zpracování historicko-právních aspektů vytváření policie potvrzuje, že bez historické analýzy vzniku a vývoje bezpečnostního aparátu nelze úspěšně konstituovat policejní vědu. Historická analýza umožňuje sledovat nejen právní úpravy, ale i vznik a směr vývoje bezpečnostního aparátu jako profilující části státního mechanismu. Zachycení kontinuity jeho historického vývoje je zdrojem poučení i pro současný a dlouhodobý proces konstituování policejní vědy. Je přirozené, že z hlediska historického vývoje je institut policie – bezpečnost tradičně považovaný za institut veřejné správy. Aplikační prostor společensko-vědní roviny v hypotetickém modelu policejní vědy představuje otevřený systém umožňující vstup a konstituování dalších vědních disciplin. Nicméně historicko-právní metody svou schopností zachycovat zobecněnou historickou zkušenost práce předchozích generací je výrazným přínosem pro verifikaci jejich poznatků, metodologickou pomůckou, která společenským vědám tolik chybí.

Připomeňme jen, že sám pojem policie má původ v řeckém slově *polieta*, což v původním slova smyslu znamenalo státní činnost vůbec. Postupně se z tohoto pojmu vyčlenily jevy a činnosti označené pojmem *politika* a pojem *policie* představoval výkon veřejné moci ve státě a postupně se zúžil jen na vymezení vnitřních ochranných funkcí státu.

Stát se svou bezpečnostní a policejní funkcí je dílem lidské přirozenosti, poněvadž za svůj vznik vděčí rodině. A protože rodina je přirozenou společností, vyvíjí se také státní organizace *in abstracto* nutně z lidské přirozenosti, jak to již Aristotelés¹⁾ a Cicero²⁾ chápali. Cicero správně nepokládá za základ státu lidskou slabost jako třeba Polybios, nýbrž přirozenou družnost a z ní plynoucí cit pro spravedlnost (*non tam imbecillitas, quam naturalis quaedam hominum quasi congregatio*). Člověku je vrozena náklonnost k státní organizaci, společenský pud není v něm rodinou zcela uspokojen. Více rodin se spojovalo ve vyšší pospolitost, stát, neboť i rodiny potřebují vzájemné pomoci a ochranu proti vnějšímu nebezpečí. Víme, že už ve 4. století př. n. l. působili v Athénách skytští lučištníci, vykonávající zde pořádkovou službu podle instrukcí městské rady, podobně jako ve starém Římě byly městské kohorty i městští hasiči (*prefectus vigilum*). Tento na svou dobu fungující systém bezpečnostních institucí byl téměř zničen pádem římské říše.

Výsledky

Jednotlivé státy jsou bezprostředně dějinným výsledkem, avšak tento vývoj by byl nesrozumitelný, kdybychom vedle historických příčin, které bezprostředně daly vzniknout státu, si nevšímalí všeobecných sociálních potřeb a pudů, z nichž nejcharakterističtější je touha po moci. K. Mannheim tvrdí v knize *Freedom, Power and Democratic Planning*, že moc existuje tehdy, když sociální nutnosti materiální nebo i duchovní povahy působí na jedince a dosahují u něho požadovaného podřízení. Z těchto pozic vycházejí sociologové při kalkulaci prostředků, způsobů a metod získání a udržení moci.³⁾

---

¹⁾ Politika 1, 2.

²⁾ De officiis I, 17.

³⁾ Stoupenci těchto koncepcí byli H. D. Lasswell, C. J. Friedrich, R. Bendix, R. A. Dahl, K. Southeimer, O. Stammer aj. Zaměřovali své výzkumy vedle analýzy tradičních forem moci, užívání moci a úpadku moci zejména na výzkum manipulace, která jako duševní nebo „latentní“ výkon moci zahrnuje techniky kontroly, metody utváření mínění i psychický nátlak a která se stala podstatným aspektem v instrumentáři moci a vlády.

Už řecký básník Hésiodos na přelomu 8. a 7. stol. př. Kr. ve své básni *Práce a dni* líčí osud chudáka, který padl do rukou bohatého statkáře a lichváře. Hésiodos však netoužil po politickém boji utlačované masy proti šlechtě. Uznával instituty moci a státu. Vyhrožuje jen „vládcům darmojedům“ trestem a hněvem bohů, kteří trestají zbytečné násilí a nespravedlivý soud. Megarský básník Theognis, přívrženec aristokracie a Hésiodův antipod, zase vyzývá, aby se nemilosrdně skoncovalo se vzbouřivšími se masami: „*Šlápni jen patou na lid, láj bezhlavou, ostrým jej bodcem řež a na jeho šíj těžké a tvrdé vlož jho!*“ (přel. F. Stiebitz) Antagonisticky chápaný rozpor lidských vztahů přináší tedy již i první náměty k jeho řešení, které se v průběhu staletí příliš neměnily, jen se měnila jejich forma a vždy se týkají funkcí státu.

Rovněž v oběžníku biskupů r. 1081 prohlásil papež Řehoř VII.: „*Kdo neví, že vznikl a původ králů a knížat pochází z oněch, kteří o Bohu nic nevěděli, nýbrž pýchou, loupeží, lstí, vraždou, krátce: zločiny všeho druhu, popichnutými ďáblem, hledí vládnout nad sobě rovnými, spolublížními se stejnou lakotou a nesnesitelnou osobivostí?*“¹⁾

Prudké a neohrožené Řehořovy útoky proti světské moci byly mj. odůvodněny citátem z Bible: „*Není moci, leč od Boha* (Jan 19:11; Řím. 13:1). *Ale,*“ pokračuje Řehoř VII., „*zapomíná se na pokračování tohoto místa: Cokoliv od Boha pochází, je spořádané. Dejte nám tedy moc dobře uspořádanou, a nebudeme jí odporovat.*“ Tato myšlenka je velmi důležitá: v podstatě tyto revoluční myšlenky se staly i teoretickou základnou vývoje a rozmachu středověkého kanonického práva. V této době, v některých aspektech barbarské, se o bezpečnost dělili panovníci, šlechta a později i nově vznikající města. Ve středověku se také potkáváme s atypickými bezpečnostními složkami moci: jako příklad možno uvést templářský řád, jehož úkoly byly primárně ryze policejní – ochrana poutníků pod patronací kanonického práva.

Církev není sice „z tohoto světa“, nicméně nemůže se nevšímavě chovat ke státním záležitostem. Náboženství pěstovalo v člověku dva city pro lidské soužití nesmírně důležité. Starověcí Řekové jim říkali *aidós* a *fóbos*, ostýchavá úcta a strach. Bez těchto dvou citů se neobejde žádná lidská společnost, dokud v ní bude nutné přemáhat egoismus. A toho, jak se zdá, neubývá. Pokud se moderní stát chtěl obejít bez náboženství, musel hledat jiné zdroje pro *aidós* a *fóbos*, které by stejně jako náboženství sjednocovaly společnost, stejně silně a srozumitelně působily na její cit a vůli a – což není zanedbatelné – dávaly jeho kolektivním úkonům stejně důstojnou formu. Levicovní intelektuálové se radovali, že by toto mohl být jistý druh socialismu; ale i „duchovní“ socialismus sám mravnost a kulturu spíše předpokládá, nežli vychovává. Stát byl před církví, nepochází tedy z ní, neodvozuje oprávněnost ani svou suverenitu od ní; není následkem prvotního hříchu, jak tvrdil Aurelius Augustinus, nýbrž je založen na lidské přirozenosti a má přirozeně svoje vlastní úkoly.

Tomáš Akvinský se v obou *Summách* k státovědným otázkám často vrací, a ve spisku *De regimine principum, ex professo* se jimi obírá. Následující scholastika, nejen tomistická, Tomášovy myšlenky jen vykládala, rozváděla a podporovala novými důvody a doklady. Zejména teorie Marsilia Padovského, Occama a Aeneáše Sylvia o poměru jednotlivce ke státu, o původu vládní moci v císařství a v papežství atd. jí daly podněty k zevrubnějším výkladům, jako třeba Caietanovi o přímém přenášení papežské moci na zvolenou osobu oproti nepřímému u světských vládců.

Jmenovitě nauky 17. a pozdějších století (Hobbes, Rousseau, Hegel, darwinismus atd.), jakkoli do vědeckých i světových názorů zasáhly a dosud zasahují, se neosvědčily trvale. Budovaly buď na umělých konstrukcích neb jednostranně na náhodných jevech společenského života. Zejména městská skutečnost byla inspirativní. Italská bohatá města nepovažovala za přepych, když si najímala kondotiéry, kteří byli jakýmsi policejními podnikateli na svěřeném území. Hlíдали se svými orgány mýto, střežili vězně, vyjížděli pronásledovat bandity. Postupem doby se policejní složky staly pevnou součástí státního zřízení, systém byl často kopírován a ujal se i ve střední Evropě. Policejní složky vedle svých všeobecných povinností mnohdy vykonávaly i spoustu dalších úkolů jako například evidenci obyvatelstva (Macek, Uhlíř, 1997).

Aristotelovo označení člověka jakožto *zoon politikon, ens sociale* (bytost společenská, v němčině přiléhavěji staatsbürgerliches) se uplatňuje i ve scholastických vývodech. Na tomto přirozeném pudu se zakládá stát, jak

¹⁾ Gregorii VII. Opera, vyd. Migueovo, sv. 147-148, epištola 21.

říká Cicero, jemuž Tomáš Akvinský přisvědčuje, totiž že je „*coetus iuris consensu et utilitatis communione sociatus*“. Svě tu řekli John Locke, hlavní teoretik zastupitelského systému v přirozenoprávní škole¹⁾ a německý právník a diplomat Samuel Pufendorf.²⁾ Jeho konciliantní, a v podstatě nerevoluční státověda došla v 18. století příznivého přijetí u panovnických dvorů a ovládla i vysokoškolskou právní výuku v Evropě. Pufendorfova teze, že poddaní, *populus*, pozbyli společenskou smlouvou práva účastnit se vlády, že však absolutní vladař je povinen usilovat o jejich blaho, se stala základem osvíceného absolutismu.

Podle romantika Rousseaua vyplývá ze společenské smlouvy nejen stát, nýbrž i autorita, která je nutná k jeho existenci. Ke své teorii měl ovšem Rousseau řadu argumentů – tak například vztah mezi bohem a člověkem je v Bibli postaven na modelu smlouvy. Smlouva, která připoutávala třeba benediktinského mnicha k jeho řádu, byla závazná pro obě strany. Pokud by ji představený nerespektoval, byl by příslušník řádu zproštěn svého závazku poslušnosti (Wobbermin, 1922).

Ovšem, na druhé straně stát není libovolný výtvar, jak předpokládala stará přirozenoprávní teorie, vycházející od společenského atomismu, nýbrž vyplývá z veškerého společenského života i z jeho mravních názorů a ideových hledisek. Proto je také činnost státu doprovázena zdarem, když se shoduje s duchem a vývojem společností. To se asi mínilo již ve středověku známým heslem: *consensus populi tacitus vel expressu*, který tak zdůrazňoval na počátku novověku Althusius. Můžeme to sledovat třeba v Řecku, když vznikem nových náboženských, kulturních i hospodářských společností vzniká také nový typ státu s demokratickými tendencemi. A zase jinými společensko-kulturními převraty se měnil stát a jeho tendence ve středověku. Státní organizace vzniká (nebo se mění) právě z nutnosti dát novému společenskému životu pevný tvar, aby se vytvořila rovnováha ve společenském životě tvořícím jeho podklad. To ovšem neznamená, že by jednota moci musela vyhovět všem. Badatelé se domnívali, že by měl vyhovět alespoň její větší části, aby se mohla vytvořit rovnováha.³⁾ To asi mínil renesanční Marsilius Ficinus svým proslulým výrazem „*anima universitatis vel ejus valentioris partis*“ a Rousseau svým pojmem „*volonté générale*“. Občan ve funkci poddaného se svobodně podrobuje zákonům, které vytvořil ve funkci suveréna. Obecná vůle je i jeho vůle, poněvadž cílem obou je obecné blaho. Jejich kolize by byla možná jenom v tom případě, že by se občan z nevědomosti vzpíral vlastnímu blahu, tj. kdyby nechápal, že prosazováním svého partikulárního zájmu nejenom oslabuje společnost, ale škodí sám sobě.

Pokud osvícenec Kant souhlasil s dobovou tendencí, že cílem státu je obecné blaho, chápal je tak, že popřel materiální oprávnění státu vnucovat občanům úřední formu tohoto blaha. Stát je povinen zaručit pouze formální předpoklady, aby každý mohl dosáhnout blaha vlastním způsobem. Stát je zárukou individuálních svobod, a to nejen proti spoluobčanům, ale i státu samotnému. Protestant Kant byl v době osvícenství jediný z kontinentálních filozofů, který upřel státu právo na kontrolu lidského ducha, když se výslovně postavil za svobodu tisku jako jediného paladia lidských práv také proti panovníkovi. Současně s Anglosasy dal ve svých principech přednost člověku před občanem. Zákon proto nemá jiného cíle, než donutit každého k vlastní svobodě. Donucující prostředky by měly zůstat jen jako krajní mez, společenská rovnováha a z ní vyplývající jednota smýšlení bývá obvykle v řádném státě tak zformována, že se individuální akt děje spontánně, bez společenského nebo státního tlaku. Tato rovnováha, zvykem upevněná, může být tak důležitá, že se jí udržují i státy, které již dávno neodpovídají podmínkám společností, která je tvoří.

Podobným způsobem působí revoluce, když velká část společností ve státě cítí právě nedostatek rovnováhy a jen mechanický tlak státu. Proto státy, kde občané jsou vzdělanější a uvědomují si své postavení ve státě, jsou vždy pohyblivější. Vychází-li revoluce jen od nepatrné menšiny, která je v rozporu s většinou společností ve

¹⁾ Two Treatises on Government z r. 1689 a On Civic Government z roku 1690.

²⁾ De iure naturae et gentium libri VII z r. 1672, De officiis hominis et civis z r. 1673.

³⁾ Například středověcí měšťtí rychtáři, podílející se na zabezpečování této rovnováhy a v jejich rukách byla policejní exekutiva, měli plné ruce práce. Mezi jejich povinnosti patřilo zamezit výtržnostem, udržovat pořádek při ohni a zabránit krádežím. Plnili i funkci cizinecké policie. Nepohodlné živly byly vyobcovány a byl jim zakázán vstup do města. K udržování bezpečnosti v noci jim byli nápomocni ponocní. Po vyhlášení policejní hodiny se už nesmělo čepovat pivo ani víno, nesměly se nosit zbraně, člověk se po této hodině mohl pohybovat po ulici pouze s osvětlením. Šlechtici a studenti pobývající ve městech byli svým sklonem k vyvolávání soubojů, únosů mladých žen apod. permanentním zdrojem nepokojů a disadaptability v městském organismu.

státě, moc jí zřízená se neudrží, i když se opírá o pevnou policejní organizaci. Ta v nejdůležitějších okamžicích může selhat (pokud není začleněna do nadstátních organizací). Ovšem tam, kde vzniká anarchie nebo kde po dřívější trvalé moci revoluce vytvoří příliš velkou volnost, pro niž nejsou předpoklady v lidu, tam bývá moc, která tvoří vnější rovnováhu, vítanou, ať přichází odkudkoli. Princip „každému dát, co mu patří“ funguje, pokud je subjektivní právní vědomí jednotné a v souladu s objektivním právním řádem. Stát, který počítal s tvrdými postihy, otroctvím, utrácováním neduživých dětí apod., zajišťoval – což je paradox – při patřičném smýšlení vnitřní klid mnohdy lépe než sebeliberálnější a sebehumánnější právní řád, v němž se etablojí gangsteři, teroristé a další zástupci agresivní autonomie jen proto, že je jejich odstranění pocíťováno jako neliberální a nehumánní. Lidé mají velikou antipatii proti anarchii (právě proto, že tu chybí rovnováha) a snesou, jak již Hobbes poznal, raději velmi silný despotismus nežli anarchii.¹⁾

Paul Johnson ve svých *Dějínách křesťanství* upozorňuje na jeden důležitý aspekt související se středověkou státní mocí a inkvizicí. Středověká společnost byla světem, kde měl každý své pevné místo, společnost nehybná, neměnná, s přesně definovanými rolemi jednotlivých skupin a vrstev. „Mimo systém“, tj. někde mezi spořádanými městskými vrstvami a víceméně spolehlivou venkovskou hierarchií, žili statisíce bezdomovců, žebráků, lidí, kteří náhle přišli o majetek i o své kořeny, mrzáků, nemocných, malomocných, uprchlých nevolníků. Podle některých odhadů tato naprosto neukotvená masa představovala až čtvrtinu veškeré populace. A z jejich řad se mohl tvář v tvář nějaké krizové události bleskurychle vytvořit drancující a sěží zvládnutelný dav chaotiků. Tyto výbuchy mohly být vyprovokovány velmi snadno, stačila neúroda, hladomor nebo také neuskutečnění se očekávaného zázraku.²⁾ Středověký establishment neměl dostatečně operativní prostředky na to, aby mohl ničící davy účinně zpacifikovat.³⁾ Z tohoto pohledu inkvizice sloužila, jak píše Johnson, „jako nástroj včasného varování: rušitele pořádku hledala, krotila a postupně vyřazovala dřív, než mohli shromáždit dav a pustit ho ze řetězu“. Výměnou za plnění této policejní role byli mnozí lidé ochotni inkvizici tolerovat, i když třeba jinak s jejími metodami nesouhlasili. Ke slovu prostě opět přišlo klasické „lex dura, sed lex“. Inkvizice byla často chápána jako pevná hráz proti společenskému rozvratu a chaotickému teroru, a to ve světě, který jinak mnoho jistot nenabízel. Nešlo ani tak o dogma a teologii, jako spíše o řád a disciplínu. Za inkviziční policii ovšem musela společnost zaplatit poměrně vysokou cenu. Vezměně si jako příklad Španělsko, kde se po vyhnání náboženských a národnostních menšin a po nastolení přísného inkvizičního dohledu podařilo vybudovat jednotnou a disciplinovanou společnost. Vždyť na rozdíl od Francie či Německa pojmy jako občanská, náboženská či selská válka jsou ve Španělsku až do 19. století prakticky neznámé. Následný mocenský vzestup Španělska byl ovšem vykoupěn vznikem společnosti vyznačující se extrémní intolerancí, udavačstvím, kulturní zaostalostí a civilizační izolovaností. Je evidentní, že Francie přes všechny náboženské konflikty dospěla k modernímu demokratickému, právnímu a tolerantnímu státu mnohem dříve než nábožensky jednotné Španělsko.

Ideolog francouzské bourbonské restaurace Joseph de Maistre jako správný obhájce církve svaloval všechnu zodpovědnost za excesy inkvizice na stát: „*Inkvizice je ve své podstatě dobrá, shovívavá a konzervativní .... Jestliže však občanská moc využívá této instituce a považuje za nutné v zájmu vlastní bezpečnosti ji zpřísnit – církev za to nenese žádnou zodpovědnost.*“ Ovšem, má-li taková rovnováha mít delší trvání, musí vyjadřovat ideje a morální názory alespoň většiny společnosti. Pouhá vnější moc nestačí. Dost možná i pro tyto názory od Thomase Hobbese, mluvčího anglických Stuartovců, vedou spojnice politického myšlení od nejrůznějších moderních směrů liberalismu přes plebiscitární demokracie až k autoritativním režimům fašistického typu.

Historicky relevantním se porušování řádu stává tehdy, opustí-li soukromí a vstoupí na jeviště politiky, kde už nejde o výhody či újmy jednotlivce, nýbrž o moc a právo jako takové. V tomto případě jsou obě strany přesvědčeny, že jednájí v zájmu celku. Představy o právu pak závisí jen na parciálních zájmech. S „nejčistším svědomím“ lze potom schválit velmi rozdílná státní a společenská zřízení a zdůvodnit je principem *suum*

¹⁾ „*Raději nespravedlnost než nepořádek*“ (J. W. Goethe).

²⁾ Můžeme uvést v této souvislosti známý výrok Kamila Krofty ohledně husitské revoluce: „*Jsmo na husitství hrdi, ale litujeme, že nás neminulo*“.

³⁾ Vidíme to například na rozpacích, které provázela policejní opatření proti žebrákům v 16. až 18. století v pražských městech. Dekretem z roku 1630 byl stanoven návod na zřízení donucovacích pracoven, rodičům byla přísně uložena povinnost vést děti k práci. Vrchnostenská patrimoniální správa vykonávala policejní funkce svými dráby, mušketýry, myslivci, hajnými a rychtáři.

cuique, dát každému, co mu patří. Kde není právo pouze prostředkem k urovnání sporu, nýbrž vlastním předmětem sporu, tam se může stát odvolávat na zákon, nikoli však na spravedlnost. Státní zásada, že „obecné blaho má přednost před blahem soukromým“, pouze zastírá skutečnost, že jednotlivec je slabší než stát. Stát totiž určuje, co je „obecné blaho“. V politice, snaze ovládnout stát, stojí proti sobě společenské skupiny. Přesvědčivost politických apelů se zakládá na solidaritě, kterou mobilizují. Politik se v tomto případě neptá: „Je toto tvrzení pravdivé?“ nýbrž: „Kdo za ním stojí?“ Oprávněnost argumentu je úměrná počtu souhlasících.

Když byla ve Spojených státech uzákoněna prohibice, stalo se to, čemu se říká „zákon nechtěného účinku“. Prohibice nezpůsobila, že by lidé přestali pít. Naopak. Tehdejší americká administrativa tím v podstatě předala vládu do rukou gangsterů, kteří díky enormním ziskům z různých nezákonných obchodů, byli schopni podplatit kohokoli ze státní či federální správy. Jedním ze slavných gangsterů té doby byl také Alfonso Capone.

Stejně jako přechod od privátního k vnitropolitickému narušiteli klidu je i změna vnitropolitického odpůrce ve světonázorového protivníka plynulá. O světonázorovém konfliktu hovoříme, dotýká-li se práva nadřazeného stupně či božského původu, takže nezpochybňuje pouze státní zřízení, nýbrž samotný stát jako poslední instanci. Přitom bývá často politizován a kriminalizován zcela nepolitický postoj, protože myšlenková šíře obžalovaného přesahuje meze státního zřízení. Tak tomu bylo v případě Sokratově a Ježíšově. Mají-li obě strany svým způsobem pravdu, bývá střetnutí vždy tragické v případě, kdy oběť dopomůže k úspěchu lepší věci (Demandt, 1998, str. 266).

Nejběžnější konstelaci politických procesů tvořilo vždy vnitropolitické střetnutí státu a skutečného či domnělého odpůrce jeho systému. Antická Sparta odsoudila několik svých králů, protože se prohřešili proti její ústavě a zavlékali do ní nové, státu nebezpečné ideje. V klasických Athénách nalézáme stěpínkový soud, který měl původně postihovat uchazeče o postavení tyрана, a procesy pro asebie s „bezbožnými“ volnomyšlenkáři, rovněž považovanými za nepřátele demokracie a státu, údajně podkopávající svobodné a demokratické základy řádu. Republikánský Řím vedl vnitropoliticky motivované procesy s odbojnými senátory. Motivy soudců a snad i žalobců mohou být v tomto ohledu hodné úcty. Nedostatečné jsou pouze shromážděné důkazy a jejich interpretace. Sókrates i jeho žalobci věřili, že se pohybují na půdě demokracie. Souzení římských senátorů byli přesvědčeni, že jednají v souladu s *mos maiorum*. Ježíš i Pilát uznávali císaře za vrchnost dosazenou Bohem. Jan Hus i církevní otcové v Kostnici se shodovali v mínění, že jednají pro dobro křesťanské víry. Anglický král Karel I. a Oliver Cromwell shodně prohlašovali, že reprezentují vůli národa. Obě strany obvykle tvrdí, že mají „čisté svědomí“ a povyšují kontroverzi nad obecný princip. Už Thomas Hobbes prohlásil právní spor státu s občanem za nemožný, protože soudy rozhodují v souladu se zákony, které dává stát. Stát podstupuje politický proces, tedy volí delší cestu judikatury a „neprosazuje své zájmy krátkou cestou exekutivy a exekuce, proskripce či jednoduše mlčením“, když hodlá propagandistickým efektem monstprocesů odradit lidi sympatizující s narušiteli pokoje a upevnit smysl systému (Demandt, 1998, str. 261).

Z přesvědčení o právu mocných se nikdo netázal na právo bezmocných. Evropská tradice oplývá procesy s nepřáteli světonázorového systému. Stát soudil, že jednání lze kontrolovat jen tehdy, dohlíží-li se i na myšlení. Obával se, že by svoboda myšlení a projevu podkopala řád, a musel se toho obávat, pokud s oprávněným nárokem na svrchovanou moc spojoval i neoprávněný nárok na vševědoucnost. Když roku 1231 uvedl císař Fridrich II. v předmluvě k sicilskému zákoníku, že Bůh pověřil panovníky ochranou víry, zahájil tím éru inkvizicí.

Stát vystupuje jako strážce práva vůči vnitřnímu, ale stejně tak i vnějšímu násilí. Má možnost odsoudit vlastní občany – jako sympatizanty nepřítelů – pro vlastizradu. Velmi často však tímto obviněním pouze zastírá zákroky proti příslušníkům nepohodlných sociálních skupin. Židovského důstojníka Alfreda Dreyfusse třetí francouzská republika deportovala do Guyany pro údajné styky s Německem, „ilegální kontakty se Západem“ patřily k standardním obviněním při disidentských procesech ve východním sovětském bloku (Demandt, 1998, str. 268).

V antickém Řecku, kde nebyla silně organizovaná teokracie, se vyvinul již v herojské době policejně organizovaný stát a udržel se ve Spartě až do římské doby, zatímco v Athénách přešel poněmhu v demokracii. V Římě byly podobné poměry, policejní vojenský živel byl však mohutnější, takže nakonec demokracii úplně pohltit. Naproti tomu v Asii vznikl boj mezi teokracií a policejně-vojenskou organizací, avšak skončil

rovnováhou mezi oběma mocnostmi, které se navzájem potřebovaly, jak vyjadřovalo v satirické mluvě podobenství šavle a kropáče. Totéž pozorujeme ve středověku.

Teprve v renesančním a barokním absolutismu nabýval policejně-vojenský prvek značný vliv. Osvícenský absolutismus se vyrovnal brzy s teokracií, přičemž se vyměnila místa převahy; zatímco ve středověku moc měla teokracie, v novodobém absolutismu ji má stát.¹⁾ Současně, když nový rozvoj kulturních a hospodářských složek podkopával půdu teokratickým názorům, vzniká nový ideál státu, demokratický stát. Stavěl stát docela na nových základech, neboť místo suverenity panovníků propůjčené bohem zdůrazňoval přirozenou suverenitu lidu.

Společenský model, který se pokusili komunisté realizovat v oblasti své moci, lze s dávkou nadsázky považovat za deformaci křesťanského obrazu společnosti. Marxismus je, řečeno s nadsázkou, vlastně křesťanská hereze. Pokusil se vtělit do pozemských pořádků jakýsi platónský stát, podobný ideální obci, kterou už v letech 412-417 koncipoval ve své vizi Aurelius Augustinus. Tvůrcové socialistických pořádků vyšší z osvícenství tvořili rovněž své vize a interpretace společnosti, navazovali vědomě na revoluční a reformační hnutí nejrůznější provenience, jak je poznala Evropa od středověku. V našem kulturním kontextu šlo především o radikální proměnu společnosti, o kterou usilovala česká reformace v programu Táboritů.

Problém represe a totální utopie, která projektuje definitivní podobu společenských proměn, je o to naléhavější v moderních společnostech, které disponují nemírnými mocenskými prostředky. Prudké a náhlé změny podmínek, navozené použitím síly, mohou vést k obecnému ohrožení. Musí nás v této souvislosti naplnit starosti i stoupající brutalizace poměrů, vyhasínání mravních regulativů, jež by byly s to zabránit růstu násilnické mentality v širokých vrstvách společnosti. „*Za těchto okolností považovat moc a mocenské prostředky za čistě instrumentální veličiny, s nimiž lze nakládat bez ohledu na jejich zpětné dopady na ty, kdo jich používají, je projevem nezralosti a primitivního smýšlení*“ (Trojan, 1994). Aby autorita nebyla vybudována na falešných základech, na zdánlivém prospěchu celku, musí být státní občan dostatečně vzdělaný a vychovaný, aby si dovedl vynutit za své vůdce lidi, kteří mají požadované vlastnosti. Podkladem politického řádu musí být kulturní řád. Zlověstný návyk čelit problémům spíše mocenským zásahem než trpělivým zkoumáním jejich příčin se stává rozkladným principem; že „*na bodácích se těžko sedí*“ (K. Gottwald) je prastará pravda a konečným vítězem nakonec nebývá policejní moc.²⁾

Revolucionáři bývají špatnými budovateli. Mentalita násilí je prostoupila natolik, že i nové jevy společenského života, které je třeba poučeně řešit, ba vstup nových vědních oborů, nezbytných k rozumné správě země, začnou považovat za lstivý manévr ze strany rafinovaných nepřátel. Osudy sociologie a kybernetiky v padesátých letech v bývalých evropských socialistických zemích jsou toho výmluvným dokladem. Vyhnout se těmto úskalím je možno jen dvojím způsobem. Ohromující nahromadění moci, kterého moderní společnost dosahuje aplikací přírodních věd v technice a hospodářství, je třeba obezřele kontrolovat a nepřipustit, aby se soustřeďovalo do jedné rukou. Zde se účinnými nástroji takové kontroly staly moderní demokratické zásady se svou klasickou dělbou moci zákonodárné, vládní a soudní. K tomu přistupuje čím dál víc soubor dalších „mocí“, které ovlivňují život dnešní společnosti: moc kulturního působení, moc svobodných informací, jak o ni usilují nezávislí novináři, moc vzdělání, moc organizací, hnutí a spolků, které se podílejí na tvorbě společenských institucí (odbory, zájmová sdružení apod.). V této souvislosti ovšem nutno podtrhnout i moc různých humanitárních a ekologických hnutí. Nezastupitelná je i úloha církve. Je pravda, že nejvíce se moc projevuje na úrovni státu, nicméně fenomén moci není vlastní jen státu.

Charakter politické moci lze pozorovat ve vývoji trestu, neboť tento vývoj ukazuje, jak se stát přizpůsobuje mravním názorům doby. Původně vznikl trest z pomsty jako okamžitá citová reakce na čin, bez ohledu na čin a jeho význam. Křesťanství svým heslem: „Nesuďte a nebudete souzeni“ a svou morálkou odpuštění znamenalo

¹⁾ Roku 1650 byla ve Vídni zřízena tzv. Rumorwache, velkými pravomocemi obdařena policejní složka; patenty z roku 1724 a 1754 stanovovaly mimořádně přísné tresty za inzultaci jejích členů. Jak tato instituce zneužívala své postavení, je vidět z nařízení, že nemá tlouci lidi, pokud se jim nikdo nestaví na odpor.

²⁾ Marie Terezie v roce 1754 zřídila ve Vídni úřad policejních komisařů, který byl císařem Josefem II. přejmenován na Policejní ředitelství. „*Spiritus agens*“ tohoto úřadu byl hrabě Perggen, preferující zejména tajnou službu fungující mimo právní normy a založil tak na našem území nechvalně proslulou tradici.

již skepsi o nutné povinnosti odplaty. Stejné názory vznikaly v Řecku, kde již sofista Prótagoras hlásal názor, že trestáme nikoliv, abychom se mstili, nýbrž abychom napravovali (Renard, 1924). V tom se zásadně liší od pojetí mladšího sofisty Thrasymacha z Kalchédonu, který soudil, že spravedlnost (právo) je prospěch silnějšího, tzn. té části svobodných občanů, která je u moci.

Ve středověku bohužel zavládla zase stará náboženská teorie odplaty, neboť to souvisí s jeho ostře donucovacími prostředky. Moderní teorie trestu se nemůže úplně zřít preventivně represivní teorie, protože stát se nemůže obejít bez policejních prostředků. Ovšem, moderní doba omezuje trest jako zastrašovací prostředek jen na výjimečné případy. Trest je prostředek sebeobranu společnosti, jinak se všeobecně bere trest jako prostředek výchovy, jak je vidět na vývoji kriminologie směřujícího stále k větší humanitě.

Právo, právní řád, jež má svůj původ a důvod ve fyzické přesile a není-li zdůvodněn mravně či kulturně, pak není nic jiného než součet zevních vynucovacích ustanovení a nařízení, jež nikoho nezavazují, nýbrž jen straší. Právo se pak stává jen policejní soustavou bez jakékoli vnitřní hodnoty a síly. Má-li zákon být oprávněný a počítat s poslušností, musí se opírat o vnitřní rozumnou cenu, nikoli o pouhou zevní moc. Legislativa, která chce vyvolávat právní povinnosti, jež by byly plněny dobrovolně a rády, musí být opřena o pevné veřejné mínění. Legislativa v moderní společnosti by měla být zdůvodněna svou vnitřní cenou a hodnotou.

Závěr

Obsahové problémy, které jsou připomenuty v tomto článku, chtějí přispět k podnícení diskuze o policejní vědě. Naznačily možnosti systémového řešení, problémy, jakož i prostor pro nová strukturální řešení. Moderní společnost se nám jeví jako zápasště o hospodářskou moc, při čemž ti, kdož jsou u moci, mají možnost prosazovat své potřeby prostředky, jež jim jsou po ruce. Tržní hospodářství evokuje pojem rovnováhy a výměny, rovnoprávných ekonomických činitelů a obecně statického světa. Jsou to však představy vycházející z 19. století nebo z doby předválečné a jsou zavádějící. Kapitalismus v sobě zahrnuje komplexní, konfliktní a dynamický systém, založený na vztazích nerovné moci mezi ekonomickými činiteli a peněžní ekonomikou výroby. Právo je tu pak k tomu, aby upravilo vzájemné vztahy tak, aby potřeby vládnoucích nabyly zákonité formy. A tak tedy povaha zákonů v určité době a na určitém místě bude obrazem toho, jak je ve státě rozdělena hospodářská moc. Stát za těchto okolností vyjadřuje zejména potřeby lidí, kteří ovládají hospodářský systém. Stát prakticky nevyhledává zásadně nějakou abstraktní spravedlnost.

Nebudeme si komplikovat problém i dalšími úhly pohledu, jako například u Raymonda Arona, který existenci podstatných kapitalistických aspektů sice uznával, ale současně je relativizoval a odděloval základní významy pojmů od jeho početných vedlejších, často hodnotících, konotací. V zásadě majetek a právo jdou spolu ruku v ruce, a kdo se nepodílí na majetku, neúčastní se také privilegií. Jakmile se ve společnosti změní rovnováha majetku, mívá to vzápětí také novou rovnováhu v organizaci státní moci. Nikdo, kdo studuje zákonodárství toho či onoho státu, nebude pochybovat o tom, že zákony jsou závislé na přáních a potřebách sociální skupiny, která jedná jménem státu a jíž převážně slouží i represivní složky.¹⁾

Například v České republice vznikají stále nové zákony, do nichž jsou nově začleněny „korupční prostory“. Systém v zemi je náchylný být postaven na korupčním spojení hospodářské a politické sféry. Politická podpora korupce se projevuje již při přípravě zákonů a korupce v praxi je důsledkem. Především se podařilo omezit a místy úplně odstranit jakoukoli kontrolu. Ke kontrolám neexistuje dostatečné zákonné zmocnění. Jestliže jsou nějaké orgány přece jen zmocněny, pak není dostatečně zákonem upravena povinnost kontrol, jindy zase není stanovena povinnost se kontrolám podrobit. V jiných případech nejsou stanoveny žádné smysluplné sankce, a jsou-li, pak chybí povinnost je ukládat.

Exekutiva smí pouze to, co jí zákon ukládá, nikoli – jak si mnohdy lid představuje – vše, co jí zákon nezakazuje. Horlivý kontrolor se tak snadno může dostat do rozporu se zákonem, zatímco horlivý zločinec se nemá čeho obávat. Chaos v novověké společnosti opouštějící středověké formy nenastal snad jen díky tomu, že vývoj byl

---

¹⁾ Historie ovšem zná v případech vyváženosti moci i decentralizované policejní sbory, budované spíše jako občanské gardy, domobrana. Příkladem mohou být i valašští *portáši*, vykonávající v l. 1638-1830 policejní funkce na moravsko-uherských hranicích a ve Slezsku.

podchycen technickým a hospodářským procesem, v němž se počítalo s přírodní racionalitou. Zdá se mi, že dnes jsme opět v tom stadiu, které předpokládali středověcí myslitelé. Nepropadne se společnost v chaos?

Literatura

BOUGLÉ, C., (2007). *Les idées égelitaires*. Paris: Lormont, str. 101. ISBN 978-2915651683.

DEMANDT, A., a kol. (1998). *Moc a právo*. Praha: Themis. ISBN 80-85821-64-8.

GUMFLOWICZ, L., (1885). *Grundriss der Sociologie*. Berlin, str. 240 a násl.

HAYEK, F. A., (1960). *The Constitution of Liberty*. Chicago: The University Chicago Press, str. 54.

KELSEN, H., (1925). *Allgemeine Staatslehre*. Berlin, str. 97.

MACEK, P., UHLÍŘ, L. (1997). *Dějiny policie a četnictva I*. Praha: Themis. ISBN 80-9026-70-09.

RENARD, G., (1924). *Le droit, la justice et la volonté*. Paris.

TROJAN, J., (1994). *Moc v dějinách*. Praha, str. 190.

WOBBERMIN, G., (1922). *Systematische Theologie nach Religionspsychologischer Methode II. Das Wesen der Religion*. Berlin.

Ing. Kristýna Binková

*Katedra, ekonomie Department of Economy
Fakulta vojenského leadershipu Faculty of Military Leadership
Univerzita obrany University of Defence
✉ Kounicova 65, 602 00, Brno, Czech Republic
E-mail: kristyna.binkova@gmail.com*

Ing. Andrea Brichová

*Katedra, ekonomie Department of Economy
Fakulta vojenského leadershipu Faculty of Military Leadership
Univerzita obrany University of Defence
✉ Kounicova 65, 602 00, Brno, Czech Republic
E-mail: a.brichova@centrum.cz*

Anotace

Organizační chování nastavuje klima dané organizace. Je to určitý způsob, kterým může organizace formovat svoji existenci. Některé organizace jsou sami o sobě dosti specifické jako je tomu u Armády České republiky, i zde ale jsou prvky organizačního chování, které mohou být formovány a zlepšovány. Jedním z nich je rozvoj a vzdělávání zaměstnanců na základě specifických činností, které armáda vykonává. Předkládaný text se zabývá možnostmi, jak tyto specifické schopnosti nadále uplatnit. Konkrétně se text zabývá veliteli, rozvojem jejich kompetencí k vedení lidí a možnostmi uplatnění těchto kompetencí při mimořádných událostech a při přípravě na druhou kariéru v oblasti krizového řízení. Cílem článku je snaha nastínit, jak využít specifické dovednosti, které jsou u další složky integrovaného záchranného systému, Armády České republiky, využívány v průběhu aktivní služby a mohly by být vhodnými determinanty při uplatnění se v rámci druhé kariéry po konci aktivní služby. Povaha služby v ozbrojených silách využívá systém velení, který je dobrým základem pro vedení lidí v náročných podmínkách jako jsou vyšší stupně bezpečnostních stavů, mimořádné a krizové události, až i stav válečný. Kompetence příslušníků armády, zejména kompetenci k vedení lidí, lze aktivně využívat nejen při jejich součinnosti s IZS, ale také pro rozvoj jejich druhé kariéry po ukončení aktivní vojenské služby. Metodami použitými při vypracování textu byly zejména analýza českých i zahraničních odborných a legislativních dokumentů a komparace teoretických přístupů s prováděnou realitou.

Klíčová slova

leadership, kompetence, druhá kariéra, mimořádná událost, krizové řízení

Annotation

Organizational Behavior sets the climate of the organization. It's a way of formation of its existence. Some organizations are quite specific, like the Army of the Czech Republic, but there are also elements of organizational behavior that can be shaped and improved. One of them is the development and education of employees based on specific actions that are done the army. This paper deals with the possibilities of how these specific abilities are continuously apply. Specifically, the text deals with the commanders, developing their leadership competencies and possibilities of application of these competencies in emergencies and during the preparation for a second career in the area of emergency management. The aim of the article is to outline how to use specific competencies of active service that are applied in the Army of the Czech Republic as the other component of integrated emergency system for possible useful determinants of successful second career after the end of active service. The nature of military service uses a command system, which is a good basis for leadership in demanding conditions, such as higher levels of security conditions, emergencies, as well as to the

state of war. Competencies of the military personnel, particularly the leadership competencies can be use not only in the interaction with the integrated emergency system, but also for the development for second career after the termination of active military service. The methods used in the paper were particularly analysis of Czech and foreign professional and legislative documents and comparison of theoretical approaches with performed reality.

Key words

leadership, competencies, second career, emergency, emergency management

Úvod

Vlastní zkušenost podněcuje jedince k aktivitě. Pokud se k tomuto přidá ještě sounáležitost k instituci, kde jedinec působí, jedná se o vhodný motivátor, jak danou organizaci rozvíjet. Jedním ze způsobů, jak prospět celé organizaci je rozvíjet to, čímž již disponuje. V případě vzdělávání vlastních zaměstnanců se jedná o segment, který rozvíjí samotnou organizaci, tak také její zaměstnance, kteří tento rozvoj mohou mít jako jeden z firemních benefitů. Navíc vzdělání, které člověk získá v průběhu své kariéry je jedinečným souhrnem znalostí, které si odnese a může využít i pro další kariéru.

Služba v armádě klade na jedince vysoké nároky po znalostní, psychické, výkonnostní a fyzické stránce, a proto nemůžeme říci, že je to zaměstnání na celý život. Každý příslušník armády na sebe bere odpovědnost za službu a ochranu vlasti, ale zároveň si je vědom, že kvalitní služba je limitována jeho výkonností a zdravotním stavem, a proto osobnostní rozvoj by měl být základem pro druhou kariéru. Zároveň specifické nároky služby v ozbrojených silách vyžadují i dovednosti, které musí být naučeny a precizovány, ale zároveň i dále využity. Takovýmto nárokem může být například vedení lidí (Kavan, 2015). Tento pojem není shodný s velením, jakožto nezbytnou součástí vojenského života. Zejména pro službu v době války a konfliktu je užití velení nezbytné, aby mohly být naplněny požadavky a cíle služby, tedy ochrana vlasti, svrchovanosti jejího území, ale také funkce v rámci integrovaného záchranného systému apod. Velení je základem, které nutně člení armádu do striktně dané hierarchické struktury s jasně danými vztahy podřízenosti a nadřízenosti (Army Leadership, 2006).

Velení je spjato jednak s hodností, s funkcí a zastávaným služebním místem v rámci Armády České republiky. V současné chvíli se na důstojnické pozice dostávají též absolventi Univerzity obrany, kteří studují na jediné resortní vysoké vojenské škole. Právě univerzita obrany je vhodným prvkem vojenského vzdělávání, kde kompetence k vedení lidí může být zahrnuta do standardní struktury studia a nadále precizována a rozvíjena v rámci kariérových kurzů. Nejenže tato kompetence může usnadnit vstup do vojenské kariéry mladým absolventům, ale rovněž je to vhodným nástrojem využitelným v součinnosti armády se složkami integrovaného záchranného systému (IZS). V takové situaci mohou jednotlivé složky působit ve smíšených hlídkách například při evakuaci osob, kde by se kompetence k vedení lidí dala vhodně využít.

Cíl a metody

Cílem článku je snaha charakterizovat rozvoj kompetencí k vedení lidí u velitelů působících v ozbrojených silách České republiky, jakožto důležitou součást organizačního chování armády a jejich kultury. Zejména potom vysvětlit možnost využití nabytých dovedností při činnostech odehrávajících se v rámci zásahů armády při mimořádných událostech, stejně jako při návazném uplatnění v civilním sektoru po ukončení aktivní vojenské kariéry, jakožto determinantu úspěšného přechodu na druhou kariéru.

Metodami použitými při vypracování textu byly zejména studium odborné literatury zabývající se problematikou organizačního chování, vedení lidí a řízením kariér, dále analýza českých i zahraničních odborných a legislativních dokumentů zaměřujícím se na problematiku leadershipu a krizového řízení a komparace teoretických přístupů popisovaných příručkami a manuály k vedení lidí a rozvíjení jejich kompetencí s prováděnou realitou v Armádě České republiky.

Výsledky

Organizační chování jako integrující disciplína zahrnuje mnohé procesy, které se v jednotlivých institucích odehrávají, jako je například vzdělávání a firemní kultura a odlišuje ji navenek od ostatních organizací. Ve své

gesci ho mají jak manažeři, tak také specialisté jako jsou psychologové, speciální pedagogové a podobně. I armáda, ačkoli jako taková je v každé zemi silně vymezena jak oproti jiným ozbrojeným složkám, tak oproti civilnímu sektoru, využívá svým specifickým způsobem organizační chování. I zde pod tento termín spadá vzdělávání, firemní kultura, insignie firmy a tak dále. Právě organizační chování přispívá ke zvýšení efektivity práce i řízení, ale rovněž i ke zlepšování firemní kultury. Zájmem tohoto oboru je také vliv organizace na chování lidí. Řeší však také rozdíly mezi jednotlivými organizacemi, organizační kulturu, vztahy mezi lidmi a organizační kulturou i vztahy na pracovišti. Zkoumá konflikty, motivaci, rozvoj potenciálu zaměstnanců, ale i jejich kariéru. Firemní kultura je ovlivňována vnějšími vlivy, kam zahrnujeme: rychlost zpětné vazby trhu, konkurenci, tržní pozici (ověženou postojí zákazníků), charakter kultur vyšších řádů (dějiny, národní mentalita, kultura mateřské firmy), geografická dislokace (regionální vlivy), ekonomický a sociální systém, politické preference, ekologie, legislativa a také úroveň vědy, výzkumu v daném oboru. Samozřejmě jsou i vnitřní vlivy, které firemní kulturu ovlivňují, těmi jsou: řídicí síly a jejich způsobnost a zájmy, zaměstnanci (jejich vzdělání a mentalita, ale i postoje k růstu), míra setrvačnosti vzté kultury, historie firmy (vliv jejího zakladatele, stáří firmy, etapa vývoje), velikost firmy, majetek firmy, právní forma firmy, předmět podnikání (míra rizikovosti), dominantní technologie, strategie firmy (Organizační chování, 2008).

Firemní kultura vojenské organizace je velice silná zejména v pohledu nadřízenosti a podřízenosti, což je jasně vymezeno v rámci hodnostního sboru, v rámci hierarchického uspořádání armády a odvíjí se rovněž od zastávané pozice. Tato podřízenost je jasně znatelná ve vystupování jednotlivých vojáků, kteří musí dodržovat zásady vojenské zdvořilosti a projevat si úctu v rámci hodnostních sborů, což je například salutování vyšším a na roveň postaveným hodnostem. Okamžitá identifikace této nadřízenosti a podřízenosti je vidět ve viditelném hodnostním označení, které má každý na své uniformě a dalších vojenských součástkách. Dále je armáda formována politickými zájmy dané země a dnes již celosvětovou bezpečnostní situací. Takto jasně vymezená firemní kultura ovšem klade vysoké nároky na jedince v případě, že se ocitne na pozici, se kterou je velení spjato.

Chování velitelů v armádě a kompetence k vedení lidí

Inspirace fungujícím systémem je výborná. Bez investice know-how a technologie se dá téměř cokoli implementovat a domácí podmínky a procesy. Vždy je ale nutné zohlednit okolnosti, které v dané organizaci, zemi a době jsou, jelikož jsou to klíčové determinanty všeho ostatního. Stejně je tomu i ve velice úzce specializovaných oblastech zájmu jako je například vojenské vzdělávání. Stejně jako jiné činnosti i vzdělávání je ovlivněno tím, co se děje v celé organizaci společnosti, ale také ve světě. Poslední léta přináší velkou diskusi o vzdělávání dle kompetencí. Co ale vlastně ona kompetence je, není nikdy jasně vymezeno. Stejně tak je tomu i v případě kompetence k vedení lidí, která je v české odborné literatuře nepostihnuta.

Proč se vlastně zabývat vedením lidí v armádě, když pro tuto instituci je dominantní velení? Vedení a velení není jednotným pojmem, ačkoli je možné najít společné rysy. Navíc možnost vzdělávání v každé organizaci je vysoce ceněnou hodnotou, jelikož organizace může působit na své zaměstnance a vychovávat si je zcela dle svých specifických potřeb. Jinak tomu není ani v případě vojenských organizací. Velení je zde formálně přiřazeno již z principu chování těchto institucí, jako je pevně daná hierarchie, zastávaná pozice a hodnost. Ne ovšem každý jedinec je rozeným vůdcem a má tuto dovednost jako povahový rys. Navíc vhodné a cíleně orientované vzdělávání může tento rys nadále rozvíjet. Propracovaný systém a názor na vedení je možné najít v americké armádě.

Tomu, co se skrývá pod pojmem leadership a jak vhodně formovat nové leadery se věnují zejména manuály jako Army Leadership Competent, Confident, and Agile z roku 2006, dále Army Leadership z roku 2012. V evropských podmínkách je to například A Leader's guide to psychological support Gross the deployment cycle. (Army Leadership, 2006).

Jak tedy vychovávat vojenského vůdce, aby byl řádně připraven na funkce spojené s velením? Nejdříve musí být striktně stanoveno, co tedy vedení je. Vojenským vůdcem je ten, kdo na základě vlastní ctnosti tuto roli převzal či ten, komu byla stanovena odpovědnost, aby podněcoval druhé k dosažení cílů organizace. Vojenští vůdci motivují obě skupiny lidí, které stojí ve sledu vedení, jak uvnitř, tak vně ke konání, k záměrnému přemýšlení a k formování rozhodnutí pro větší blaho organizace. Zároveň na takového lídra jsou kladeny nároky ve formě znalostí taktiky, technických systémů, organizací, managementu zdrojů a lidských potřeb. Lídři

nemohou efektivně působit, pokud nepoužijí to, co znají. Těsně to souvisí s tím, jaký vliv mají na ostatní a co je takto uděláno. Takto vést

znamená lidi ovlivňovat, poskytovat jim podporu, řídit je a motivovat je. Ovlivňování lidí vypadá tak, že dostaneme lidi tam, kde dělají, co mají. Toto není pouhé vydávání rozkazů, ale ovlivnění by mělo probíhat zejména také osobním příkladem. Touto dvojí komunikací lídři ovlivňují své podřízené. Zároveň podpora podřízených jejich velitelem jim dává důvod a smysl, jak pracovat tak, aby dosáhli vytyčených cílů. Lídři by měli dávat svým podřízeným jasnou podporu mnoha různými formami, aby všichni jejich následovatelé se mohli s daným cílem ztotožnit. Řízení následovatelů obsahuje komunikaci o tom jak dosáhnout vytyčeného cíle, tedy určení priority daných úkolů, určení odpovědnosti za dokončení jednotlivých etap a poučení podřízených. Zároveň by ale měla být nechána podřízeným určitá volnost a kreativita k plnění úkolů. Motivace naopak dodává vůli k tomu, aby bylo uděláno vše k dokončení úkolu. Motivace vychází zevnitř, ale je ovlivňována chováním a podporou druhých. Právě motivace je motorem, který člověka žene kupředu k dokončení úkolu. Lídr by měl lidi chválit v případě úspěchu, ale v opačném jim poskytnout radu, co v jejich jednání bylo správné a co nikoli a jak to pro příště zlepšit, personalizovaným způsobem každému jedinci. Operační postup zahrnuje takové akce, které podněcují, jež vedou k dokončení úkolu a stanovují fáze pro další budoucí operace. Zlepšení znamená poučení se z chyb, které byly udělány a lze tyto poznatky využít i při dalším řešení úkolů. To zajišťuje stanovení výstupových standardů, které mají být dodržovány. To umožňuje všem zainteresovaným stranám zjistit, co se od nich očekává, proč se věci dějí, jak se dějí, jak se postavit slabostem. Právě rozvojové poradenství je pak pro podřízené klíčové, aby mohli zlepšit svůj výkon a zlepšit se ve svém jednání, které je bude v budoucnu čekat. Poradenství by mělo hodnotit, jak slabé, tak silné stránky. Tohle všechno by mělo být zhmotněno v osobním příkladu nadřízeného, který se odráží celému týmu. Zlepšování vlastní organizace je odpovědností každého jedince. Týmové úsilí k odstranění chyb je totiž mnohem více výkonné než jakékoli školení.

Kompetence k vedení lidí při mimořádných událostech

Mimořádnou událost můžeme definovat jako škodlivé působení sil a jevů vyvolaných přírodními vlivy, jakými jsou sesuvy a svahové pohyby, extrémní sucho, sněhová kalamita, požáry v krajině, bouřky, vichřice, tornádo, přívalové deště, přirozené povodně, epidemie a epizootie či události vyvolané činností člověka. Zde můžeme řadit zvláštní povodně, radiační havárie, únik nebezpečných látek, destrukce a požár budovy či terorismus. Tyto jevy obvykle ohrožují život, zdraví, majetek nebo životní prostředí a vyžadují provedení záchranných a likvidačních prací (zákon č. 239/2000 Sb., 2016).

V souvislosti s pojmem mimořádná událost je třeba definovat též pojem krizová situace. Tou se rozumí mimořádná událost, narušení kritické infrastruktury nebo jiné nebezpečí, při nichž je vyhlášen krizový stav, a to stav nebezpečí, nouzový stav, stav ohrožení státu a válečný stav. Jedná se o takové stavy, kdy hrozící nebezpečí nelze odvrátit nebo způsobené následky odstranit běžnou činností správních orgánů a složek integrovaného záchranného systému a jimiž se zvyšují pravomoci územních správních úřadů a vlády (zákon č. 240/2000 Sb., 2016).

Základními složkami integrovaného záchranného systému jsou Hasičský záchranný sbor České republiky, jednotky požární ochrany zařazené do plošného pokrytí kraje jednotkami požární ochrany, poskytovatelé zdravotnické záchranné služby a Policie České republiky. Jednou z ostatních složek integrovaného záchranného systému jsou potom vyčleněné síly a prostředky ozbrojených sil. Armádu lze k záchranným pracím a k likvidaci následků pohromy na žádost použít, pokud tyto práce nemohou příslušné úřady a orgány zajistit samy. Dle zákona č. 219/1999 Sb. o ozbrojených silách České republiky může být armáda v rámci ochrany obyvatelstva a krizového řízení použita mimo jiné k:

- záchranným pracím při pohromách nebo při jiných závažných situacích ohrožujících životy, zdraví, značné majetkové hodnoty nebo životní prostředí nebo k likvidaci následků pohromy;
- odstranění jiného hrozícího nebezpečí za použití vojenské techniky;
- zabezpečení letecké zdravotnické dopravy;
- plnění humanitárních úkolů civilní obrany.

Při záchranných a likvidačních pracích jsou příslušníci ozbrojených sil povinni řídit se příkazy velitele. Jak je uvedeno v Doktríně AČR, velení představuje proces, kterým velitel přijímá rozhodnutí a přenáší svou vůli na

své podřízené. Velení znamená dovednost získávat a využívat dostupné informace a účinně motivovat a efektivně řídit podřízené v zájmu splnění stanovených cílů. V rámci ochrany obyvatelstva a krizového řízení v případě mimořádných událostí je to odvrácení nebo omezení bezprostředního působení rizik vzniklých mimořádnou událostí, zejména ve vztahu k ohrožení života, zdraví, majetku nebo životního prostředí, a vedoucího k přerušení jejich příčin.

Na základě četných výzkumů můžeme definovat tři základní kompetence, které velitelé v případě mimořádné události a následných záchranných a likvidačních činností potřebují ovládat:

- **Technické kompetence** – chápat je můžeme zejména jako znalost zásad použití vojenského materiálu a techniky, které příslušníci ozbrojených sil při provádění operací využívají. Zařadit sem však můžeme i znalost zákonů, předpisů a dohod týkajících se součinnosti armády se složkami integrovaného záchranného systému, stejně jako pochopení principu a úkolů integrovaného záchranného systému v oblasti ochrany obyvatelstva, úrovní řízení a v rámci něho vlastních práv a povinností.
- **Sociální kompetence** – vztahují se ke komunikaci, motivování a vedení lidí. Nejedná se však pouze vydávání rozkazů podřízeným příslušníkům ozbrojených sil, nýbrž i komunikaci s kooperujícími složkami integrovaného záchranného systému a obyvateli, postiženými mimořádnou událostí. Konkrétně potom poskytování krátkých účelných informací týkajících se faktů, která jsou známa s cílem zabránit iracionálnímu a kontraproduktivnímu chování.
- **Koncepční kompetence** – směřují ke koncepčnímu a komplexnímu myšlení. Vyjadřují schopnost velitele rozhodovat a koordinovat záchranné a likvidační práce v širokých souvislostech, jakož i chápat důsledky a hrozby provedených opatření.

Nejen sociální kompetence, ale i kompetence technické a koncepční, zásadně ovlivňují vedení lidí při mimořádných událostech. Příprava velitelů ozbrojených sil by proto měla zahrnovat takové procesy a opatření v oblasti vzdělávání, výcviku a výchovy, jež by vedly k osvojování výše zmíněných kompetencí. Přizpůsobena by tomu měla být vzdělávací a výcviková zařízení rezortu obrany, jež by prosazovala důležitost těchto velitelských kompetencí, stejně jako úlohu ozbrojených sil při mimořádných událostech. Neustálé získávání, udržování a trénování kompetencí k vedení lidí, jakožto jedné z hlavních náplní a smyslu činností velitelů ozbrojených sil je totiž zájmem široké veřejnosti.

Vzdělávací potřebě ozbrojených sil je přizpůsobena struktura vzdělávacích a výcvikových zařízení: Univerzita obrany, Vojenský obor při Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy v Praze, Vojenská střední škola a Vyšší odborná škola Ministerstva obrany v Moravské Třebové a Velitelství výcviku - Vojenská akademie (vojenská rezortní škola). Základem vojenského systému celoživotního vzdělávání v rezortu obrany jsou také vojenské kariérové kurzy, které musí ke splnění kvalifikačních a kompetenčních požadavků absolvovat nejen každý velitel, nýbrž každý vojenský profesionál. Jak ale bylo již v úvodu zmíněno, vojenská kariéra není kariérou celoživotní.

Druhá kariéra v oblasti krizového řízení

Z Armády České republiky každoročně odchází do civilu stovky vojáků z povolání, kteří si musí hledat nové pracovní uplatnění. Zaměstnavateli a náborovými pracovníky civilního sektoru jsou však často nedoceňováni a na trhu práce se tak řadí k diskriminovaným skupinám, jako jsou ženy s malými dětmi, absolventi či senioři. (Redakce armádních novin, 2012) Zásadním problémem je, že přibližně po patnácti letech výkonu služby není příliš reálné, aby se vrátili k oboru, který vystudovali. Bývají totiž zcela přeučeni na výrazně specifickou odbornost, kterou vykonávali v armádě a jejich znalosti nabyté studiem, jsou mnohdy zastaralé. Je proto nutné, aby byla druhá kariéra vojáků z povolání založena na propojení vojenského vzdělání s tvrdými a měkkými kompetencemi uplatnitelnými v civilním sektoru. Zde se tedy opět dostáváme k velitelům a neodmyslitelným kompetencím k vedení lidí.

Velitelé s vysoce vyvinutými kompetencemi k vedení lidí tak mohou svůj potenciál využívat nejen při opatřeních v rámci mimořádných událostí, ale i v následném dalším pracovním uplatnění, a to například v orgánech krizového řízení, jimž je uložena pravomoc a odpovědnost za zajištění připravenosti na řešení krizových situací. Těmi jsou ministerstva, zejména ministerstvo vnitra, zdravotnictví, dopravy, průmyslu a obchodu a jiné správní úřady k ochraně kritické infrastruktury náležející do jejich působnosti, Česká národní banka, orgány kraje a další orgány s působností na území kraje (hejtman, krajský úřad, Hasičský záchranný

sbor kraje, Policie České republiky, orgány obce s rozšířenou působností (starosta obce s rozšířenou působností a obecní úřad obce s rozšířenou působností) či orgány obce (starosta obce, obecní úřad). Dále bezpečnostní rady, jež slouží jako poradní orgány zřizovatele pro přípravu na krizové situace, Ústřední krizový štáb, jakožto pracovní orgán vlády pro řešení krizových situací, krizový štáb kraje a krizový štáb obce s rozšířenou působností.

Krizovým řízením se přitom rozumí souhrn řídicích činností orgánů krizového řízení zaměřených na analýzu a vyhodnocení bezpečnostních rizik a plánování, organizování, realizaci a kontrolu činností prováděných v souvislosti s přípravou na krizové situace a jejich řešením, nebo ochranou kritické infrastruktury. (HZSR, 2016) Z toho vyplývají větší nároky jak na přípravu a rozvoj lidských zdrojů, který vyžaduje neustálé zdokonalování kompetencí velitelů ozbrojených sil, tak na firemní kulturu vojenských organizací a organizační chování armády jako takové.

Rozvoj velitelů a jejich kompetencí k vedení lidí tedy může vést k výraznému usnadnění přechodu na druhou kariéru a urychlení návazného uplatnění v civilním sektoru, právě v organizacích tohoto zaměření. Jako vedoucí pracovník v orgánech zabývajících se krizovým řízením nabídne tento jedinec řadu dovedností, na kterých musí civilní zaměstnanci tvrdě pracovat, a za které musí organizace platit nákladná školení.

Závěr

Armáda, ale i celý rezort obrany je velmi specifickým prostředím, jež soustavně a systematicky působí na výchovu a rozvoj svých příslušníků. Organizační chování armády a její interní organizační kultura, stejně jako chování a kultura všech institucí resortu obrany, ovlivňují oblasti a zaměření znalostí a dovedností svých velitelů. Jednou z nejdůležitějších oblastí je potom kompetence k vedení lidí. Pokud je tato kompetence řádně a soustavně rozvíjena, může být využita jak při koordinaci operací uskutečňovaných při mimořádných událostech, tak v období ukončení aktivní vojenské kariéry a následném začlenění na civilní trh práce.

Provádění záchranných a likvidačních prací, kterými je ve specifických případech mimořádných událostí armáda pověřena, stejně jako účelná a efektivní spolupráce s hlavními složkami integrovaného záchranného systému je nezbytnou podmínkou pro úspěšné odvrácení a eliminaci vzniklého nebezpečí. Rolí o významné důležitosti zde sehrávají velitelé a jejich kompetence k vedení lidí. Tyto kompetence jsou účelné nejen v armádním prostředí, ale jak plyne z podstaty procesu, tak při krizovém řízení a rozvoji v rámci druhé kariéry. Aktivní vojenská služba je limitována mnoha determinanty, ale znalosti, které si vojáci z této služby nesou, mohou být vysoce ceněné v řídicích orgánech působících při řešení krizových situací. Toto je tedy vhodnou možností pro druhou kariéru vojáků z povolání, kteří své specifické znalosti a dovednosti mohou využít v civilním prostředí.

Přesah, který má účelné a cílené vzdělávání jedné složky podílející se na obraně a bezpečnosti a následně i ochraně státu, má pozitivní dopad na celou společnost. Je tedy nutné na tyto aktivity pohlížet z globálního hlediska celého systému a všech procesů, kterých se daná složka účastní, jelikož separátní pohled by byl zavádějící. Navíc synergický efekt, který sdílení know-how a postupů přináší, posiluje veřejný zájem na blahu státu. Jednotlivé složky podílející se na státní správě a bezpečnosti nejsou konkurenčními celky, nýbrž jedním mechanismem se specifickými úkoly, jež pracují na dosažení společného cíle.

Literatura

HEADQUARTERS, (2006). *Army Leadership Competent, Confident, and Agile. Field Manual FM 6-22*. Washigton, DC. PIN 08359-000.

KAVAN, Stepan. Ethical Aspects of the Work of Rescuers During Extraordinary Events. In *The Social Sciences, Volume 10, Issue 6. Medwell Journals, 2015, str. 684-690. ISSN: 1818-5800. URL: <http://medwelljournals.com/abstract/?doi=sscience.2015.684.690>.*

ORGANIZAČNÍ CHOVÁNÍ, (2008). [online]. [cit. 2015-10-08] Dostupné z: <http://www.e-learning-tangram.cz/cs/organizacni-chovani.php>.

Redakce Armádních novin. *Rekvalifikace veteránů: Cesta jak využít potenciál bývalých vojáků*. Armádní noviny: Aktuální zpravodajství ze světa vojenské techniky. [online]. 2012 [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: <http://www.armadninoviny.cz/rekvalifikace-veteranu-cesta-jak-vyuzit-potencial-byvalych-vojaku.html>.

SYSTEM KRIZOVÉHO ŘÍZENÍ, (2016). *Předcházíme rizikům*. [online]. [cit. 2016-11-06]. Dostupné z <http://www.hzscr.cz/clanek/krizove-rizeni-a-cnp-system-krizoveho-rizeni-system-krizoveho-rizeni.aspx>.

ZÁKONY PRO LIDI, (2016). *Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů*. [online]. [cit. 2016-11-06]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-239>.

ZÁKONY PRO LIDI, (2016). *Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon)*. [online]. [cit. 2016-11-06]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-240>.

Ing. Lenka Brehovská, Ph.D.

*Ústav radiologie, toxikologie a ochrany obyvatelstva   Institute of Radiology, Toxicology and Civil Protection
Zdravotně sociální fakulta   Faculty of Health and Social Science
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích   University of South Bohemia in České Budějovice
✉ J. Boreckého 1167/27, 370 11, České Budějovice, Czech Republic
E-mail: lbrehovska@zsf.jcu.cz*

Anotace

Tento článek popisuje problémy sociálních zařízení při přípravě plánování evakuace ze zóny havarijního plánování. Plánování evakuace je jednou z nejdůležitějších součástí ochrany obyvatelstva. Plánování evakuace má svá specifika a je nutné důsledně vnímat všechny aspekty, které evakuace zahrnuje. Sociální instituce jsou jedním z důležitých aspektů, které musí být zváženy. V zónách havarijního plánování jaderné elektrárny jsou celkem 10 sociálních zařízení. Článek popisuje, jaké aspekty je třeba při plánování jejich evakuaci vnímat.

Klíčová slova

Sociální zařízení, ochrana obyvatelstva, evakuace, plánování

Annotation

This article discusses the issue of social institutions during the preparation of the evacuation planning from the emergency planning zones. Evacuation planning is one of the most important parts of population protection. It has its own specifics and it is necessary to consistently perceive all of the aspects of that evacuation includes. Social institutions are one of the important aspects which must be considered. In the emergency planning zones of nuclear power plant are a total of 10 social institutions. The article describes what aspects need in planning their evacuation to perceive.

Key words

Social institution, population protection, evacuation, planning

Úvod

Legislativní vymezení sociálních služeb spadá do resortu Ministerstva práce a sociálních věcí. Sociální služby byly dlouho dobu ponechány starému režimu. Teprve v roce 2006 došlo k velké právní úpravě celé sociální péče. V květnu 2006 byl přijat zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Spolu s ním byly přijaty další zákony jako zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, a zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

Touto legislativou se změnil dosavadní charakter poskytování sociální péče. V §2 zákona o sociálních službách je uvedeno že: „Každá osoba má nárok na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení. Rozsah a forma pomoci a podpory poskytnuté prostřednictvím sociálních služeb musí zachovávat lidskou důstojnost osob. Pomoc musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, musí působit na osoby aktivně, podporovat rozvoj jejich samostatnosti, motivovat je k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace, a posilovat jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležitě kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob (zákon č. 108/2006 Sb.).“

Základní zásadou sociální pomoci je poskytnutí bezplatného základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace. Rozsah a podoba pomoci a podpory poskytnuté prostřednictvím sociálních služeb musí zachovávat lidskou důstojnost osob. Pomoc musí vycházet z individuálně určených potřeb jednotlivých osob a musí působit na osoby aktivně a posilovat jejich sociální začleňování. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležitě kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování základních lidských práv a svobod i v době mimořádné události a krizové situace. (Matoušek, 2007). Základní funkcí státu je ochrana života, zdraví a majetkových hodnot spolu se zajištěním svrchovanosti, územní celistvosti a ochrany demokratických základů země (zákon, 1998). Veškeré tyto hodnoty jsou zajištěny souborem činností a postupů jednotlivých orgánů, organizací a složek s cílem minimalizovat negativní vliv mimořádných událostí na obyvatelstvo.

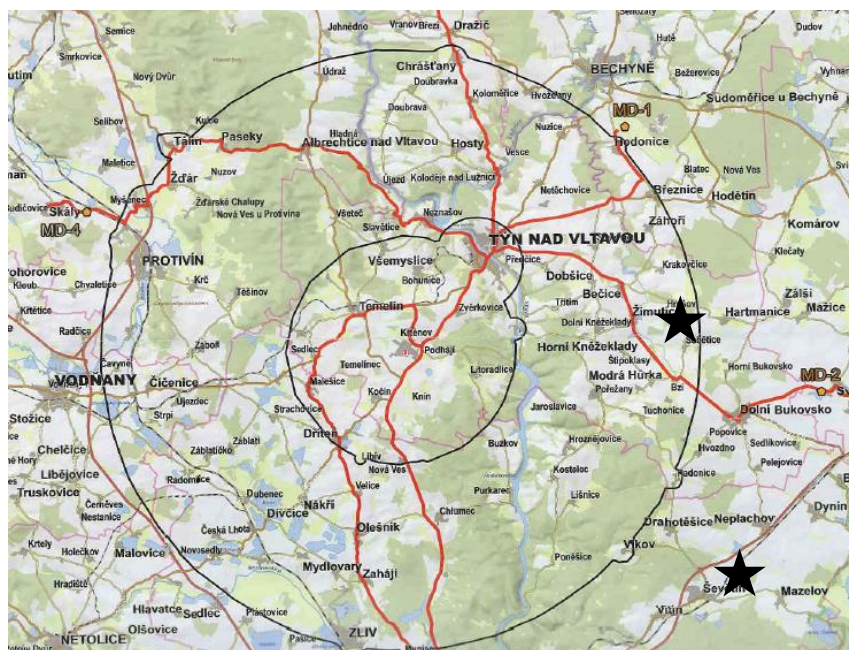
Jedním ze základních způsobů zabezpečení ochrany obyvatelstva je evakuace. Činnost, kterou se zabezpečuje přemístění osob, zvířat, předmětů kulturní hodnoty, technického zařazení, případně strojů a materiálu k zachování nutné výroby a nebezpečných látek z míst ohrožených mimořádnou událostí. Zahrnuje dopravní, ubytovací, zásobovací, zdravotnické, pořádkové, informační a další zabezpečení (Vyhláška Ministerstva vnitra, 2002). K evakuaci se orgány krizového řízení uchylují tehdy, pokud nejsou schopni efektivně zabezpečit ochranu osob nebo zvířat na území zasaženém mimořádnou událostí. Jednou z nejcitlivějších skupin na mimořádné a krizové situace jsou lidé závislí na pomoci a péči druhých. Takovíto lidé jsou umístěni převážně v sociálních zařízeních pobytového charakteru. Manipulace s těmito skupinami lidí je pro orgány krizového řízení problematická, neboť je nutné přistupovat k těmto lidem specificky (Horák, R., a kol., 2011).

Cíl a metody

Pro potřeby výzkumu a analýzy situace u sociálních zařízení ve vztahu k jejich evakuaci během havárie na jaderném zařízení, byla oslovena ta zařízení, která jsou zřizována podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění a nabízejí pobytové služby. Tato zařízení jsou s účinností od 1. 1. 2007 uvedena v Registru poskytovatelů sociálních služeb. Díky tomuto registru byla oslovena všechna sociální zařízení obou zón havarijního plánování jaderných zařízení a zmapována jejich podrobná problematika ve vztahu k plánování, přípravě a provádění evakuace (Registr poskytovatelů sociálních služeb, 2015).

V obou ZHP jaderných zařízení se nachází celkem 10 sociálních zařízení s 5 poskytovanými formami služeb. V zóně Temelín se nachází celkem dvě zařízení nabízející pobytové služby. Jedná se o Domov svaté Anežky v Týně nad Vltavou a Azylový dům Jihočeská růže v Kostelci, obec Hluboká n. Vltavou, spadající pod sociální služby v Hluboké nad Vltavou.

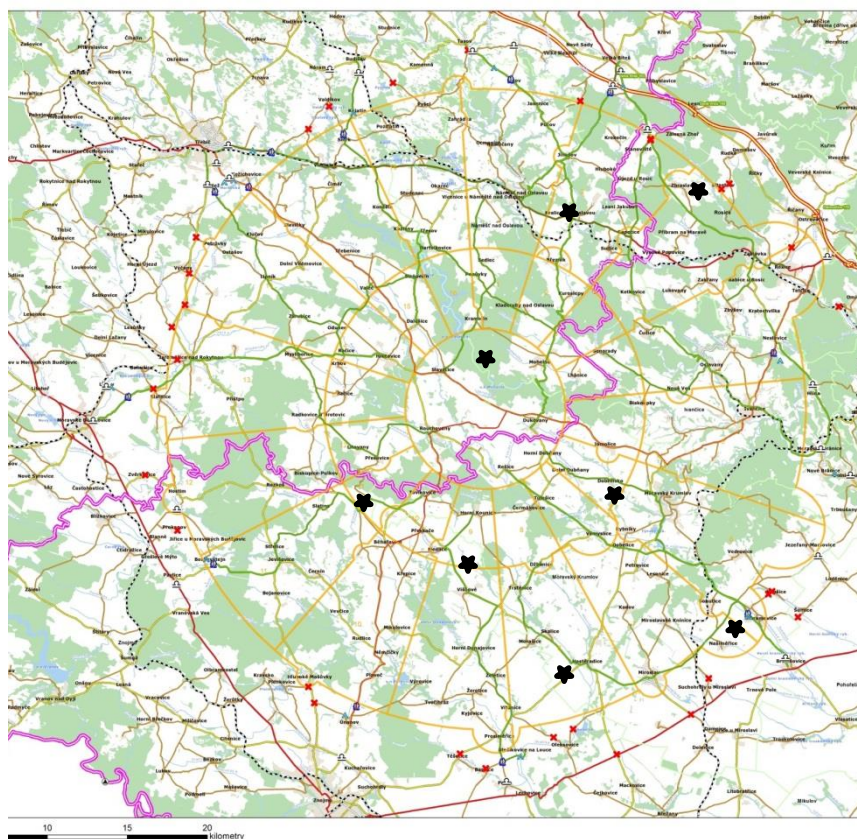
Obr. 1: ZHP JE Temelín

Zdroj: Vlastní výzkum

V zóně Dukovany se nachází osm zařízení. Jedno chráněné bydlení v Koněšíně, čtyři domovy pro seniory (Myslibořice, Skalce, Jevišovice a Plaveč), jeden domov se zvláštním režimem v Hostimi a dva domovy pro osoby se zdravotním postižením.

Obr. 2: ZHP JE Dukovany

Zdroj: Vlastní výzkum

Výsledky

Tato zařízení vykonávají pravidelnou a stálou péči o klienty, kteří mají sníženou soběstačnost ze zdravotních či sociálních důvodů. Nejvýznamnější část sociálních zařízení v obou ZHP tvoří Domovy pro seniory a Domovy pro osoby se zdravotním postižením. Tato zařízení by měla mít na základě skladby svých klientů propracovaný a dopodrobna vypracovaný plán evakuace, i ve vztahu k plošné evakuaci. Klienti těchto dvou typů sociálních zařízení vyžadují specifický přístup k péči, jsou odkázáni na pomoc a péči druhých. Nelze k nim přistupovat jako k běžné populaci. Jejich zdravotní či duševní stav jim neumožňuje rychlé jednání, a během nařízené evakuace je potřeba s nimi zacházet citlivě a s potřebnou péčí. Ve většině případů potřebuje každý jedinec pomoc při přepravě z místa na místo a to buď manuální pomoc, nebo větší časový prostor.

Důležitým bodem výzkumu a plánování evakuace je zjistit maximální kapacity klientů v zařízeních. Výzkum ukázal největší počty klientů v domovech pro seniory. Tento fakt vychází ze stárnutí populace a větší potřeby péče u starších lidí, kteří nechtějí žít sami nebo se o sebe již nejsou schopni postarat v plném rozsahu. Díky tomu jsou zařízení využita vždy v maximální možné míře. Domovy pro osoby se zdravotním postižením jsou specifickou službou. Ve většině případů se jedná o službu, která je poskytována spolu s dalšími službami. Příkladem jsou domovy pro seniory, kde ve většině případů je tato služba poskytována na vyčleněných lůžkách. V ZHP se však nachází dva domy poskytující tuto službu. Zde se nacházejí senioři, kteří mají zdravotní komplikace a nejsou schopni se o sebe starat a vyžadují trvalou zdravotní péči.

V domovech pro seniory se nachází celkově 450 klientů. Jednotlivé domovy pro seniory mají v ZHP celkové kapacity 135, 105, 73, 70, a 67 klientů. Jedná se o sociální zařízení patřící ke střední velikosti. V domovech pro osoby se zdravotním postižením se nachází celkem 174 klientů s jednotlivými kapacitami 102 a 72 klientů. Tato zařízení by z hlediska plošné evakuace představovala jeden z největších problémů. Ke klientům umístěným v těchto dvou typech zařízení je nutné přistupovat citlivě a ohleduplně. Je nutné brát zřetel na jejich fyzický, psychologický a zdravotní stav. Ve většině případů tito klienti nejsou schopni rychlých akcí a jakýkoliv stres je pro ně mnohem náročnější než u běžné populace. V návaznosti na tento fakt je třeba analyzovat jejich zdravotní stav. V plánování evakuace těchto zařízení se musí brát zřetel na určité procento klientů, kteří jsou imobilní a k jejich evakuaci je nutná další asistence, či speciální vůz.

Z celkového počtu 687 klientů umístěných v jednotlivých sociálních zařízeních je jich celkem 139 upoutaných na invalidní vozík a 44 na lůžku. Nejvyšší podíl imobilních klientů připadá na domovy pro seniory. V těchto typech sociálních zařízení se jich nachází celkem 125 upoutaných na invalidní vozík a 42 upoutaných na lůžko. Největším problémem z hlediska evakuace představují imobilní klienti na lůžku. Ti jsou nepohybliví a k evakuaci potřebují speciální dopravní prostředek v podobě sanitního vozu, který je technicky schopen evakuovat takovéto lůžko. Jiným, než technicky způsobitelným, vozidlem transport těchto lidí není možný. Důležitým faktem je variabilita počtu takovýchto klientů. V zařízeních jsou schopni říci současný stav, ale nejsou schopni predikovat budoucí počty imobilních klientů. Z analýzy vyplynul rostoucí trend.

V rámci plánování evakuace sociálních zařízení ze ZHP je potřeba zjistit jednotlivé informace o zařízeních, které umožní efektivní plánování evakuace:

1. zjistit počty, polohu a formu sociálních zařízení. Pro potřeby výzkumu byla analyzována pouze sociální zařízení podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění. V ZHP se však nacházejí i jiná zařízení, která mají charakter sociálních, avšak nejsou v žádném registru. Jedná se o domy s pečovatelskou službou, které jsou zřizovány obcí,
2. zjistit maximální kapacity klientů v sociálních zařízeních,
3. zjistit počty imobilních klientů (invalidní vozík a lůžko) v sociálních zařízeních se specifikací jejich možné evakuace,
4. zjistit možnost příjmu imobilních klientů v jiných sociálních či zdravotnických zařízeních mimo zónu havarijního plánování,
5. zjistit počty zaměstnanců schopných zajistit evakuaci v denní a noční směně,
6. zjistit potřeby asistence během evakuace (mnoho zařízení není schopno se evakuovat vlastními silami),
7. zjistit potřeby zařízení na pomoc dopravními prostředky,
8. stanovit množství dopravních prostředků, které budou sloužit k evakuaci,
9. zjistit dobu evakuace celého zařízení od vyhlášení evakuace po poslední osobu odcházející ze zařízení.

V jednotlivých ZHP se v mnoha případech nachází i sociální zařízení, která v případě potřeby bude nutno evakuovat. Základní rámec zajištění sociální pomoci a podpory zajišťuje zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, v platném znění. Jedná se o poskytování činností, které jsou potřebné pro sociální začlenění osob a důstojné podmínky pro život. Z hlediska plánování evakuace mají sociální zařízení své pozitiva i negativa, která je potřeba v plánech evakuace zohlednit.

POZITIVA: Přes velké množství sociálních zařízení, je třeba věnovat patřičnou péči těm zařízením, která poskytují pobytové služby. V ZHP jaderných zařízení se nachází celkem 10 takových zařízení. Každé sociální zařízení má dobré příjezdové cesty, které umožní příjezd autobusu či sanitních vozů.

NEGATIVA: Největší zastoupení mají domovy pro seniory a domovy pro osoby se zdravotním postižením. Tato zařízení jsou nejnáročnější na evakuaci. Velký počet imobilních osob a osob se sníženou pohyblivostí. V domovech pro seniory se nachází v průměru 90 klientů. Jednotlivá sociální zařízení mají velké množství imobilních klientů. Jejich evakuace vyžaduje specifické podmínky transportu. Převážně se jedná o klienty upoutané na lůžko. Všechny domovy pro seniory a domovy pro osoby se zdravotním postižením mají 134 klientů upoutaných na invalidní vozík, což je v průměru 19 osob na zařízení. Domovy pro seniory a domovy pro osoby se zdravotním postižením mají 44 klientů upoutaných na lůžko. Jedná se v průměru o 6 klientů na zařízení. Tito klienti potřebují specifický transport do zařízení, kde jsou schopni se o ně postarat. Nelze je převést do evakuačního centra, ale je nutné je dopravit do zdravotnického zařízení nebo jiného sociálního zařízení.

Počet zaměstnanců v denní směně je v průměru 13 osob na zařízení a v noční směně v průměru 3 zaměstnanci, což na pokrytí evakuace ze zařízení není dostačující a bude potřeba zajistit další osoby na zajištění evakuace. V denní směně bude připadat v průměru na jednoho zaměstnance 7 klientů, v noční směně přibližně 30 klientů. Většina zařízení není schopna se evakuovat vlastními silami. Potřebují manuální pomoc během evakuace, kde se jedná o přemístění osob z budov do prostředků evakuace. Největším problémem bude evakuace v noci, kdy sociální zařízení nemají dostatek personálu. Jednotlivá zařízení nemají vlastní dopravní prostředky, které by mohla použít k evakuaci. Většina zařízení potřebuje autobusy a sanitní vozy. Autobusy se dají přepravovat klienti, kteří jsou mobilní či upoutaní na invalidní vozík. V tomto případě bude potřeba manuální asistence. Klienti, kteří jsou upoutáni na lůžko, se mohou přepravovat v sanitních vozech.

Jednotlivá zařízení se dají evakuovat do 2 hodin, avšak některá zařízení nemají povědomí o době trvání evakuace. Nenacvičují evakuaci nebo ji nacvičují pouze v rámci nutnosti. Ve většině případů se evakuace celého zařízení nenacvičuje.

Závěr

Evakuace se plánující se ze zón havarijního plánování je proces, který vyžaduje dobrou přípravu, přičemž v úvahu musejí být vzaty všechny možné aspekty. Jedna z důležitých částí plánování evakuace jsou aspekty zahrnující sociální zařízení, které jsou popsány v článku. Výzkum poukázal na velké nedostatky, které u sociálních institucí jsou. Celkové sociální instituce nejsou moc dobře připraveny na rozsáhlou evakuaci. Je třeba věnovat velkou pozornost přípravě a vzdělávání zaměstnanců a zvýšit povědomí o problematice evakuace mezi těmito zařízeními.

Literatura

HORÁK, R., a kol. (2011) Průvodce krizovým řízením pro veřejnou správu. 2. vyd. Praha: Linde, a.s., 2011. ISBN 978-80-7201-827-7.

MATOUŠEK, O. (2007a). Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení. Vyd 1. Praha: Portál, 183 s. ISBN 9788073673109.

Registr poskytovatelů sociálních služeb (2007). Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, verze: 8.30.61 [online] [cit. 2015-12-18]. Dostupné z: http://iregistr.mpsv.cz/socreg/vitejte.fw.do?SUBSESSION_ID=1450471160317_1.

Vyhláška Ministerstva vnitra č. 380/2002 Sb., k přípravě a provádění úkolů ochrany obyvatelstva (2002). In: Sbírka zákonů České republiky, částka 133, pp. 7730 – 7751.

Zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky (1998). In: Sbírka zákonů České republiky, částka 39, pp. 5386 – 5387.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (2006). In: Sbírka zákonů České republiky, částka 37, pp. 1257 – 1290.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi (2006). In: Sbírka zákonů České republiky, číslo 111. 1305 – 1328.

Ing. Jaroslava Demčáková

*Katedra verejnej správy a krízového manažmentu   Academy of the Police Force in Bratislava
Akadémia policajného zboru   Department of Public Administration and Crisis
v Bratislave   Management, Slovakia
✉ Sklabinská 1, Bratislava
E-mail: demcakova.jaroslava@zsr.sk*

Anotácia

Mimoriadne udalosti ohrozujú ľudstvo po celú jeho existenciu. Týmto udalostiam, ohrozujúcich najmä životy a zdravie jedincov, majetok a životné prostredie, sa každá spoločnosť snaží zabrániť alebo aspoň eliminovať ich prípadné následky na prijateľnú mieru, v závislosti na stupni svojho vývoja. Všetky ochranné a obranné mechanizmy sa však javia ako neúčinné, pokiaľ nie sú využívané správne a včas. Krízové riadenie teda nie je činnosť, ktorá je aktuálna len pri vzniku nejakej mimoriadnej udalosti, ale je to ucelený bezpečnostný systém, ktorého účinnosť je závislá od každodennej činnosti orgánov štátnej správy na všetkých úrovniach, bezpečnostných zložiek a samotných občanov. Cieľom systému odozvy na mimoriadnu udalosť je súbor opatrení na zvládnutie nežiadúcej situácie, to znamená, dosiahnutie stability v danom prostredí alebo obmedzenie ďalšieho negatívneho rozvoja. Z toho vyplýva tvorba metodológie tvorby a využitia matematických modelov krízového manažmentu vo verejnej správe na súčasné bezpečnostné hrozby – príprava pracovníkov verejnej správy, zefektívnenie prípravy, realizácie a vyhodnotenia cvičení v simulačných centrách s využitím informačných systémov.

Kľúčové slová:

Krízový manažment, mimoriadne udalosti, kríza, odozva.

Annotation

Extraordinary emergency events endanger humanity throughout its existence. These events, especially the ones threatening the lives and health of individuals or property and the environment, is each company trying to prevent or eliminate from their possible consequences to acceptable levels. Also depending on the stage of their development. All protective and defense mechanisms, however, appear to be ineffective unless they are used correctly and on time. Crisis management is therefore not an activity that is actual only when there is any emergency, but it is an integrated security system, whose effectiveness depends on the daily activities of state authorities at all ranks, security forces and the citizens themselves. The purpose of the safety policy response system to an extraordinary emergency is a series of measures to deal with the undesirable situation that is, achieving stability in the environment or further restriction of the negative development. It follows the methodology of creation and utilization patterns of crisis management in public administration on current security threats - Conditioning of public administration staff, increase in efficiency the trainings, implementation and evaluation of the exercises in simulation centers using information systems.

Keywords:

Crisis management, Emergency events, Crisis, Response.

Úvod

Dnes, rovnako ako v minulosti, musia ľudia riešiť problémy, ktoré sa týkajú ich bezpečnosti, ktorá je ohrozovaná nemalým počtom nepriaznivých udalostí. Ich charakter a rozsah prechádza vplyvom meniacich sa podmienok vývojom spoločnosti a objavujú sa aj nové oblasti, ktoré život človeka, jeho okolie, kultúru a

majetok nemalou mierou ohrozujú. Medzi tieto podmienky možno zaradiť vplyv globalizácie alebo technologického vývoja, ktoré na jednu stranu môžu ľuďom uľahčovať spôsob ich života, na druhej strane však vyvolávajú sekundárne účinky, ktoré majú vplyv práve aj na charakter a rozsah niektorých mimoriadnych udalostí.

Aj napriek tomu, že je charakter rizík rôzny, všetky si žiadajú čo najrýchlejšie a pokiaľ možno najefektívnejšie riešenie. Veľmi často sa pre nedobre zvládnuté alebo v horšom prípade nezvládnuté situácie objavujú názory, že určitá oblasť nebola na danú udalosť pripravená napríklad preto, že sa tu v minulosti podobný problém nevyskytol. Z tohto dôvodu teda nebolo zabezpečenie tak ako personálne, tak ani materiálne, dostačujúce. Samotné konštatovanie tomuto faktu v budúcnosti nepomôže a je len na spoločnosti, do akej miery bude ochotná a schopná sa z minulosti poučiť a pripraviť na budúcnosť.

Základom celého procesu krízového riadenia je v období relatívneho pokoja vytvoriť takú koncepciu, aby bola schopná zahrnúť čo najväčšie množstvo relatívnych hrozieb a zároveň pružne reagovala na novo vzniknuté problémy. To je tiež dôvod, prečo sa oblasť krízového riadenia vo verejnej správe vyvíja a hľadajú sa neustále nové a dokonalejšie systémy a postupy, ktoré by pomáhali vzniknuté situácie riešiť.

Cíl a metódy

Vytvorením jednotnej metodológie a využitia modelov krízového manažmentu vo verejnej správe na súčasné bezpečnostné hrozby – od prípravy pracovníkov verejnej správy, zefektívnenia prípravy, realizácie a vyhodnotenia cvičení v simulačných centrách so simulačnými informačnými systémami s využitím modelov. Súčasťou je vymedzenie analýzy problematiky modelovania bezpečnostných hrozieb vo verejnej správe. Venovanie sa významnej pozornosti na súčasné bezpečnostné hrozby, štruktúra a skladba modelovania bezpečnostných hrozieb v krízovom manažmente preukazuje nejednotnosť v ich tvorbe a postupe pri pomoci pri mimoriadnej situácii. Pri využívaní modelovania krízového manažmentu vo verejnej správe sú väčšinou nevyužívané simulačné a podporné prostriedky na efektívne zvládnutie bezpečnostných hrozieb. Prezentované bezpečnostné hrozby pre oblasť krízového manažmentu vo verejnej správe sú ťažko overiteľné bez matematického modelovania. Absentuje metodológia modelovania a využitia modelovania pri príprave, prevencii na bezpečnostné hrozby.

Cieľom z analýzy súčasného stavu je spracovanie metodológie modelových scenárov pre mimoriadnu udalosť v krízovom manažmente vo verejnej správe s dôrazom na súčasné bezpečnostné hrozby. Modelovými scenármi sa prispeje k zvýšeniu praktických skúseností zamestnancov krízového manažmentu vo verejnej správe. Základom návrhu riešenia systému odozvy krízového manažmentu je stanovenie princípov organizácie, fungovania a rozvoja krízového manažmentu vo verejnej správe so zavedením špecializačného modelu operačného riadenia do viacerých oblastí bezpečnostných hrozieb vo verejnej správe. Z uskutočnených analýz vyplynie vytvorenie návrhu katalógu rizík pre vznik MÚ, katalóg typových udalostí a postupov, správa krízových a havarijných plánov, analýzy územia z hľadiska mimoriadnych udalostí, školenia a výcvik modelovacích programov príslušníkov štátnej správy pre prácu s mimoriadnymi udalosťami. Analýza kľúčových právnych predpisov, ktoré je potrebné vytvoriť, alebo novelizovať za účelom dosiahnutia cieľového stavu. Popis hlavných problémov súčasného stavu právneho rámca. Legislatívne prostredie dotýkajúce sa existujúcich procesov prebiehajúcich vertikálne aj horizontálne v rámci zložiek IZS, CO a KM a je pomerne rozsiahle a predstavuje dokumenty na každej z legislatívnych a procesných úrovní.

Výsledky

Krízový manažment je charakteristický tým, že rozhodnutie sa prijíma v sieti zloženej z viacerých aktérov a sú pod silným tlakom pri riešení krízy. Obvykle sú prítomní (pri riešení konkrétnej krízy), zástupcovia médií (tlač, rozhlas a televízia), krízový manažment pracuje s pocitom neurčitosti a neistoty aktérov z dosiahnutého výsledku a s pocitom zodpovednosti za vydané rozhodnutia. „*Krízový manažment je prostriedok pre riešenie krízových situácií, vzniknutých v dôsledku narušenia podnikateľských zámerov, problémov s dodávkami materiálov, energií a služieb, problémov vo vývoji nových výrobkov, vo výrobe a odbyte, finančných alebo personálnych problémov a v neposlednej rade taktiež problémov spojených s možnosťami vzniku technologických havárií, živelných pohrôm apod.*“ (Antušák, 2003).

Kríza je situácia, v ktorej je významným spôsobom narušená rovnováha medzi základnými charakteristikami systému (narušené je poslanie, filozofia, hodnoty, ciele, štýl fungovania systému) na jednej strane a postojom okolitého prostredia k danému systému na strane druhej. Kríza je teda určitá nestabilná doba, či stav vecí, v ktorom sa blíži rozhodujúca zmena a to buď zmena k lepšiemu, či horšiemu. Je to záležitosť 50:50 s tým, že tento pomer sa môže zlepšiť proaktívnym konaním alebo zhoršiť pasívnym konaním (Antušák, 2006).

Môžeme tiež povedať, že kríza je stav, keď sa systém výrazným spôsobom odchýli z rovnovážneho stavu a dostane sa do fázy, v ktorej nikdy nemal byť. Na krízovom manažmente je možné potom nájsť nástroje a cesty ako danú situáciu vrátiť späť. Medzi všeobecné znaky krízy patrí nedostatok zdrojov a kapacít, neschopnosť riešiť situáciu v prijateľnom čase (organizácia a rozhodovanie), destabilizácia spoločenskej a organizačnej infraštruktúry a neznalosť dôsledkov pôsobenia škodlivého javu. Za krízu najčastejšie považujeme kritickú situáciu (situáciu v spojitosti s krízovými javmi), kedy v určitom prostredí dôjde k nahromadeniu negatívnych, pre krízu príznačných javov nestability, ktoré znemožňujú riadne fungovanie určitej oblasti infraštruktúry a vyžadujú zásadné riešenia (Antušák, 2006).

Z hľadiska miery ohrozenia nedosahuje väčšina mimoriadnych udalostí hranice krízy. Tieto udalosti predstavujú lokálnu, ohraničenú záťaž, ktorá je v danom prostredí a čase zvládnuteľná (napr. možnosťami integrovaného záchranného systému), takže sa nestáva zdrojom nestability pre svoje okolie (napr. prevádzkové nehody). Nie je naplnená javová stránka krízy, aj keď dôsledky takejto udalosti môžu byť tragické. Inak tomu je, keď sa vplyvom mimoriadnej udalosti javová stránka krízy naplní. Stane sa tak, keď mimoriadna udalosť nezostáva len situáciou „samou o sebe“, ale je spúšťačom tejto krízy. Kríza sa vyvíja v časovo ohraničených fázach, ktoré tvoria vývojový cyklus krízy. Tento známy poznatok platí všeobecne pre krízy z rôznych zdrojov v rôznych prostrediach:

- **Fáza elevácie** je počiatočnou fázou krízy, kedy sa nestabilita prostredia vznikom a vplyvom mimoriadnej udalosti zvyšuje, kedy sa mimoriadna udalosť ako potenciálny zdroj krízy prejavuje silnejším dopadom a kedy pri neprijatí dostatočných opatrení na obnovenie stability dochádza k eskalácii krízy (nárastu a zmnoženiu ohrozenia). Nie vždy sa však elevácia výrazne prejaví.
- **Fáza eskalácie** je pokračujúcou fázou krízy, kedy tým, že nie je dosiahnutá stabilita, ohrozenie narastá. Mimoriadna udalosť, prípadne zdroj krízy vyvolá ďalšie mimoriadne udalosti v iných prostrediach (menej stabilných), pričom dochádza k prudkému, stupňovitému nárastu nestability. Vplyvy mimoriadnych udalostí silnejú, zvyšuje sa ich početnosť a závažnosť.
- **Fáza kulminácie** nadväzuje na predchádzajúcu fázu krízy. V nej kríza dosahuje svoj vrchol (úroveň kritického bodu), pričom v sledovanom prostredí dochádza k spomaleniu až zastaveniu rastu intenzity ohrozenia. Dĺžka fázy kulminácie môže byť relatívne veľmi krátka. V extrémnom prípade môže byť táto dĺžka z časového hľadiska zanedbateľná, môže sa jednať len o okamih vyvrcholenia krízy, napr. o prechod prelomovej vlny po pretrhnutí hrádze. Fáza kulminácie môže byť aj pri dočasnom zamedzení rozrastania krízy medzistupňom pre jej ďalšiu eskaláciu.
- **Fáza konsolidácie** je fázou krízy po zastavení pôsobenia ohrozenia. Pre fázou je charakteristické zapojenie do aktivít na dosiahnutie relatívne trvalej stability prostredia s novými hranicami stability. Ide o aktivity k štandardizácii bežného života, odstraňovanie škôd atď.

Prebiehajúca kríza - odozva a obnova. Z jednotlivých fáz vývojového cyklu krízy možno vyvodit', aký význam majú v priebehu krízy „stabilizačné sily“ a aká je ich funkcia. K tomu posluži priblíženie pojmov odozva na krízovú situáciu a obnova. Odozva na krízovú situáciu je súborom opatrení na zvládnutie krízovej situácie, to znamená, dosiahnutie stability v danom prostredí a jeho okolia a zabránenie alebo obmedzenie ďalšieho rozvoja negatívnych dopadov. Obnova znamená súbor opatrení na vysporiadanie sa s dôsledkami krízovej situácie, na zabezpečenie a udržanie stability, na likvidáciu škôd a na nastúpenie ďalšieho rozvoja. Spolupatričnosť odozvy a obnovy k jednotlivým fázam vývojového cyklu krízy nemožno s presnosťou ohraničiť. Z hľadiska svojej podstaty sa odozva viac realizuje v počiatočných a postupných fázach krízy (koordináciou riadenia, zásahmi na potlačenie mimoriadnych udalostí, silami a prostriedkami), obnovou potom v záverečnej fáze. Opatrenia odozvy a obnovy sa časovo prekrývajú (Antušák, 2006).

Proces krízového riadenia

Krízové riadenie je zväčša chápané ako špecifická forma všeobecného riadenia a na základe toho je postavené na podobných princípoch. Poňatia jednotlivých autorov sa síce líšia, ale nie nijako diametrálne, základy sú

rovnaké. Prvá rovina je chápaná v bežnom stave, kedy je kladený dôraz hlavne na prevenciu a korekciu krízových situácií. Druhá rovina sa vyznačuje prebiehajúcou krízovou situáciou a prípadným vyhlásením niektorého z krízových stavov, kedy už nejde o bežný postup manažmentu, ale jeho špecifický druh, charakteristický proti krízovou intervenciou a redukciiu dôsledkov pôsobenia krízy, zmenenými kompetenciami a možnosťami rokovania jednotlivých manažérov. Záleží potom len na poňatí autora, do akej miery jednotlivé roviny rozvedie. Rektořík vychádza z rozdelenia krízového riadenia na dve fázy, jednoducho iba na základe toho, v ktorej časti krízová situácia prichádza. Ak rieši konkrétny problém až vo chvíli, keď nastane, jedná sa o realizačnú fázu krízového riadenia. Cieľom je túto situáciu potlačiť, prekonať a zmierniť jej následky. Aj on však upozorňuje na nutnosť predchádzania krízovým situáciám, pretože je rýchlosť vývoja spoločnosti a zmien klimatického rázu značne vysoká a nestačí teda len následné riešenie vzniknutých situácií. Preto aj on venuje pozornosť prevencii a príprave, keďže tie môžu značným spôsobom znížiť straty, nielen majtkové, ale napríklad aj na ľudských životoch. Činnosti vykonávané v tejto prípravnej fáze majú za cieľ diagnostikovať možnú situáciu, uskutočniť jej preventívne opatrenia, vyškoliť zainteresované osoby, rovnako ako potenciálne ohrozených obyvateľov a zabezpečiť pripravenosť na príchod katastrofy v podobe nevyhnutných materiálnych potrieb a služieb. S rastúcou prepracovanosťou prípravnej fázy klesá riziko pre neriešiteľné alebo zle zvládnuté mimoriadne udalosti a tým aj prípadné škody (Rektořík, 2004).

Procházková rozlišuje v riadení bezpečnosti, rovnako ako v krízovom riadení, štyri základné fázy. Tými sú prevencia, pripravenosť, odozva a obnova. Jednotlivé fázy sú určitým spôsobom špecifické a preto ich základom musia byť nielen plnohodnotné a kvalitné informácie, ale aj ich vyhodnotenie. Oblasťou predchádzania a zmiernovania katastrof alebo ich následkov, sa zaoberá fáza prevencie. Ide tak o aktívnu, tak aj o pasívnu ochranu obyvateľov, majetku a prostredia, ktorá má za následok zníženie možného rizika. Ďalšou z fáz: pripravenosť znamená zhodnotenie relevantných pohrôm na základe dostupných informácií a ich následné spracovanie pre čo najoptimálnejšie riešenie. Do fázy pripravenosti spadá napríklad výcvik konkrétnych zložiek zameraných na danú problematiku alebo poučenie populácie o správaní a rokovaní za určitej vzniknutej situácie. Pri fáze odozvy ide o zvládnutie pohromy s použitím primeraného množstva prostriedkov a s čo najmenšími stratami vo všetkých ohľadoch. Posledná fáza, obnova, je typická snahou o návrat ku stabilizovanému stavu, v ktorom môže ďalej plynule pokračovať rozvoj spoločnosti.(Procházková, 2005)

Ako už bolo vyššie spomenuté, majú jednotlivé fázy procesu riadenia svoje špecifiká. Ako východisko pre úspešné zvládnutie krízovej situácie je, rovnako ako vo všeobecnom manažmente, považované plánovanie. Všeobecne má plánovanie za cieľ určiť priority, ciele a aktivity na ich dosiahnutie a podobne tomu je aj pri krízovom plánovaní, kedy je snahou pripraviť podmienky pre elimináciu možnosti vzniku krízových situácií, hľadanie najvhodnejších spôsobov protikrízovej intervencie, optimalizácie metód a foriem zvládania týchto nežiaducich javov a stanovenie najracionálnejších a ekonomicky najvýhodnejších ciest obnovy postihnutých systémov a ich návratu do nového bežného života (Antušák, 2003).

Základom pre toto hľadanie je analýza potenciálnych rizík a hrozieb a ich rozsah a výsledkom procesu plánovania je vznik krízového plánu. Ten je chápaný ako dokument obsahujúci súhrn krízových opatrení a činností, ktoré sú stanovené na prípravu na riešenie a k riešeniu mimoriadnych a krízových situácií. Keďže je plán vytváraný na určitých predpokladoch a základoch, je nevyhnutné, aby boli v priebehu realizácie plánu preverované kritériá jeho plnenia, pretože môže nastať situácia, kedy by sa aj ten najlepší plán minul účinkom vplyvom nepresnej predpovede budúcnosti alebo náhody (Horák, 2004).

Aplikovateľnosť systému rozhodovacích podporných nástrojov (modelových scenárov a simulácie) pre zodpovedných pracovníkov krízového manažmentu vo verejnej správe povedie k zníženiu miery rizika ohrozenia. Analýza a aplikovateľnosť systému odozvy povedie k zvýšeniu miery istoty občanov a osôb, že sa im dostane včasná pomoc pri mimoriadnej udalosti a že im budú poskytnuté včasné informácie a pokyny súvisiace s MÚ. Systém zabezpečí zníženie reakčného času odozvy na bezpečnostného hrozby a krízové situácie. Metódy, ktoré budú v mojej práci použité v systéme prognózovania a modelovania odozvy krízového manažmentu na mimoriadne udalosti vo verejnej správe sú metódy komparácie, metódy induktívne a deduktívne, historické a najmä matematické metódy (modely a simulácie) s využitím pozorovania v zamestnaní vo verejnej správe. Prínosom je zefektívnenie systému tvorby modelových scenárov pre krízový manažment vo verejnej správe a návrh zefektívnenia odozvy KM vo verejnej správe.

Záver

Odbor krízového riadenia a ochrana obyvateľstva je odborom, ktorý sa v poslednom desaťročí veľmi dynamicky rozvíja. Tento rýchly rozvoj odboru je predovšetkým následkom negatívnych udalostí posledných rokov. Našu planétu čoraz častejšie ohrozujú rôzne národnostné a vojnové konflikty, prípadné teroristické útoky, nepriaznivé vplyvy počasia apod. Na území nášho štátu sa najnegatívnejšie prejavujú čoraz intenzívnejšie víchrice, privalové zrážky, následné povodne, zosuvy pôdy a udalosti s nimi spojené. V dnešnej uponáhľanej a nervóznej dobe môžeme skoro každý deň zaznamenať, že sa niekde stalo nejaké nešťastie alebo že vplyvom rôznych klimatických zmien nastala nejaká mimoriadna udalosť, ktorá si vyžiadala nutnú evakuáciu z miesta činu. Krízový manažment sa snaží týmto krízovým situáciám predchádzať alebo aspoň zmierňovať ich následky. Krízový manažment snáď nemal nikdy väčší význam ako práve v dnešnej dobe plnej zmien a neistoty. Všetky tieto udalosti potom mávajú za následok vznik situácií, ktoré narušujú „bežný chod“ značnej časti spoločnosti a bezprostredne ohrozujú životy a zdravie obyvateľstva, ich majetkové hodnoty a životné prostredie.

Vznikom mimoriadnej udalosti a najmä pri krízových situáciách väčšieho rozsahu, kedy je zasiahnuté obyvateľstvo prinútené okolnosťami vykonávať činnosti, ktoré v danej chvíli síce dočasne, ale zásadne mení doterajší bežný spôsob ich života, vznikajú často neprimerané obavy z týchto zmien, ktoré následne môžu u jednotlivcov vyvolať aj nepriaznivé stresové reakcie. Pri mimoriadnej udalosti býva takýchto podnetov veľa a nemožno vopred určiť, ako intenzívne budú na toho ktorého jedinca pôsobiť a ako sa s nimi tento jedinec vysporiada. Obetou zasiahnutou mimoriadnou udalosťou pritom môže byť nielen občan z radov laickej verejnosti, ale často ním býva aj príslušník zasahujúcich jednotiek.

Zefektívnenie systému tvorby modelových scenárov pre krízový manažment vo verejnej správe povedie k vypracovaniu modelových scenárov pre vybrané bezpečnostné hrozby, vypracovanie matematického modelu s využitím počítačovej techniky a podpornému simulačnými prostriedkami. Táto analýza povedie k návrhu zefektívnenia odozvy krízového manažmentu vo verejnej správe, ktorý povedie k zníženiu ochrany života, zdravia, majetku a ŽP občanov. Jedným z najdôležitejších prvkov v tomto zložitom systéme ochrany je určite prevencia. Ale ani prepracovanejší systém prevencie nedokáže vždy vzniku mimoriadnych situácií zabrániť. Tu teda vyvstáva potreba zriadiť ďalších nadväzujúcich záchranných systémov a súvisiacich potrebných nástrojov.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ANTUŠÁK, E. - KOPECKÝ, Z. 2003. *Úvod do teorie krízového managementu. I.* 2. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2003. 95 s. ISBN 80-245-0548-7.

ANTUŠÁK, E. - KOPECKÝ, Z. 2006. *Krizový management: Úvod do teorie.* Praha: VŠE, 2006. 97 s. ISBN 80-245-0951-2.

HORÁK, R. 2004. *Průvodce krizovým řízením pro veřejnou správu.* 1. vyd. Praha: Linde, 2004. 407 s. ISBN 80-7201-471-4.

PROCHÁZKOVÁ, D. 2005. *Řízení bezpečnosti, krizové řízení a plánování, ochrana kritické infrastruktury.* Praha: Regionservis, 2005. 89 s. ISBN 80-239-4452-5.

REKTOŘÍK, J. 2004. *Krizový management ve veřejné správě: teorie a praxe.* 1. vyd. Praha: Ekopress, 2004. 249 s. ISBN 80-86119-83-1.

Rozvoj bezpečnostných rizík a tvorba krízových scenárov pre verejnú správu - Buzalka Ján, Blažek Vladimír, Dworzecki Jacek, Urbanek Andrzej a kolektív, ISBN 978-80-8054-588-8, 2014.

Ing. Jiří Dušek, Ph.D.

*Katedra managementu a marketingu služeb Management and Marketing Services Department
Vysoká škola evropských a regionálních studií College of European and Regional Studies
✉ Žižkova tř. 6, 370 01, České Budějovice, Czech Republic
E-mail: jiridusek@centrum.cz*

Anotace

Příspěvek se zabývá aktuální problematikou ekonomické a energetické bezpečnosti Evropské unie. Evropská energetická politika je v posledních letech stále významnější, z výlučně národní politiky se stává klíčová politika Evropské unie. Hnacím mechanismem pro tento vývoj je po úspěšném příkladu ostatních odvětví liberalizace národních trhů s energiemi a projekt vytvoření jednotného energetického trhu. Dalším důvodem pro vznik jednotné energetické politiky EU byla zkušenost, že přeshraniční spolupráce je zásadní pro zajištění bezpečnosti energetických dodávek v 28 členských státech. A konečně, koordinace se ukázala být nezbytná pro dosažení ambiciózních ekonomických, klimatických a energetických cílů pro rok 2020 a výzev v oblasti ekonomické a energetické bezpečnosti. Cílem příspěvku je proto analyzovat aktuální problémy a trendy v oblasti ekonomické a energetické bezpečnosti EU a energetické politiky Evropské unie.

Klíčová slova

Ekonomická bezpečnost, energetická bezpečnost, energetická koncepce, energetická politika Evropské unie, Evropská unie

Annotation

The contribution deals with actual the topic of economic and energetic security of the European Union. EU energy policy has become increasingly important in recent years, shifting away from an entirely national matter to a core policy of the European Union. One driver for this development is certainly the liberalisation of national energy markets and the project to create an EU energy market, following the successful example of other sectors. Another reason for the rise of EU Energy Policy has been the experience that cross-border cooperation is crucial to guarantee security of supply in the 28 Member States. Finally, coordination has proven to be indispensable to achieve the European Union's ambitious economic, climate and energy targets for 2020 and challenges to the economic and energy security of the EU. The aim of the contribution thus was to analyse the current problems and trends in area of economic and energetic security and EU energy policy.

Key words

Economic security, energy conception, energy policy of the European Union, energy security, European Union

Úvod

Myšlenka sjednocené Evropy je velmi stará. Vždyť i své jméno Evropa odvozuje od jedné postavy řecké mytologie. Na první myšlenky evropského sjednocování můžeme narazit již ve starověku v antickém Řecku u filozofů a politiků v souvislosti s možnostmi spolupráce mezi tehdejšími státy. V novověku se myšlenky evropské integrace stávají předmětem zájmu již nejen politických představitelů, ale přidávají se filosofové a náboženští myslitelé. Tato skutečnost se odráží v koncepcích nadnárodního zastupitelského orgánu – parlamentu, který umožňuje reprezentovat rozdílné politické postoje jednotlivých členů (Dušek, 2011).

Cílem evropské integrace po druhé světové válce bylo dopomoci k mírovému soužití evropských států a zajištění hospodářské prosperity. Původní ekonomická integrace v podobě sektorově orientovaných

mezinárodních organizací překonala pomyslnou čáru a v průběhu času přerostla v nezadržitelný politický proces. Hlavním motivem všech snah o spolupráci států Evropy byla snaha o zmírnění rivality národních států jako potencionálního zdroje agrese. Zkušenosti z obou světových válečných konfliktů vedly vedoucí představitelé evropských států, význačné osobnosti protinacistické koalice, k úvahám o poválečném uspořádání Evropy, které by zabránilo opakování hrůz války. Válečný konflikt a aktivity protiválečných sil byly velkým impulsem pro snahy zejména o federativní uspořádání v Evropě (blíže viz také Informační centrum Evropské unie při delegaci Evropské unie v ČR, 2001).

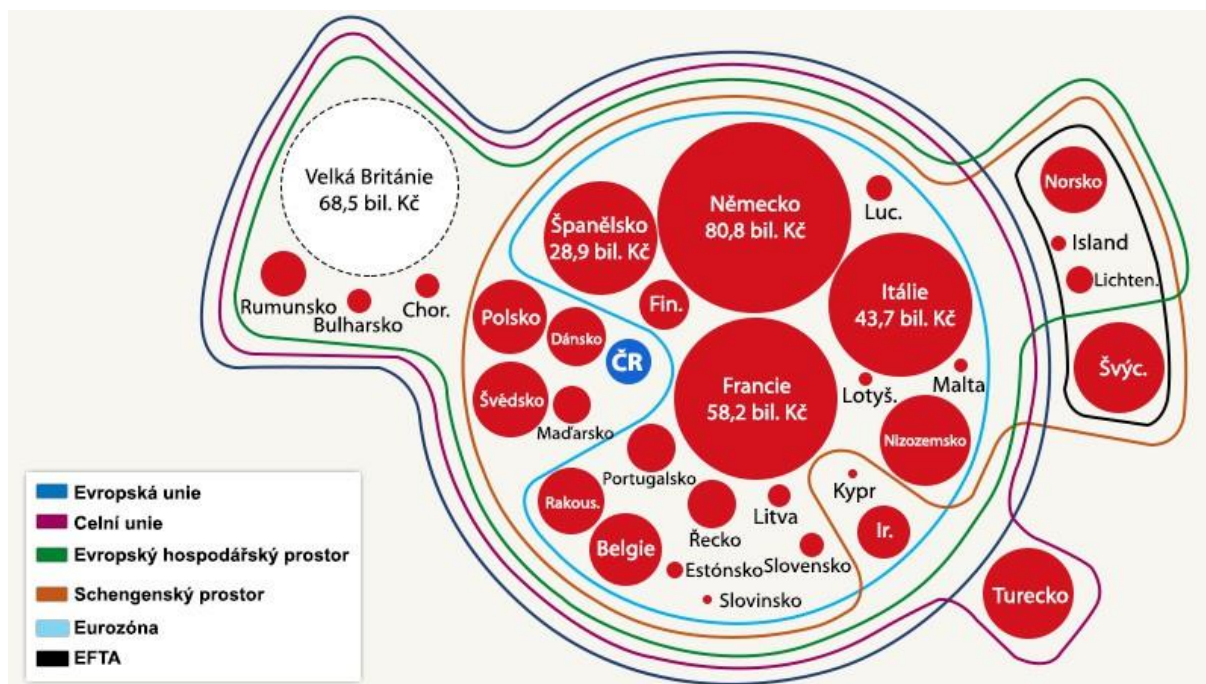
Nejdůležitější otázkou, která stála před Evropou, bylo, jak se vyhnout omylům minulosti a jak položit základy pro trvalý mír mezi národy, které byly ještě nedávno ve válce. Klíčem k řešení problému bylo budovat vztahy mezi Francií a Německem na zcela nových základech. Pokud by se mezi těmito dvěma státy podařilo vytvořit užší vazby, mohlo by to znamenat impuls pro všechny svobodné státy Evropy k budování společného osudu. Francouzský politik a ekonom Jean Monnet, s jedinečnými zkušenostmi vyjednávače a mírotvorce, přišel s ambiciózním plánem, který předložil francouzskému ministru zahraničí Robertu Schumanovi a německému kancléři Konradu Adenauerovi. Jeho záměrem bylo vybudovat společný trh uhlí a oceli řízený nezávislým orgánem a vytvořit tak oblast společného zájmu obou zemí. Propojení dvou klíčových odvětví zbrojní výroby by znamenalo, že jakákoli válka mezi těmito zeměmi by v budoucnu byla nemožná.

Návrh, známý jako Schumanův plán, oficiálně vyhlášený Francií 9. května 1950, byl jednomyslně přijat Německem, Itálií, Nizozemskem, Belgií a Lucemburskem. Tento den se slaví každoročně od roku 1986 Evropskou unií jako „Den Evropy“, jako den, který zdůrazňuje význam spolupráce mezi evropskými národy. Datum, kdy je Den Evropy slaven, bylo zvoleno v roce 1985 na milánském summitu hlav států a vlád na památku deklarace z 9. května 1950. Na základě Schumanova plánu byla připravena smlouva ustavující Evropské společenství uhlí a oceli, která byla podepsána 18. dubna 1951 v Paříži. Smlouva o založení Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO), tzv. Montánní unie, se stala základem pro praktický pokrok v integraci Evropy.

Během krátké doby se ukázalo, že koncept připravený Jean Monnetem je životaschopný a na rozdíl od všech předchozích snah má všeobecnou podporu v členských státech. Na konferenci ministrů zahraničních věcí členských států ESUO v italské Messině na Sicílii ve dnech 1. až 2. června 1955 Johan Beyen, Gaetano Martino, Joseph Bech, Antoine Pinay, Walter Hallstein a Paul-Henri Spaak deklarovali společnou vůli pokračovat v budování „sjednocené Evropy“ a rozšířit úspěšnou spolupráci na další průmyslová odvětví. Ministři zahraničí ESUO pověřili výbor vedený Belgičanem Paul-Henri Spaakem k vypracování zprávy o zřízení hospodářského společenství a společenství pro jadernou energii (Dušek, 2011), které vznikly na základě Římských smluv 1. 1. 1958.

Smlouva o založení Evropského společenství pro atomovou energii (Euratom) zajistila společný trh s nukleárními materiály a zejména výzkum a mírové využití jaderné energie. Smlouva stanovila společnou strategii investic, rozvoj infrastruktury, kontrolu materiálu a jeho pohyb. Předpokládalo se, že rozhodujícím prvkem pro další integraci bude právě Euratom, jaderná energetika se pokládala za klíčovou oblast hospodářského rozvoje. V šedesátých letech však dochází ke snižování významu společenství. Podepsal se na tom i rozpor Francie s Komisí Euratomu. Nepodařilo se naplnit původní představy. Štěpné materiály nakonec zůstaly pod kontrolou států, Euratom se omezil na udělování souhlasu s nákupem. Větší úspěch zaznamenalo společenství na poli bezpečnosti práce, technických norem, umožnilo vznik výzkumných center. Po sloučení tří společenství byl Euratom v roce 1967 definitivně zastíněn rozvojem společného trhu na základě Smlouvy o EHS. Původně předpokládaný hlavní význam této smlouvy jako „hnacího motoru“ evropské integrace se tedy nenaplnil a hlavní roli pro sjednocování Evropy se stává EHS. Význam a přínosy energetických kooperací mezi integrujícími se státy je však nesporný, ať již z hlediska minulosti, přítomnosti nebo budoucnosti. Ruku v ruce s prohlubující se vzájemnou integrací mezi jednotlivými evropskými státy musí dříve či později dojít k další fázi integrace zahrnující nově i energetickou politiku, jako nástroj posílení ekonomické bezpečnosti evropských států v podmínkách globalizované světové ekonomiky. Projekt zamýšlené energetické unie by se tak mohl přidat k jiným více či méně úspěšným evropským projektům, jako jsou EU, Celní unie, Evropský hospodářský prostor, Schengenský prostor, Eurozóna nebo Evropské sdružení volného obchodu (EFTA).

Obr. 1: Varianty evropské integrace a velikosti evropských ekonomik

Zdroj: Novinky.cz (2016)

Jedním ze stavebních kamenů evropské budoucnosti je proto společná energetická politika a regulace společného energetického trhu. K té patří řešení energetické bezpečnosti, tedy diverzifikace zdrojů a stabilita dodávek energie (blíže viz Štěrba, 2008). Právě energetika disponuje velkým integračním potenciálem (lze připomenout historii Montánní unie a Euratom). Už v roce 1990 při startu transformačních změn ve střední a východní Evropě byla diskutována myšlenka Evropského energetického společenství (Dolejš, 2014).

Nové myšlenky o evropské energetické politice se začínají intenzivněji rozvíjet od roku 2000. Zelená kniha Komise Evropské unie s názvem „Směrem k evropské strategii bezpečnosti energetických dodávek“ z roku 2000 upozorňuje, že EU se stále více stává závislou na externích zdrojích energie a že její závislost se během 20-30 let může zvýšit ze současných 50 % na 70 % (Office for Official Publications of the European Communities, 2000). EU je dnes největším dovozcem energie na světě (Evropská komise, 2016): importem kryje 53 procent své spotřeby při ročních nákladech okolo 400 miliard eur (přes 11 bilionů Kč). Mnohé země, především ty na východě osmadvacítky, jsou přitom výrazně či zcela závislé na dodávkách z Ruské federace (ČT24, 2015). Tvorba energetické politiky ale zůstala i po Lisabonské smlouvě spíše na národní úrovni, aniž by lokální energetické trhy moc fungovaly (Dolejš, 2014), což se však začíná pozvolna měnit.

Cíl a metodika příspěvku

Příspěvek se zabývá aktuální problematikou ekonomické a energetické bezpečnosti Evropské unie, která v posledních letech zaznamenává pozvolný přerod z národní politiky na společnou politiku EU, v souvislosti s kterou se diskutuje mimo jiné i o další fázi evropské integrace – Energetické unii EU. Cílem příspěvku je proto analyzovat aktuální problémy a trendy v oblasti ekonomické a energetické bezpečnosti EU a energetické politiky Evropské unie. Realizace a naplnění tohoto cíle je založeno na studiu odborné literatury, odborných výzkumů a studií, časopisů, legislativních dokumentů a materiálů jednotlivých aktérů energetické politiky Evropské unie i osobních zkušeností autora, na hledání a hodnocení vzájemných vztahů a souvislostí, které přispívají k objasnění řešené problematiky a odvození a formulování adekvátních závěrů, jež vyplývají z této, zejména obsahové a historické, analýzy.

Výsledky

Společná energetická politika dnes patří mezi klíčové politiky Evropské unie, není však pevně zakotvena v základních dokumentech Evropské unie. První zmínky o energetické politice lze nalézt v Pařížské smlouvě z roku 1951, zakládající Evropské společenství uhlí a oceli (zánik 2002), které bylo v roce 2002 včleněno do

Smlouvy o Evropském společenství (blíže viz Dušek, 2011). Dalším významným uskupením se zaměřením na jaderný průmysl je Evropské společenství pro atomovou energii (Euratom), které bylo založeno na základě Římských smluv v roce 1957 a v roce 1967 bylo plně integrováno do Evropského společenství.

Původně ambiciózní plán omezily národní strategie jaderného výzkumu, především vůdčích zemí Francie a SRN. Zejména Francie, která víceméně administrativně oddělila civilní a vojenský výzkum, se de facto vydala vlastní cestou. Společná řeč nebyla v organizaci Euratom nalezena a Společenství pro atomovou energii se stalo, oproti původním představám, jen doplňkovou součástí Evropských Společenství (ES). Došlo tedy k jevu, který čas od času provází evropskou integraci od jejího zrodu, rozdílné názory členských států neumožnily rozvoj společného projektu. Víceméně strukturální skutečností byla dramatická proměna energetického mixu v evropských zemích na přelomu 60. a 70. let minulého století (Strejček, 2013).

V roce 1980 stanovilo Společenství cíle své energetické politiky, jejichž dosažení předpokládalo k roku 1990. Tyto cíle obsahovaly: rozbití spojnice mezi ekonomickým růstem a poměrem zvyšování spotřeby energie (tedy hledání efektivnějších řešení spotřeby), omezení spotřeby ropy do té míry, aby nepřesahovala 40 % celkových energetických potřeb, zvyšování účinnosti při využívání pevných paliv a jaderné energie k výrobě elektrické energie, využívání obnovitelných zdrojů, rozvíjení energetické cenové politiky v souladu s cíli Společenství (König, 2009).

V 80. letech 20. století se ještě více strukturálně proměnil energetický mix v zemích ES, a to ve smyslu reakce na krizová 70. léta. Podíl spotřeby zemního plynu stoupl ve spotřebě v ES v 80. letech minulého století ze 13 % (70. léta) na 18 % a podíl spotřeby jaderné energie z 2 % (70. léta) na 9 % (blíže viz Týrala, 2009). Dekáda 90. let a vytvoření společného trhu EU pak ovlivnilo i unijní postoje k liberalizaci evropského energetického trhu stejně tak jako zvýšení důrazu na ekologické aspekty energetiky a zvýšení důrazu na používání obnovitelných zdrojů energie (OZE). V roce 1996 byla schválena Směrnice 96/92/ES (Evropský parlament, 1996) o společných pravidlech vnitřního trhu s elektřinou, která umožňuje otevírání trhů pro zákazníky (výběr dodavatele) a přístup třetích stran k přenosovým sítím (princip TPA, third party access). O dva roky později byla schválena filozofií podobná Směrnice 98/30/ES (Evropský parlament, 1998) o společných pravidlech pro vnitřní trh se zemním plynem. V poslední dekádě a na přelomu milénia až do současnosti proběhlo v unijní energetické politice nejvíce změn a byla doprovázena několika čekanými i nečekanými událostmi, jako byly plynové a ropné krize. Sledované období bylo plodné i v oblasti další unijní legislativy v oblasti liberalizace energetických trhů. Druhý legislativní „balík“ obě výše uvedené směrnice zrušil a evropské instituce přijaly směrnice nové, směrnici 2003/54/ES (Evropský parlament, 2003a), tzv. třetí energetický balíček, o společných pravidlech pro vnitřní trh s elektřinou a směrnicí 2003/55/ES (Evropský parlament, 2003b) o společných pravidlech pro vnitřní trh se zemním plynem. Obě směrnice pak zajišťovaly 100 % otevření trhů jak s elektřinou, tak i zemním plynem. Energetické firmy pak měly dle legislativy nařízeno oddělit výrobu energií od jejich distribuce (unbundling) (Strejček, 2013). Energetika se, hlavně díky aktuálním problémům s dodávkami energií a klimatickými změnami, dostává do popředí zájmů a vzniká nová strategická koncepce v oblasti energetiky EU. Třetí legislativní balíček obsahuje také ustanovení (tzv. Gazprom klauzule), která umožňují zabránit tomu, aby kontrolu nad přenosovými sítěmi získaly mimoevropské společnosti, které nesplňují určité požadavky. Národní regulační orgány budou moci odmítnout vydat osvědčení pro provozovatele přenosových sítí, které ovládá osoba nebo osoby ze třetí země, pokud uvedená společnost nesplňuje požadavky na oddělení vlastnictví nebo by její vstup na trh poškodil energetickou bezpečnost dotčeného členského státu nebo EU. Členské státy měly 3,5 roku na to, aby plně provedly opatření týkající se společností ze třetích zemí. V praxi jsou tato opatření uplatňována a měla by posilovat energetickou bezpečnost Evropské unie.

Zajištění energetické bezpečnosti je nezbytným předpokladem ekonomického rozvoje EU a její politické stability. Důvodem je nejen neustále rostoucí závislost EU na externích dodávkách energií, ale i postupně rostoucí ceny energetických surovin, především ropy a zemního plynu, na světových trzích a celosvětově narůstající poptávka po těchto zdrojích, především pak v Číně a Indii. Klíčovým předpokladem účinné energetické politiky je primárně správně fungující jednotný vnitřní trh s plynem a s elektrickou energií. Trh musí zajistit fungující konkurenci ve výrobě a dodávkách, transparentní a likvidní veřejné trhy s elektřinou a plynem, jednoduchý přístup konečných zákazníků na trh a rychlou a efektivní možnost změny dodavatele a propojení doposud národních trhů do regionálních celků a postupnou integraci do celoevropského trhu. Současně s tím musí zajistit rozumnou ochranu zranitelných zákazníků. V souvislosti s ambiciózním cílem EU

na zvýšení podílu obnovitelných zdrojů na celkové spotřebě energie v EU do roku 2020 musí být též posílena kapacita všech evropských přenosových soustav a přeshraničního propojení jednotlivých členských států (Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, 2009).

Nejčastěji stavěné obnovitelné zdroje elektrické energie jsou v Evropě solární a větrné elektrárny. Jejich využití je ale závislé na aktuální meteorologické situaci. Mnohé evropské země, včetně ČR, neleží v optimálních klimatických podmínkách a využívání těchto zdrojů je zde značně limitováno. Na tento problém navazuje neschopnost efektivního uchování nadbytečné energie. Státy spoléhající se na obnovitelné zdroje stále musí udržovat v záloze konvenční energetické zdroje pro případy, kdy není možné využívat ty obnovitelné. Udržování konvenčních zdrojů je však pro jejich majitele ztrátové a bez státní podpory dochází k jejich uzavírání. V Evropě tak vzrůstá hrozba tzv. blackoutu v případě nepříznivých výkyvů počasí (Subotič, Kokoř, 2015) – díky nedostatku i extrémnímu přebytku energie v síti. Investiční a operační náklady na budování a provozování obnovitelných zdrojů energie jsou tak velmi vysoké a bez finanční podpory z veřejných prostředků by ve většině států nebyla jejich širší existence možná. Ekonomické proměnné se zároveň významně promítají i v rámci turbulencí politického spektra, kdy např. v roce 2014 uvažovalo Švédsko pod vlivem jaderné havárie ve Fukušimě o odstavení všech jaderných zdrojů, v roce 2016 se naopak diskutuje o výstavbě deseti nových jaderných bloků.

Od konce druhé světové války byl příběh evropské integrace poznamenán několika energetickými varováními a krizemi, a je faktem, že se země Společenství i EU vždy dokázaly dříve či později dohodnout na společné strategii a postupu, který opakovaní dřívější negativní situace do budoucna eliminoval. V roce 2006 snaha v energetické oblasti vygradovala do podoby evropské energetické politiky EU (European Energy Policy – EEP). I když energetická politika Unie je terčem mnoha kritických výhrad, postupuje sjednocovacím směrem a dosáhla několika pozitivních bodů jak na unijním trhu, tak směrem k třetím zemím. Asi nejzásadnější změnou ve vztahu ke třetím zemím bude v oblasti energetiky větší participace EU při vzniku a uzavírání mezivládních smluv. V současné době je povinnost členské země EU pouze informovat Evropskou komisi o uzavření takovéto smlouvy, ačkoliv tato smlouva může být v rozporu s právem a zájmy EU či dokonce narušením energetické bezpečnosti (počet smluv v období 2012-6/2016 je na úrovni 130). Nově by tak měla být komise být informována o přípravě smlouvy od samého začátku. Výhody tohoto opatření lze spatřovat zejména ve větší liberalizaci smluvních vztahů a omezení tlaku silných států/subjektů při vyjednávání podmínek smluv – např. omezení možnosti přeprodeje surovin/energií do dalších zemí, netržní tvorby ceny atd., z čehož mohou těžit zejména menší evropské země energeticky závislé na Rusku, které mají nízkou vyjednávací sílu.

Na druhou stranu je nutné zdůraznit, že energetická politika ES/EU vždy reagovala na nastalé situace a náznak systematictějšího budování energetické koncepce Unie je charakteristikou posledních let. V obdobích nedostatku surovin nebo nenadálých situací vždy instituce Společenství nebo posléze Unie přebíraly iniciativu v jednání se třetími stranami. V obdobích mezi krizemi jednaly členské země ES/EU v otázkách energetiky autonomně a opět na základě vlastních představ. Pokračující „roztržitost“ a nesystematičnost EEP je čitelná i z několika jiných úhlů. Mezi největší problémy patří strategie a tvorba energetického mixu národních států Unie a bruselské představy o celkové energetice EU. Angela Merkelová komentovala vznik EEP slovy: „...zdroje a energetický mix zůstávají v národních kompetencích a Společná energetická politika je „koordinující“ politikou, ne „centralizační“ politikou“. Rozdílné zájmy rozhodovacího centra v Bruselu a „periferie“ členských států jsou doprovodným koloritem jednání (ne)jen v energetické oblasti po desetiletí (Strejček, 2013).

Energetická unie EU

Za otce ideje energetické unie EU můžeme považovat současného polského poslance Evropského parlamentu a jeho bývalého předsedu, Jerzyho Buzka. Na počátku roku 2014 pak s návrhem projektu Energetické unie, prostředku, jak čelit svévoli Ruska a jeho státního podniku Gazprom v oblasti energetických dodávek, přišel Donald Tusk, polský politik a nynější předseda Evropské rady (blíže viz Hofbauerová, 2014). V souvislosti s předložením koncepce Energetické unie je Polsko z celé řady důvodů podezříváno řadou odborníků (např. Ilona Jedrasik, Dieter Helm, Marta Toporek a další) ze snahy prosadit své vlastní energetické, ekonomické a politické zájmy. Nejde jen o omezení vlivu Ruska, který se Polska bezprostředně dotýká, ale zejména o protěžování energetické bezpečnosti a naopak upozadění obnovitelných zdrojů a problematiky klimatických změn, neboť Polsko patří v rámci Evropy nejen mezi významné producenty uhlí, ale i spotřebitele uhlí. Je sice pravdou, že

v posledních 15 letech došlo ke snížení podílu uhlí na energetickém mixu, přesto však uhlí tvoří s 80 % podílem dominantní energetický zdroj a podíl obnovitelných zdrojů roste jen velmi pozvolna.

Přetransformovat politickou ideu Energetické unie ve skutečný a reálný projekt Evropské unie tak bude velmi obtížný úkol. V kontextu proběhlého Brexitu není nezajímavé připomenout, že jedním z odpůrců Energetické unie byl britský premiér Tony Blair, který obhajoval právo Spojeného království na vlastní autonomní směřování britské energetické politiky stojící na jaderné energetice a břidlicovém plynu. Podobný názor zastávalo například i Nizozemí, které je významným producentem ropy a zemního plynu, což názorně demonstruje různorodost názorů a pohledů vyplývající z různorodého energetického mixu jednotlivých zemí a dalších faktorů. Zatímco se některé země utlumují jadernou energetikou, jiné země (ČR, SR, Polsko) plánují výstavbu jaderných zdrojů. Trend rozvoje a prosazování obnovitelných zdrojů spolu s klesající cenou elektrické energie a ropy se negativně podepisuje na tradičních „národních“ západoevropských energetických firmách (dřívějších monopolech), které začínají restrukturalizovat a prodávat svoje aktiva – viz např. společnost Vattenfall, Enel, E.ON, NWR atd. Na energetickém mixu EU v uplynulých letech je patrný dominující trend rozvoje energie z obnovitelných zdrojů (stimulovaný významnou finanční podporou EU i jednotlivých států), podíl jaderné energetiky a tuhých paliv překvapivě neklesá, naopak k významnému poklesu dochází u ropy, zemního plynu i kapalného zemního plynu, což příliš nekoresponduje ani se strategií Evropa 2020, ani s konceptem Energetické unie, které se zasazují o dekarbonizaci evropských energetických zdrojů, zvyšování energetické účinnosti a právě rozvoj obnovitelných zdrojů energie.

Koncept Energetické unie EU byl podle původního návrhu založený na 5 pilířích:

- bezpečnosti dodávek energie a solidarita mezi jednotlivými členskými státy EU,
- integrace jednotného trhu s energiemi,
- snížení spotřeby,
- dekarbonizaci energetického mixu,
- zvýšení investic do výzkumu a vývoje.

Energetická unie je zatím jen návrh postupně uváděný do praxe, který ještě může doznat značných změn, jak bude idea se silným politickým mandátem převedena do legislativy. Politický konsenzus napříč členskými státy je, jak se zdá, značný, což zvyšuje šanci, že projekt energetické unie přežije i tento proces. Popularita plánu energetické unie je zajímavá hned z několika důvodů. Za prvé, a asi nejvýznamněji, nepřináší žádnou radikální revoluci, žádné převratné nové plány a návrhy. Do významné míry staví na již existujících politikách, přináší ale jejich zpřehlednění a dívá se na ně komplexně. Jedním z největších problémů energetických politik EU byla doposud jejich nepřehlednost a komplikovanost. Energetická unie má šanci dát energetické politice EU vnitřní řád, který doposud postrádá. Poskytuje také novou naději na to, že členské státy budou plnit své staré závazky a že Evropská unie jejich plnění bude také tvrdě vymáhat. Zdaleka ne všechny členské státy (především ty ve střední a východní části unie) totiž postoupily v liberalizaci svých energetických trhů tak, jak je předchozí smlouvy zavazují. Liberalizace je přitom zásadním předpokladem pro dotvoření celounijního vnitřního trhu, který je cílem celého procesu. A ačkoliv to v návrhu textu nikde nebylo přímo vysloveno, kauzalita je neúprosná. Energetická unie by nejspíš nevznikla bez plynových krizí z let 2006 a 2009 a především krize rusko-ukrajinské a je tedy do velké míry projektem, který se snaží zabránit Rusku ve využívání energií v jeho geopolitické hře (Schulzová, 2015).

Zatím posledním významným krokem na cestě k Energetické unii EU byl summit Evropské rady v březnu 2015. Summit ve svých závěrečích k tématu zdůraznil nutnost urychlit výstavbu potřebné infrastruktury a propojení členských zemí v oblasti elektrické energie, i pokud jde o plyn. Pomoci by to mělo nejen energetické bezpečnosti, ale také skutečnému vzniku jednotného energetického trhu. Zcela například zmizela představa společného nákupu energetických surovin, naopak zůstává možnost dobrovolně „agregovat poptávku“, pokud to nebude v rozporu s pravidly samotné EU nebo Světové obchodní organizace. Dalším ze sporných témat byla míra transparentnosti obchodních vztahů. Jde o to, jak rozsáhlý by měla mít v budoucnu Evropská komise přístup nejen k mezivládním energetickým dohodám, ale také ke smlouvám, které o dodávkách plynu uzavírají soukromé firmy (viz ČTK, 2015). V příštích měsících a letech Evropská komise připraví jednotlivé konkrétní legislativní návrhy, okolo těch lze následně očekávat bouřlivou diskuzi napříč celou Evropskou unií, přesto je možné tento krok ocenit jako progresivní, který v případě úspěchu posune evropskou integraci opět o něco dále.

Pro rok 2016 se očekává například představení návrhů týkajících se zabezpečení dodávek a tranzitu zemního plynu do Evropy, snižování emisních limitů a změny organizace jednotného trhu s elektrickou energií.

Závěr

Evropa čelí složité výzvě: je třeba jednak zajistit přístup k energetickým zdrojům dováženým za co možná nejlepších podmínek a zároveň zajistit energii za co možná nejlepší cenu při co největší ochraně životního prostředí a ochraně vnitřního trhu EU s energetickými surovinami a energií (Evropská komise - Generální ředitelství pro komunikaci, 2015).

Čelit těmto výzvám dlouhodobě umožní pouze prohlubující se evropská integrace: rozhodnutí jednoho členského státu totiž nyní mají důsledky pro všechny. Finanční požadavky na modernizaci energetického systému a na rozvoj nových technologických řešení jsou však obrovské. Pouze spolupráce na evropské úrovni umožní investovat do technologií budoucnosti veřejné zdroje, neboť pro samotné vnitrostátní investory je to stále ještě příliš rizikové. V období přechodu na environmentálně šetrnější způsob života musí Evropa nejen vystupovat navenek jednotně, ale musí se také dohodnout na prioritách v oblasti energetiky, aby mohla činnosti členských států v této oblasti lépe koordinovat (Evropská komise - Generální ředitelství pro komunikaci, 2015). Je ale otázkou, zda v období po Brexitu bude v názorově a politicky rozpolcené Evropě průchozí další prohlubování evropské integrace (viz např. vzpomínaný nesouhlas Velké Británie se vznikem Energetické unie).

Evropská unie se pokouší historicky o sjednocení energetické politiky svých členských států, neboť je dosud závislá na zájmech jednotlivých firem a států a nedaří se jí docílit jednotného postupu při vyjednávání s dodavateli a producenty energií. Členské státy často bohužel prosazují primárně vlastní zájmy a zabezpečení vlastních potřeb, rozpolcenost pohledů na společnou energetickou koncepci či unii potvrzují i názory českých europoslanců, lze proto jen ocenit výsledky posledního summitu Evropské rady, který dal tomuto plánu „zelenou“. V případě úspěšné realizace se zvýší konkurenceschopnost celé Evropské unie, která posílí i svou vyjednávací pozici s ostatními státy, jako je například Rusko (viz např. kauza plynovodu South Stream). Dílčí politiky jednotlivých evropských států jsou nyní ovlivněny programem strategie Evropa 2020, na jejímž základě jsou členské státy zavázány plnit stanovené cíle, ovšem tato strategie není plnohodnotnou energetickou koncepcí, kterou by měl přinést právě projekt energetické unie. Je také otázkou, zda je ve všech aspektech i strategií reálnou, protože např. závazek podílu 27 % energie z obnovitelných zdrojů v roce 2020 je sice velmi ambiciózní, ale pro mnohé státy obtížně realizovatelný cíl vedoucí k vysokým cenám elektřiny a tím i zhoršující se konkurenceschopnosti subjektů národního hospodářství – pro představu podle materiálů Operátora trhu s elektřinou (OTE) vynaložila jen ČR na podporu obnovitelných zdrojů od roku 2006 do konce roku 2015 cca 205 miliard Kč, jen za rok 2015 to bylo 43,5 mld. Kč. Data kromě vlastní výše podpory vykazují i její nerovnoměrné rozložení a téměř dvouciferný každoroční růst zatěžující zejména velké odběratele energie. Ruku v ruce s neklesající závislostí na dodavatelích zdrojů či energie ze třetích zemí zde můžeme najít i řadu dalších problémů... rozdílnou úroveň implementace evropské legislativy v jednotlivých státech EU, legislativu nerefluktující dostatečně dosaženou úroveň vědeckého a technického poznání (viz kauza Dieselgate), diskutabilní alokaci evropských prostředků v oblasti energetiky, externality vyvolané existencí obnovitelných zdrojů (např. přetoky větrné elektrické energie ze severu Německa přes Českou republiku)

Před Evropou tak stojí kromě energetické politiky a bezpečnosti celá řada dalších náročných úkolů. Zvyšující se dopady změny klimatu, intenzita a častý výskyt extrémních povětrnostních jevů utvrzuje, že strategie EU musí směřovat ke zvýšení podílu výroby a využívání energií, které jsou ohleduplnější k životnímu prostředí. Přínosné pro celou společnost bude zaměřit se na úsporná řešení, ekologicky přijatelné technologie a nutno také položit větší důraz na šetření energiemi a optimální využití energie. Lze proto očekávat, že pojmy, jako je energetická politika či energetická bezpečnost, ve světle výše uvedených skutečností získají v budoucnu zcela jiný rozměr, úspěšná realizace v praxi na pozadí současné krize eura, evropské migrační krize a Brexitu však bude nanejvýš obtížná. Pro rok 2017 tak Evropská komise dle svého pracovního programu, zveřejněného v říjnu 2016 (blíže viz Hendrych, 2016), plánuje intenzivně pokračovat v realizaci plánu energetické unie, důraz bude kladen nejen na obnovitelné zdroje či úspornější spotřebiče, ale také na využívání nízkoemisní dopravy.

Literatura

ČT24, (2015). *Summit EU: Evropská energetická unie zřejmě bude* [online]. [cit. 2016-11-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/305369-summit-eu-evropska-energeticka-unie-zrejme-bude>>.

ČTK, (2015). *Energetická unie dostala na summitu EU zelenou* [online]. [cit. 2016-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/ekonomika/364757-energeticka-unie-dostala-na-summitu-eu-zelenou.html>>.

DOLEJŠ, J., (2014). *Společná energetická politika EU* [online]. [cit. 2016-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://denikreferendum.cz/clanek/17992-spolecna-energeticka-politika-eu>>.

DUŠEK, J., (2011). *Historie a organizace Evropské unie*. 2. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 978- 80-86708-95-9.

EVROPSKÁ KOMISE - GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ PRO KOMUNIKACI, (2015). *Politiky Evropské unie: energetika*. Lucemburk: Úřad pro publikace EU. ISBN 978-92-79-42188-4.

EVROPSKÁ KOMISE, (2016). *Směrem k energetické unii* [online]. [cit. 2016-11-08]. Dostupné z WWW: <<http://ec.europa.eu/ceskarepublika/images/news/energyunion-infograph.pdf>>.

EVROPSKÝ PARLAMENT, (1996). *Směrnice Evropského parlamentu a Rady 96/92/ES* [online]. [cit. 2016-11-08]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31996L0092:CS:HTML>>.

EVROPSKÝ PARLAMENT, (1998). *Directive 98/30/EC of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 concerning common rules for the internal market in natural gas* [online]. [cit. 2016-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/db658716-b025-4cb7-9235-d24f25578b13/language-en>>.

EVROPSKÝ PARLAMENT, (2003a). *Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2003/54/ES* [online]. [cit. 2016-11-08]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0054:CS:HTML>>.

EVROPSKÝ PARLAMENT, (2003b). *Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2003/55/ES* [online]. [cit. 2016-11-08]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0055:CS:HTML>>.

HENDRYCH, L., (2016). *Přehled: Jaké jsou priority Komise pro rok 2017* [online]. [cit. 2016-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://euractiv.cz/clanky/budoucnost-eu/komise-mezí-sve-priority-radi-socialni-prava-i-boj-proti-terorismu>>.

HOFBAUEROVÁ, J., (2014). *Jak je na tom evropská energetická unie?* [online]. [cit. 2016-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://evropske-hodnoty.blog.ihned.cz/c1-63222760-jak-je-na-tom-evropska-energeticka-unie>>.

INFORMAČNÍ CENTRUM EVROPSKÉ UNIE PŘI DELEGACI EVROPSKÉ UNIE V ČESKÉ REPUBLICI, (2011). *Glosář: instituce, politiky a rozšiřování Evropské unie*. Praha: Informační centrum Evropské unie při delegaci Evropské unie v České republice. ISBN 80-238-6934-5.

KÖNIG, P., (2009). *Rozpočet a politiky Evropské unie: příležitost pro změnu*. 2. aktualiz. vyd. Praha: C.H. Beck. ISBN 978-80-7400-011-9.

MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČR, (2009). *Aktualizace energetické koncepce České republiky* [online]. [cit. 2016-11-08]. Dostupné z WWW: <<http://download.mpo.cz/get/26650/46323/556505/priloha001.pdf>>.

NOVINKY.CZ, (2016). *Brexit může zlevnit potraviny, tvrdí britský ekonom. Pokud se zruší cla a zemědělské dotace* [online]. [cit. 2016-11-08]. Dostupné z WWW: <<https://www.novinky.cz/ekonomika/418003-brexit-muze-zlevnit-potraviny-tvrdi-britsky-ekonom-pokud-se-zrusi-cla-a-zemedelske-dotace.html>>.

OFFICE FOR OFFICIAL PUBLICATIONS OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, (2000). *Green Paper - Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. ISBN 92-894-0319-5.

SCHULZOVÁ, H., (2015). *Energetická unie – nejpoužívanější politika EU?* [online]. [cit. 2016-11-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.europeum.org/cz/home-3/150-cz-kategoria/blog/2334-energeticka-unie-nejpopularnejsi-politika-eu>>.

STREJČEK, P., (2013). *Energetická politika ES/EU a otázky energetické bezpečnosti* [online]. [cit. 2016-11-08]. Dostupné z WWW: <<http://energetika.tzb-info.cz/energeticka-politika/10479-energeticka-politika-es-eu-a-otazky-energeticke-bezpecnosti>>.

SUBOTIČ, S., KOKOŘ, M., (2015). *Energetická politika EU a její dopady na ceny elektřiny* [online]. [cit. 2016-11-08]. Dostupné z WWW: <<http://investportal.cz/energeticka-politika-eu-a-jeji-dopady-na-ceny-elektriny>>.

ŠTĚRBA, V., (2010). *Vnější aspekty energetické bezpečnosti Evropské unie*. Praha: Parlamentní institut. 38 s.

TÝRALA, T., (2011). *The Impact of OPEC's Economic Policy On European Energy Trade and Security: diplomová práce*. Brno: Mendelova univerzita v Brně.

Osobní dohledový systém určený pro zvýšení bezpečnosti a akceschopnosti složek integrovaného záchranného systému

Personal Monitoring System Designed to Improve the Safety and Agility of the Integrated Rescue System

Mgr. Zdeněk Hon, Ph.D.

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva Department of Health Care Disciplines and Population Protection
Fakulta biomedicínského inženýrství Faculty of Biomedical Engineering,
České vysoké učení technické v Praze Czech Technical University in Prague
✉ *Sítná sq. 3105, 272 01, Kladno, Czech Republic*
E-mail: zdenek.hon@fbmi.cvut.cz

Ing. Pavel Smrčka, Ph.D.

Katedra informačních a komunikačních technologií v lékařství Department of Information and Communication Technologies in Medicine
Fakulta biomedicínského inženýrství Faculty of Biomedical Engineering,
České vysoké učení technické v Praze Czech Technical University in Prague
✉ *Sítná sq. 3105, 272 01, Kladno, Czech Republic*
E-mail: smrcka@fbmi.cvut.cz

Ing. Tomáš Veselý

Katedra informačních a komunikačních technologií v lékařství Department of Information and Communication Technologies in Medicine
Fakulta biomedicínského inženýrství Faculty of Biomedical Engineering,
České vysoké učení technické v Praze Czech Technical University in Prague
✉ *Sítná sq. 3105, 272 01, Kladno, Czech Republic*
E-mail: tomas.vesely@fbmi.cvut.cz

Ing. Lukáš Kučera

Katedra informačních a komunikačních technologií v lékařství Department of Information and Communication Technologies in Medicine
Fakulta biomedicínského inženýrství Faculty of Biomedical Engineering,
České vysoké učení technické v Praze Czech Technical University in Prague
✉ *Sítná sq. 3105, 272 01, Kladno, Czech Republic*
E-mail: lukas.kucera@fbmi.cvut.cz

Ing. Martin Vítězník

Katedra informačních a komunikačních technologií v lékařství Department of Information and Communication Technologies in Medicine
Fakulta biomedicínského inženýrství Faculty of Biomedical Engineering,
České vysoké učení technické v Praze Czech Technical University in Prague
✉ *Sítná sq. 3105, 272 01, Kladno, Czech Republic*
E-mail: martin.viteznik@fbmi.cvut.cz

Anotace

Príspevek shrnuje průběžné výsledky výzkumu a vývoje systému, který je zaměřen na zvýšení bezpečnosti zasahujících složek integrovaného záchranného systému při řešení mimořádné události či krizové situace a na podporu jejich výcviku. Příslušníci především základních složek integrovaného záchranného systému jsou ve své práci vystaveni značnému fyzickému a psychickému zatížení. Nadměrný stres a únava, nejenom že přímo ohrožují jejich zdraví, ale mohou negativně ovlivnit okamžitou schopnost rychle a správně se rozhodnout v kritické situaci. To může mít fatální následky – od značných materiálních škod až po újmy na zdraví a životech

dalších lidí. Perspektivní možností, jak těmto situacím do jisté míry předcházet, jsou osobní dohledové systémy, které monitorují a v reálném čase automaticky vyhodnocují vybrané fyziologické parametry snímané z těla v kombinaci s parametry z okolního prostředí.

Klíčová slova

dohledový systém, monitorování, integrovaný záchranný systém

Annotation

The article summarizes preliminary results of the research and development of a system focused on enhancing the safety of teams participating in the integrated rescue system managing extraordinary events or crisis situations, and on the support in the course of training. Primarily members of the basic components of the Integrated Rescue System are exposed to considerable physical and psychological burdens. Excessive stress and fatigue, not only directly threatens their health, but can also negatively affect their immediate ability to quickly and accurately make decisions in critical situations. This can have drastic consequences - from considerable material damage to increased fatalities of fellow team members or the public at large. Such situations/incidents can be mitigated through the use of new telemetric surveillance equipment, that in real-time monitors and automatically evaluates physiological parameters in combination with values measured from the wearer's environment.

Key words

surveillance system, monitoring, integrated rescue system

Úvod

Povolání ve složkách integrovaného záchranného systému (IZS) má z hlediska psychické a fyzické náročnosti řadu specifík, mezi která se řadí například intenzivní stres při výjezdech a záchranných akcích, nebezpečná místa zásahu vyžadující fyzickou zdatnost, útoky agresivních jedinců, odpovědnost za lidské životy apod. Velmi proměnlivé jsou při některých zásazích vnější podmínky práce, které mohou negativně ovlivňovat pracovní zátěž. Jedná se o vysoké teploty, hluk, proměnlivé počasí, nepřístupný terén, kontaminované prostředí apod. Uvedené faktory, nejenom že přímo ohrožují zdraví příslušníků složek IZS, ale mohou negativně ovlivnit okamžitou schopnost rychle a správně se rozhodnout v kritické situaci.

Perspektivní možností, jak těmto situacím do jisté míry předcházet, jsou osobní dohledové systémy, které monitorují a v reálném čase automaticky vyhodnocují vybrané fyziologické parametry snímané z těla v kombinaci s parametry z okolního prostředí. Použití osobních dohledových systémů může pomoci určit, kdy se u zasahujícího člena záchranného týmu začne rozvíjet zvýšené riziko fyzického či psychického vyčerpání a preventivně tak předchází úrazům, včetně smrtelným. Další možnou funkcionalitou dohledových systémů je sledování pohybu členů zásahového týmu, aby bylo možné vyhodnotit například pád, nebo podezřele dlouhou dobu bez pohybu, včetně monitorování environmentálních parametrů, jako je přítomnost nebezpečných látek, teplota okolí apod. Pomocí takového systému je možné jednak zvýšit bezpečnost a rovněž i efektivitu zásahu, například vystřídáním již unaveného člena týmu. Zároveň může být každý člen týmu informován o překročení některých důležitých fyziologických parametrů pomocí akustických a optických alarmů či informován o přítomnosti nebezpečných látek v jeho blízkosti.

Cíl a metody

Vývojem osobního dohledového systému, který by integroval výše uvedené funkcionality do jednoho funkčního celku, včetně možnosti vestavění do výstroje, se zabývá vědecký tým z Fakulty biomedicínského inženýrství ČVUT v Praze. Cílem vývoje je vytvořit funkční telemetrické monitorovací zařízení v zodolněné podobě, které umožní v reálném čase a v extrémních podmínkách lokalizaci člena záchranného či zásahového týmu, sledování jeho zdravotně-fyziologických parametrů (např. tepová frekvence, teplota povrchu těla), automatickou detekci a signalizaci rizikového stavu, jako je fyzické vyčerpání a přehřátí. Dále umožní rozlišení povahy a intenzity jejich pohybu (leh, stoj, běh, plazení), stanovení aktuálního a celkového energetického výdeje, včetně sledování environmentálních parametrů (teplota, přítomnost nebezpečných látek, vlhkost) a dalších stavů dle reálných požadavků vybraných složek IZS (Hon et al., 2015).

Při vývoji osobního dohledového systému byly definovány čtyři fáze řešení, které povedou k vytvoření prakticky použitelného funkčního vzorku, včetně základní metodiky užití a strategie praktického nasazení.

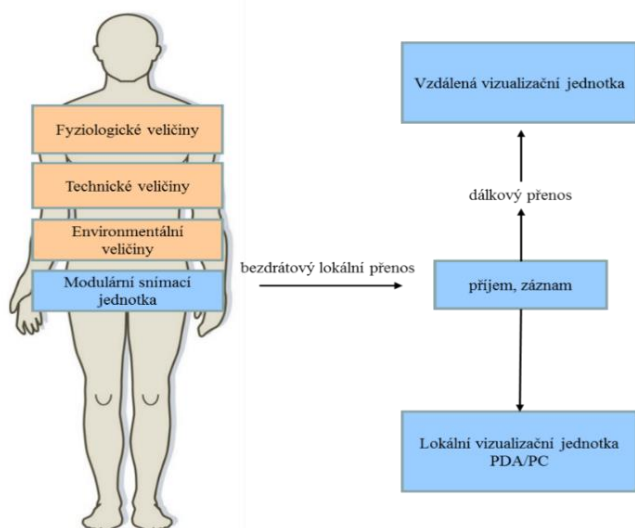
- 1) Úvodní fáze (analýza požadavků, nastavení spolupráce se složkami IZS):
  - nalezení partnerů z výkonné i řídicí vrstvy IZS;
  - nastavení spolupráce s oběma skupinami (plán koordinace);
  - nalezení a sestavení široké skupiny pilotních nápadů a požadavků společně s partnery.
- 2) Přesná specifikace zadání vývojové části:
  - nastavení parametrů řešení (výběr užší skupiny parametrů a funkcností získaných v úvodní části);
  - nastavení správné formy uplatnění specifikovaného výsledku (přizpůsobení nastaveného řešení možným způsobům praktického nasazení systému).
- 3) Vývojová fáze:
  - v úzké spolupráci s vybranými složkami IZS realizace vývoje dle specifikace a průběžné testování a ověřování prototypových částí řešení (testování, odladění po funkční i ergonomické stránce, tvorba metodiky užití).
- 4) Finalizace řešení:
  - interaktivním postupem uvedení aplikačních variant systému a rozšiřujících modulů do konečného funkčního vzorku.

Výsledky

Výsledkem vývoje dohledového telemetrického systému jsou dále uvedená technická a funkční řešení, která mohou přispět ke zvýšení bezpečnosti a akceschopnosti složek IZS. Z hlediska principu fungování je osobní dohledový systém cílen na vytvoření sensorové sítě umožňující bezdrátový přenos fyziologických a environmentálních veličin měřených na těle probanda, či v jeho těsné blízkosti. Bezdrátové řešení bylo zvoleno s ohledem na možnosti integrace systému do výstroje a odolnosti proti mechanickému poškození.

Jednotlivé veličiny, tj. technické, fyziologické a environmentální jsou snímány pomocí sítě autonomních senzorů a tato naměřená data z čidel jsou digitalizována a bezdrátově přenesena do takzvané modulární snímací jednotky, blíže viz obrázek 1. Topologie systému je založena na BAN (Body Area Network), tudíž data jsou snímána z probandů pomocí sítě senzorů a signály z čidel jsou v rámci tzv. uzlu (nodu) sítě BAN digitalizovány a přeneseny do modulární snímací jednotky bezdrátově krátkodosahovým komunikačním rozhraním.

Obr. 1: Princip fungování osobního dohledového systému

Zdroj: vlastní

Každý proband má přitom svoji vlastní modulární snímací jednotku, na kterou jsou zasílána data z příslušných autonomních senzorů. Modulární snímací jednotka je vybavena několika rozhraními (bezdrátová BAN síť, A/D převodníky) pro připojení velkého množství různých typů senzorů. Je k ní možné připojit teoreticky jakýkoliv senzor vybavený příslušným rozhraním (Schlenker et al., 2015). Uvnitř každé osobní modulární snímací

jednotky jsou zabudovány paměťové karty, na které zůstanou (podobně jako v „černé skříňce“ letadla) uloženy veškeré signály i v případě náhodného výpadku datového rádiového spojení s vizualizační jednotkou.

Z modulární snímací jednotky jsou dále data přenesena pomocí dalšího rádiového rozhraní do lokální vizualizační jednotky (například počítač, tablet nebo PDA) a softwarově zpracována do jednoduchých výstupních informací použitelných například pro velitele zásahu. V praxi se osvědčilo souhrnné zobrazení výsledné informace ve formě „semaforu“ – zelená znamená vše je v pořádku, oranžová signalizuje lehké překročení individuálně nastavitelných mezí a červená značí výraznější překročení individuálních mezí. Barevné zobrazení je možné rozšířit o šedivou, která informuje o nepřítomnosti známek života. Vizualizační jednotka může být umístěna přímo u velitele zásahu, nebo velitelském stanovišti či v zásahovém vozidle. Počítá se i s případnou možností přenosu naměřených dat do vzdálené vizualizační jednotky, například na dispečink základních složek IZS.

Vlastní software vizualizační jednotky je řešen jako komponentní a umožňuje následné rozšíření o pokročilé rekonstrukční a vizualizační algoritmy, schopné přijímaná data zobrazit v reálném čase, ukládat na paměťové médium a vyhodnotit v reálném čase dle konkrétních požadavků jednotlivých budoucích aplikačních variant systému. Software pro vizualizační jednotku je rovněž připraven pro práci se vzdálenou databází (správa osobních bezpečnostních profilů uživatelů a dat). V základní variantě podpůrného softwaru vizualizační jednotky je implementováno zpracování a analýza následujících parametrů:

- EKG a z něho odvozená tepová frekvence – hrudní pás;
- pohybová aktivita – klid, chůze, běh, plazení;
- energetický výdej – vstupními parametry data ze senzorů (pohybová aktivita a tepová frekvence);
- poloha těla – leh, stoj;
- tělesná teplota – měřená na různých částech povrchu těla;
- externí teplota – teplota prostředí;
- vlhkost – vlhkost prostředí;
- aktuální stav baterie a odhad její výdrže.

Realizovaná sada telemetrické dohledového systému včetně mobilní vizualizační jednotky na bázi tablet je znázorněna na obrázku 2. Systém se skládá z modulární snímací jednotky – bílá krabička, jednotlivých autonomních senzorů – šedivé krabičky (měření teploty, vlhkosti, pohybová aktivity), hrudního pásu a přijímačem dat z modulárních snímacích jednotek připojitelný k PC nebo tabletu pomocí USB kabelu – anténa.

Obr. 2: Realizovaná sada telemetrického dohledového systému

Zdroj: vlastní

V současné době se dokončuje další verze telemetrického systému, která bude integrovat základní funkce do jediného snadno nasaditelného hrudního pásu. Základním prvkem této verze je tzv. multifunkční jednotka. Tato jednotka plní současně funkci jak modulární snímací jednotky, tak funkci vybraných senzorů, určených pro snímání tepové frekvence, dechové frekvence, pohybové aktivity, teploty na povrchu těla, vlhkosti a teploty pod oděvem.

Ve vývoji jsou další senzory pro měření saturace krve kyslíkem, kožního odporu, třístavové detekce ionizujícího záření a vybraných skupin nebezpečných látek. Sada těchto výchozích parametrů je zcela otevřená a na základě

průběžně probíhající zpětné vazby při ladění systému se složkami IZS se množina zdrojových signálů podle požadavků dále doplňuje a zpřesňuje. V rámci dalšího vývoje se předpokládá rozšíření celého systému o možnost lokalizace probandů využívající buďto GPS lokalizaci, GSM lokalizaci či rádiové triangulaci. Další variantou je možnost integrace zvukového zařízení do modulární snímací jednotky, které se automaticky spustí, pokud senzor pro snímání dechové či tepové frekvence zaznamená u probanda kritické životní nebezpečné hodnoty.

Závěr

Při řešení mimořádných událostí a krizových situací může být použití osobních dohledových systémů výhodné, obzvláště pokud se jedná o mimořádné události spojené s výskytem hromadného postižení zdraví a s výskytem látek CBRN včetně látek výbušných, kdy je nezbytné použití individuálních ochranných prostředků a ochranných oděvů (chemických, pyrotechnických apod.) u zasahujících složek IZS. Při práci v nebezpečných podmínkách, například v prostředí požáru, při zneškodňování výbušnin, únicích nebezpečných chemických látek nebo jiných látek CBRN, jsou příslušníci IZS, často vystaveni zvýšeným teplotám, musejí provádět fyzicky namáhavé úkony a používat těžké ochranné a zásahové obleky a vybavení. Všechny tyto faktory mají zásadní vliv na energetickou a tepelnou zátěž zasahujících osob, která může ovlivnit jejich kognitivní a jemné motorické funkce (Gaura et al., 2009; Potirakis et al., 2016) a vést ke snížení pracovní výkonnosti (Muza et al., 2002). Teploty nad 40 °C pak mohou vést k nevratnému poškození zdraví (Goldman et al., 2007). Současná praxe v odhalení tepelného stresu, tedy poruchy termoregulace při používání izolačních ochranných prostředků, je založena na pozorování změn v chování, které se projevují poruchou rovnováhy a řeči, dezorientací, zkrácením reakčního času apod. (McLennan et al., 2014). Pokud záchranáři rozpoznají včas tyto projevy sami na sobě, nebo u svých kolegů, požádají o vystřídání, aby neohrozili na životě sami sebe nebo zachraňované osoby. Tato kvalitativní a nepřesná metoda v odhalení tepelného stresu bývá ve většině případů obtížně použitelná, protože záchranáři jsou izolováni v ochranných prostředcích a uvedené změny v chování včas neodhalí (Tharion et al., 2013). V takovém to případě využití telemetrického dohledového systému u zasahujících osob přispěje ke zvýšení jejich osobní bezpečnosti a zároveň poskytne veliteli zásahu a jeho štábu důležité strategické informace, které mu pomohou v rozhodování o nasazení jednotlivých sil. Na základě výsledků monitorování fyziologických parametrů lze plánovat střídání a odpočinek týmů při přehřátí, extrémním energetickém výdeji nebo mezních hodnotách monitorovaných fyziologických hodnot. Stejně tak lze s výhodou využít informací o přítomnosti environmentálních faktorů, které se mohou vyskytovat v různých místech zásahu.

Informace z osobního dohledového systému lze využít v rámci dalších akcí vojenského i nevojenského charakteru řešených v gesci policie a armády. Jedná se například o monitorování vitálních funkcí (stanovení míry vyčerpání či stupně zranění) a pohybové aktivity (delší doba bez pohybu může znamenat náhlou ztrátu vědomí či bezprostřední nebezpečí) u příslušníků speciálních jednotek při služebních zákrocích, bojových a hlídkových operacích, ochraně osob, objektů, území, hranic apod. Tyto informace představují přínos jako doplňkové vstupy pro podporu rozhodovacího procesu velení v reálném čase a pro optimalizaci postupů v nasazení jednotlivých členů zásahové či bojové jednotky v reálném čase.

Kromě vlastního zásahu je možné dohledové zařízení využít k monitorování a následné optimalizaci a objektivnímu profilování výcvikového procesu. Systém umožňuje poskytovat během výcviku relevantní informace o vitálních funkcích probanda v reálném čase a může tak přispět ke zjištění krizových stavů (např. tepelný stres při výcviku v protichemických oblecích), které mohou ohrozit jeho zdraví přímo při výcviku. Systém dále umožňuje hodnotit změny ve výkonnosti oproti výchozímu stavu a rovněž napomáhá při vývoji nových postupů a metod výcviku.

Další možné využití dohledových systémů je při testování vnitřní ochrany různých typů ochranných oděvů (např. protichemických) nebo-li komfortu, a to v rámci sledování fyziologického stavu uživatelů v reálném čase. Osobní dohledový systém je z tohoto pohledu využitelný při testování konstrukce vyvíjených osobních ochranných prostředků a při jejich praktickém výběru (maximální doba použití ve vztahu k tepelné a fyzické zátěži organismu, pravidla použití při výcviku apod.) v souvislosti s různými úrovněmi rizik záchranářů spojených s možnou expozicí chemickými, radiologickými, biologickými, výbušnými materiály či jinými fyzikálními vlivy.

V dnešní době existuje na trhu několik dohledových systémů, které se liší vlastním technickým řešením, ale ve většině případů se jedná o modulární telemetrické systémy, které nabízí monitorování určitých parametrů dle požadavků na jejich použití. Cílovou skupinou pro využití těchto systémů jsou hasičské sbory, zdravotnické záchranné služby a ostatní záchranné služby, ozbrojené bezpečnostní sbory a ozbrojené síly. Specifikace jejich použití v rámci jednotlivých skupin se může lišit. Pro některé složky je žádoucí monitorování dalších parametrů, například teploty, přítomnosti vybraných skupin látek CBRN v ovzduší apod. Monitorování vybraných parametrů je umožněno modularitou většiny dostupných systémů.

Studie v oblasti dohledových systémů ukazují, že tyto systémy jsou vhodné a relativně přesné při monitorování základních fyziologických hodnot, ale monitorování některých dalších parametrů je nepřesné nebo z operačního hlediska nepraktické, například monitorování hydratace. Dohledové systémy mají i další nedostatky, především v oblasti interpretace a vyhodnocení naměřených dat a hodnot. Je nutné si uvědomit, že každý jedinec má mírně rozdílné přirozené hodnoty fyziologických funkcí, což může být problematické při jejich vyhodnocení a stanovení maximálních přijatelných hodnot. Obecně lze uvést, že většina algoritmů pro zpracování a interpretaci naměřených fyziologických signálů je relativně nevyspělá a vyžaduje budoucí vývojovou podporu ze strany klinických odborníků (Sanquist, 2015).

V posledních letech se vývoj v oblasti osobních dohledových systémů všeobecně zaměřuje jednak na vývoj vhodných matematických algoritmů pro zpracování a interpretaci naměřených fyziologických a environmentálních signálů (Buller et al., 2015; Kearns et al., 2010; Quatieri, Malyska, 2012; Clements et al., 2013; Friedl et al., 2016) a na zvýšení počtu různých senzorů umožňujících monitorování fyziologických, behaviorálních a environmentálních parametrů. Rovněž na lepší použitelnost systému, ergonomii a robustnost pro drsné prostředí. V oblasti vlastních senzorů se jedná o výzkum možností jejich vhodného technického umístění (např. hrudní pás, lepicí náplasti, požitelné měřící teplotní pilulky, "smart" košile a jiné textilní materiály). Cílem výzkumných týmů je dále vyvinout velmi malé biokompatibilní senzory fyziologických parametrů, které bude možné vložit pod kůži nebo zachytit na povrch sliznic, například v zažívacím traktu (Friedl et al., 2016).

V oblasti osobních dohledových systémů je nezbytný další výzkum a rozsáhlé testování v reálných podmínkách, především s ohledem na ergonomické a vyhodnocovací požadavky. Důležitá je také ekonomická stránka, protože pořízení těchto systémů je v současné době finančně náročné.

Literatura

BULLER, M.J., THARION, W.J., DUHAMEL, C.M., YOKOTA, M., (2015). Real-time core body temperature estimation from heart rate for first responders wearing different levels of personal protective equipment. *Ergonomics*, vol. 58, no. 11, pp. 1830-1841. ISSN 0014-0139.

CLEMENTS, C.M., MOODY, D., POTTER, A.W., SEAY, J.F., FELLIN, R.E., BULLER, M.J., (2013). Loaded and unloaded foot movement differentiation using chest mounted accelerometer signatures. In: *2013 IEEE International Conference on Body Sensor Networks*. 6-9 May. doi: 10.1109/BSN.2013.6575524.

FRIEDL, K.E., BULLER, M.J., THARION, W.J., POTTER, A.W., MANGLAPUS, G.L., HOYT, R.W., (2016). Real Time Physiological Status Monitoring (RT-PSM): Accomplishments, Requirements, and Research Roadmap. *Biophysics and Biomedical Modeling Division*, Report number: TN16-02, Affiliation: US Army Research Institute of Environmental Medicine, Natick, MA 01760-500 [cit. 2016-10-08]. Available online: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA630142>.

GAURA, E.I., BRUSEY, J., KEMP, J., THAKE, C.D., (2009). Increasing safety of bomb disposal missions: a body sensor network approach. In: *IEEE Transactions on Systems, Man and Cybernetics*, vol. 39, no. 6, pp. 621-636. doi: 10.1109/TSMCC.2009.2022403.

GOLDMAN, R.F., KAMPMANN, B., (2007). *HANDBOOK ON CLOTHING*. Biomedical Effects of Military Clothing and Equipment Systems Research. Research Study Group 7 on Bio-Medical Research Aspects of Military Protective Clothing, 2nd Edition, 321 s. [cit. 2016-09-07]. Available online: <http://www.environmental-ergonomics.org/Handbook%20on%20Clothing%20-%202nd%20Ed.pdf>.

HON, Z., SMRČKA, P., HÁNA, K., KAŠPAR, J., MUŽÍK, J., FIALA, R., VÍTEŽNÍK, M., VESELÝ, T., KUČERA, L., KUTTLER, T., KLIMENT, R., NAVRÁTIL, V., (2015). A SURVEILLANCE SYSTEM FOR ENHANCING THE SAFETY OF RESCUE TEAMS. *Communications*, vol. 17, no. 1, pp. 81-86. ISSN 1335-4205.

KEARNS, W.D., NAMS, V.O., FOZARD, J.L., (2010). Tortuosity in movement paths is related to cognitive impairment. *Methods. Inf. Med.*, vol. 49, no. 6, pp. 592-598. ISSN 0026-1270.

MCLENNAN, J., STRICKLAND, R., OMODEI, M., SUSS, J., (2014). Stress and wildland firefighter safety-related decisions and actions. In C. Owen (Ed.), *Human Factors in Emergency Management*, pp. 19-33. Burlington, VT: Ashgate Publishing.

MUZA, S.R., BANDERET, L.E., CADARETTE, B., (2002). Protective uniforms for nuclear, biological and chemical warfare. In *Medical Aspects of Harsh Environments*. Falls Church, VA: Office of the Surgeon General. United States Army, pp. 1084-1127. ISBN 978-0160511844.

POTIRAKIS, S.M. MITILINEOS, S.A., CHATZISTAMATIS, P., VASSILIADIS, S., PRIMENTAS, A., KOGIAS, D., MICHAILEDIS, E.T.1, RANGOUSI, M., BAHADIR, S.K., ATALAY, Ö., (2016). Physiological parameters monitoring of fire-fighters by means of a wearable wireless sensor system. *IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering*, vol. 108, no. 1. doi:10.1088/1757-899X/108/1/012011. [cit. 2016-10-08]. Available online: <http://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/108/1/012011/pdf>.

QUATIERI, T.F., MALYSKA, N., (2012). Vocal-source biomarkers for depression: a link to psychomotor activity. *Interspeech*, pp. 1059-1062. [online]. [cit. 2016-10-05]. Available online: https://www.ll.mit.edu/mission/cybersec/publications/publication-files/full_papers/2012_09_09_MalyskaN_Interspeech_FP.pdf.

SAQUIST, T.F., (2015). *Remote Physiological Health and Status Monitoring of First Responders: Promises, Practicalities, and Prospects*. U.S. DEPARTMENT OF ENERGY, TF Sanquist, Pacific Northwest National Laboratory, 46 p. [cit. 2016-10-07.]. Available online: <http://nwrtpc.pnnl.gov/PDFs/RemotePhysiologicalHealthandStatusMonitoringofFirstRespondersR13.pdf>.

SCHLENKER, J., SOCHA, V., SMRČKA, P., HÁNA, K., BEGERA, V., KUTÍLEK, P., HON, Z., KAŠPAR, J., KUČERA, L., MUŽÍK, J., VESELÝ, T., VÍTEŽNÍK, M., (2015). FlexiGuard: Modular biotelemetry system for military applications. In: *ICMT 2015 - International Conference on Military Technologies*, art. no. 7153712, pp. 399-404. ISBN 978-807231976-3.

THARION, W.J., POTTER, A.W., DUHAMEL, C.M., KARIS, A.J., BULLER, M.J., HOYT, R.W., (2013). Real-time physiological monitoring while encapsulated in personal protective equipment. *J. Sport. Hum. Perf.*, vol. 1, no. 4, pp. 14-21. doi: <http://dx.doi.org/10.12922/jshp.0030.2013>.

Příspěvek byl podpořen projektem VG20102013029 v rámci Programu bezpečnostního výzkumu České republiky v letech 2010-2015 (BV II/2-VS).

Vizualizace vnějšího havarijního plánu Jaderné elektrárny Temelín

Visualisation of the Temelín nuclear power plant external emergency plan

Mgr. Bc. Ladislav Karda

*Katedra ochrany obyvatelstva Department of Civil Protection
Fakulta bezpečnostního inženýrství Faculty of Safety Engineering
VŠB – Technická univerzita Ostrava VŠB – Technical University of Ostrava
✉ Lumírova 13, Ostrava-Výškovice, Czech Republic
E-mail: ladislav.karda.st@vsb.cz*

por. Mgr. Bc. Michal Moravec

*Oddělení komunikačních a informačních systémů Department of ICT
Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje Fire Rescue Service of South Bohemia
✉ Pražská 52b, České Budějovice, Czech Republic
E-mail: michal.moravec@jck.izscr.cz*

Anotace

Článek se zabývá aplikací pro vizualizaci důležitých informací z vnějšího havarijního plánu Jaderné elektrárny Temelín. Popisuje ji, její rozhraní a možnosti. Cílem je seznámit čtenáře s touto aplikací a představit její silné stránky. Podklady pro aplikaci byly získány rešerší platných právních dokumentů a metodou syntézy byly aplikovány do programu. Data byla získána z vnějšího havarijního plánu Jaderné elektrárny Temelín a z informací Českého statistického úřadu. Data aplikace je nutné aktualizovat výměnou datového souboru. Aplikace je použitelná pracovníky krizového řízení pro jejich rychlou orientaci při evakuaci. Předpokládá využití počítače, nikoliv tabletu či mobilního telefonu (z důvodu malého displeje) – nicméně na těchto zařízeních může být také provozována. Pro činnost aplikace není vyžadováno připojení k internetu.

Klíčová slova

Vizualizace, vnější havarijní plán, Temelín

Annotation

This paper deals with the application for visualisation of important information from external emergency plan of the Temelín nuclear power plant. It describes the application, its interface and shows screen previews. Aim of this paper is to introduce the application and its abilities. The application is based on the effective law. Data was obtained from the external emergency plan of the Temelín nuclear power plant and from the Czech Statistical Office. Application data is updated via changing the data file. The application is usable for rapid familiarization of crisis management workers with the situation. It is planned to be run on PC, not a cell phone or tablet – because of its screen size. However, it can run on them. There is no need of internet connectivity for the application.

Key words

Visualisation, external emergency plan, Temelín

Úvod

Vnější havarijní plán (dále též „VHP“) Jaderné elektrárny Temelín (dále též „JETE“ nebo „JE Temelín“) byl vytvořen dle atomového zákona v roce 2000 před spuštěním prvního výrobního bloku JETE, autorem byl Okresní úřad v Českých Budějovicích. Později byl dokument vytvářen Hasičským záchranným sborem okresu České Budějovice a následně Hasičským záchranným sborem Jihočeského kraje (dále též „HZS JčK“).

Návrh na vizualizaci VHP byl veden snahou vytvořit pro starosty obcí v zóně havarijního plánování (dále též „ZHP“) pomocný nástroj, který jim má usnadnit orientaci ve VHP a přehledně zobrazit důležité informace týkající se především evakuace. Na rozdíl od listinných plánů se jedná o interaktivní aplikaci, která umožňuje názorné a přehledné zobrazení situace pro evakuaci. Informace jsou převzaty z vnějšího havarijního plánu JETE a z informací Českého statistického úřadu a jsou vkládány příslušníky oddělení ochrany obyvatelstva a krizového řízení krajského ředitelství HZS JČK do datového souboru pomocí specializovaného webového rozhraní.

Cíl a metody

Cílem článku je představit odborné veřejnosti vytvořenou aplikaci pro pracovníky krizového řízení. Podkladem pro zpracování příspěvku byla vytvořená aplikace, která musí respektovat platnou legislativu (metody rešerše a syntéza), řízené rozhovory s potenciálními uživateli této aplikace a kvalifikovaný odhad jednotlivých konstant pro správné vykreslení objektů v mapě. Data byla získána z vnějšího havarijního plánu Jaderné elektrárny Temelín a z informací Českého statistického úřadu.

Výsledky

Aplikace byla vytvořena jako dynamická webová stránka (za pomoci jazyků HTML a JavaScript) a je provozována v rámci webového prohlížeče z důvodu její maximální kompatibility i s málo výkonnými počítači a jejich možným zastaralým programovým vybavením byla. Ke svému běhu nevyužívá žádné externí zdroje, proto může být využívána i na izolovaných počítačích (tj. bez připojení k internetu). Aktualizace dat je prováděna výměnou datového souboru za nový. Aplikace není určena pro veřejnost.

Byla vyvíjena v prohlížeči Mozilla Firefox ve verzích 46 – 49 a testována v prohlížeči Microsoft Edge i s jeho kompatibilními módy (IE 8 – IE 11). Aplikace se skládá z navigačního menu a podkladové mapy, nad kterou se vykreslují jednotlivé vrstvy. Vrstva je realizována průhlednými obrázky nebo body vykreslenými dle jejich geografických souřadnic. Tyto vrstvy se mohou „naskládat“ (vrstvit) nad sebe. Mapa je vytvořena z geografického informačního systému využívaného u HZS JČK. Jedná se o mapu okolí JETE se zobrazenými hranicemi sektorů v měřítku 1:90 000.

Použité výrazy

Vnější havarijní plán – preventivní plánovací dokument sloužící k zajištění havarijní připravenosti v zóně havarijního plánování (Ministerstvo vnitra ČR, 2016). Vnější havarijní plán je definován ve dvou zákonech: č. 18/1997 Sb. (atomový zákon) a č. 224/2015 Sb. (zákon o prevenci závažných havárií), jednou z jeho částí VHP je plán evakuace. VHP JETE je zpracován Krajským úřadem Jihočeského kraje, avšak tvůrcem je HZS JČK (Zákon o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů, 2000). VHP JETE je zpracován dle vyhlášky Ministerstva vnitra č. 328/2001 Sb., o některých podrobnostech zajištění integrovaného záchranného systému, a je v souladu s atomovým zákonem.

Zóna havarijního plánování – dle atomového zákona „*oblast v okolí jaderného zařízení nebo pracoviště se zdroji ionizujícího záření, v níž se na základě výsledků rozborů možných následků radiační havárie uplatňují požadavky z hlediska havarijního plánování*“ (Zákon o mírovém využívání jaderné energie a ionizujícího záření (atomový zákon) a o změně a doplnění některých zákonů, 1997). ZHP je rozdělena na dvě části: vnitřní (kruh o poloměru 5 km od středu kontejnmentu 1. výrobního bloku) a vnější (mezikruží 5 – 13 km od středu kontejnmentu 1. výrobního bloku). Vnější část je rozdělena na 16 shodných částí (s přizpůsobením se územním a demografickým podmínkám) - sektorů. Rozdělení je definováno v Rozhodnutí Státního úřadu pro jadernou bezpečnost č. 311/1997, č. j. 4715/4.0/97/Prz, ze dne 5. srpna 1997 o velikosti zóny havarijního plánování JE Temelín. Evakuace se provádí z vnitřní zóny, sektorů určených Státním úřadem pro jadernou bezpečnost nebo jiné jím vymezené nebezpečné oblasti (Jihočeský kraj, 2000).

Evakuační středisko - zařízení zřetelně označené nápisem, případně mezinárodně platným rozeznávacím znakem civilní ochrany, které zejména zajišťuje vedení evidence o příjmu evakuovaných osob a poskytování pomoci při slučování evakuovaných rodin, přerozdělování evakuovaných osob do předurčených příjmových oblastí a přijímacích středisek, první zdravotnickou pomoc, popřípadě

přednemocniční neodkladnou péči a převoz zraněných nebo nemocných do zdravotnických zařízení apod. (Vyhláška Ministerstva vnitra k přípravě a provádění úkolů ochrany obyvatelstva, 2002)

Přijímací středisko – zařízení zřetelně označené nápisem, případně mezinárodně platným rozeznávacím znakem civilní ochrany, které zejména zajišťuje příjem evakuovaných osob, přerozdělení evakuovaných osob do předurčených cílových míst přemístění a míst nouzového ubytování (příjmová obec), informování evakuovaných osob, zejména o místě nouzového ubytování a stravování apod. (Vyhláška Ministerstva vnitra k přípravě a provádění úkolů ochrany obyvatelstva, 2002) Je rozlišováno hlavní a záložní středisko (Jihočeský kraj, 2000).

Příjmová obec – obec, ve které má evakuovaná osoba zajištěno nouzové ubytování a kam má směřovat. Příjmová obec je osobě přiřazena až v přijímacím středisku (Jihočeský kraj, 2000).

Evakuační trasa – slouží k evakuaci obyvatel z nebezpečné oblasti přes místa dekontaminace do přijímacího střediska (Jihočeský kraj, 2000).

Nástupní místo – předem vytipované místo, odkud budou evakuované osoby odvezeny hromadnými dopravními prostředky z nebezpečné oblasti v případě vyhlášení evakuace daného území. Je zvoleno tak, aby se minimalizovala doba pobytu osob na nekrytých stanovištích (Jihočeský kraj, 2000).

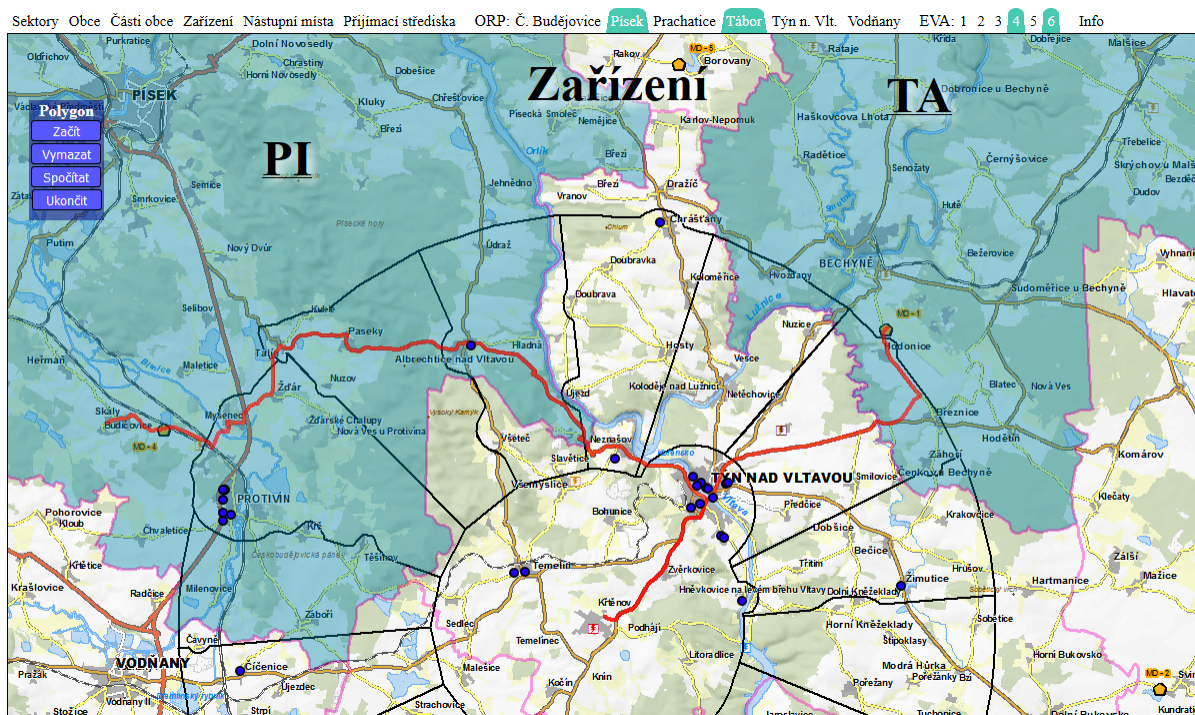
Zobrazitelné vrstvy

V aplikaci je možno zobrazit různé vrstvy, některé z nich (sektory zóny VHP, obce, části obce, zařízení, nástupní místa a přijímací střediska) mohou být zobrazeny pouze samostatně, zatímco správní obvody obcí s rozšířenou působností (dále jen „ORP“) a evakuační trasy mohou být zobrazeny v libovolném počtu. Jednotlivé vrstvy jsou následující:

- **Sektory ZHP** – po výběru konkrétního sektoru jsou zobrazeny agregované informace o počtech obyvatel, klientů zařízení sociálních služeb, dětí mateřských, žáků základních a studentů středních škol apod. za daný sektor.
- **Obce** – každá obec v ZHP je reprezentována barevným bodem v mapě s možností zobrazit agregované informace jako u sektorů.
- **Části obce** – každá část obce v ZHP je reprezentována barevným bodem v mapě s možností zobrazit detail části obce.
- **Zařízení** – každé zobrazované zařízení (mateřská škola, základní škola, střední škola, domov mládeže, sociální zařízení a zdravotnické zařízení s lůžkovou částí) je reprezentováno barevným bodem v mapě s možností zobrazit jeho detail – počet zaměstnanců, počet klientů sociálního zařízení, počet dětí v mateřské škole, počet žáků základních a studentů středních škol a případnou kapacitu pro ubytování. Dále detail obsahuje i kontakt na ředitele daného zařízení.
- **Nástupní místa** – každé nástupní místo je reprezentováno barevným bodem v mapě s možností zobrazit jeho GPS souřadnice.
- **Přijímací střediska** – každé přijímací středisko je reprezentováno barevným bodem v mapě s možností zobrazit jeho adresu, GPS souřadnice a informaci, zdali se jedná o hlavní, nebo záložní středisko.
- **Správní obvody jednotlivých ORP** – umožňuje zobrazit v mapě plochy správních obvodů ORP České Budějovice, Písek, Prachatice, Tábor, Týn nad Vltavou a Vodňany.
- **Evakuační trasy** – předem vytipované trasy vedoucí z nebezpečného prostoru přes místa dekontaminace (na mapě značené jako MD) do přijímacího střediska.

Aplikace umožňuje nezávislé zobrazení několika ploch správních obvodů ORP (modré plochy se zkratkami názvů ORP) a evakuačních tras (červené trasy od středu vnitřního sektoru), dále různá zařízení (modré body), obce (zelené body), části obcí (červené body), nástupní místa (hnědé body) a přijímací střediska (světle modré body). Náhled na možné zobrazení prvků je na obrázku 1.

Obr. 1: Zobrazená zařízení (modré body) se správnými obvody ORP Písek a Tábor (modré plochy) a evakuačními trasami č. 4 a 6 (červené trasy od středu vnitřního sektoru)

Zdroj: vlastní zpracování

Základním prvkem pro aplikaci je část obce, která má následující atributy: název, počet obyvatel, číslo sektoru, ve kterém leží, obec, jejíž je částí, souřadnice v systému jednotné trigonometrické sítě katastrální (S-JTSK), příslušné přijímací středisko a možné příjmové obce. Na části obce se odvolávají i jednotlivá zařízení, která mají následující atributy: adresu, typ zařízení, část obce, ve které sídlí, počet dětí mateřské školy, počet žáků základní školy, počet studentů střední školy, počet klientů zařízení, počet personálu, kapacitu ubytování, jméno a příjmení ředitele příslušného zařízení, jeho telefonní číslo, e-mailové spojení a případně webové stránky zařízení. Dalšími prvky s příslušnými atributy jsou obec (název, ORP), ORP (název, okres), okres (název) a sektor.

Pomocí hierarchického propojení jednotlivých prvků (část obce na obec a sektor ZHP, obec na ORP, ORP na okres) je možno provádět agregaci počtů osob ve zvolené oblasti. Pro správné zobrazení bodů v mapě musí být proveden přepočítání z geodetických souřadnic na souřadnice zobrazovacího zařízení. V rámci zjednodušení přepočtu je se souřadnicemi nakládáno lineárně, tzn. je zanedbáno zkreslení vzniklé projekcí do roviny.

Detail části obce

Obr. 2 zobrazuje příklad detailu části obce. Pro názornost byla vybrána část obce Protivín. Ve verzi aplikace pro ORP jsou zobrazeny příjmové obce, ve verzi pro ostatní pracovníky krizového řízení je uvedeno pouze přijímací středisko. V detailu jsou zobrazeny souhrnné údaje za celou část obce i všechna zařízení z dané části obce. Odkazy (podtržený text) umožňují provést zobrazení souhrnných informací za danou oblast (sektor, obec, ORP) nebo detail o daném prvku (např. přijímací středisko).

Obr. 2: Náhled na detail části obce Protivín

Detail části obce Protivín (Protivín)

Sektor: 14

Obec: Protivín

ORP: Písek

Okres: Písek

Přijímací středisko: Písek (Mapa)

Příjmové obce: Písek, Čimelice, Podolí I, Slabčice, Varvažov, Záhoří, Zvíkovské Podhradí

Počet obyvatel: 3795

Počet zařízení: 5

Počet dětí MŠ: 194

Počet žáků ZŠ: 413

Počet klientů soc. zařízení: 94

Počet obslužného personálu: 98

Kapacita ubytování: 50

Zavřít

Zařízení v této části obce

1. mateřská škola 2 - Detail

Adresa: Ve Školce 586, 398 11 Protivín

Typ: Mateřská škola

Ředitel(ka): XXXXXXXXXX

Telefon: 382251142

Děti MŠ: 98

Personál: 15

2. mateřská škola - Detail

Adresa: Boženy Němcové 806, 398 11 Protivín

Typ: Mateřská škola

Ředitel(ka): XXXXXXXXXX

Telefon: 382251725

Zdroj: *vlastní zpracování*

Detail přijímacího střediska

Obr. 3 zobrazuje detail přijímacího střediska s jeho adresou, GPS souřadnicemi, informací, zdali se jedná o hlavní/vedlejší středisko, a spádovými obcemi (s možností zobrazení jejich detailu).

Obr. 3: Detail přijímacího střediska

Detail přijímacího střediska Soběslav

Adresa: TJ Spartak Soběslav, Nová 401/1, 392 01 Soběslav II GPS

Typ budovy: Zimní stadion

N: 49.256804N

Typ střediska: Hlavní

E: 14.718590E

Mapa

Části obcí v ZHP se spádem do tohoto střediska:

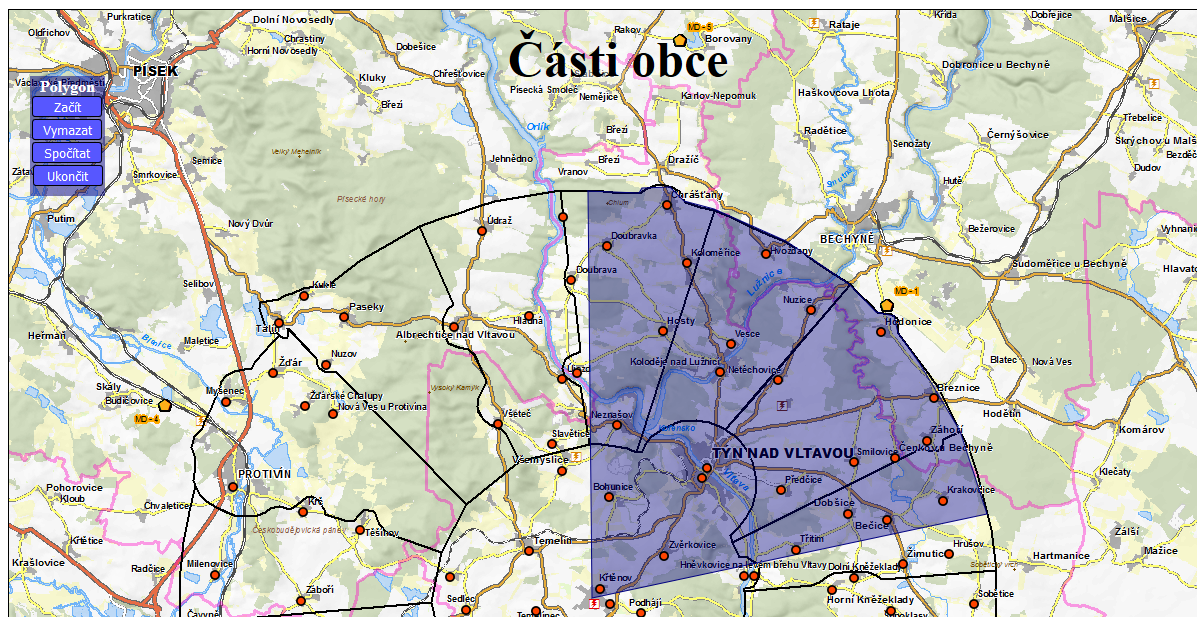
Březnice (Březnice)

Zdroj: vlastní zpracování

Vlastní výběr oblasti k evakuaci pro souhrnné vyčíslení

Aplikace umožňuje vytvoření polygonu, ve kterém jsou prováděny souhrnné funkce – pro obce, části obce a zařízení. Tato funkce byla implementována proto, že Státní úřad pro jadernou bezpečnost může stanovit evakuaci i pro jinou plochu, než jeden sektor. Polygon může mít téměř neomezený počet vrcholů. Obrázek 5 zobrazuje ručně vybraný polygon bez ohledu na sektory a Obr. 4 zobrazení souhrnných informací z této oblasti.

Obr. 4: Souhrn údajů za vybranou část ZHP

Obrázek 5 - Výběr polygonu (modře) s částmi obce a zobrazení jeho souhrnu, zdroj: vlastní zpracování

Počet částí obce ve vybrané části ZHP: 27 (Březí u Týna nad Vltavou, Křtěnov, Zvěrkovice, Březnice, Čenkov u Bechyně, Dobšice, Předčice, Smilovice, Třítim, Hodonice, Hosty, Hvoždany, Doubravka, Chrástany, Koloměřice, Koloděje nad Lužnicí, Vesce, Netěchovice, Nuzice, Hněvkovice na levém břehu Vltavy, Bohunice, Neznašov, Záhoří, Bečice, Krakovčice, Týn nad Vltavou, Malá Strana)

Počet obyvatel: 10490
 Počet zařízení: 14
 Počet dětí MŠ: 564
 Počet žáků ZŠ: 918
 Počet studentů SŠ: 30
 Počet klientů soc. zařízení: 99
 Počet obslužného personálu: 215
 Kapacita ubytování: 99

Zařízení ve vybraných částech obce

Základní škola a Mateřská škola - [Detail](#)
 Adresa: 373 04 Chrástany 100
 Typ: Základní škola

Zdroj: vlastní zpracování

Závěr

Tato aplikace slouží pracovníkům krizového řízení pro rychlou orientaci v situaci a umožňuje vytvářet agregované součty v území. Tato funkce je užitečná například při plánování evakuace. Neomezuje se pouze na předem připravené entity (jednotlivé obce, jejich části, sektory apod.), ale umožňuje i vlastní výběr území, za

který budou zobrazeny součty. Aby bylo možno aplikaci provozovat i ve ztížených podmínkách, nevyžaduje ke své činnosti internetové připojení a může být provozována téměř na libovolném počítači. Data mohou být jednoduše aktualizována výměnou datového souboru. Informace z aplikace je možno vytisknout stejně jako kteroukoliv jinou webovou stránku.

Literatura

JIHOČESKÝ KRAJ, (2000). *Vnější havarijní plán Jaderné elektrárny Temelín*. Verze 7 (účinný od 1. 1. 2014). České Budějovice.

MINISTERSTVO VNITRA ČR, (2016). *Terminologický slovník pojmů z oblasti krizového řízení, ochrany obyvatelstva, environmentální bezpečnosti a plánování obrany státu*. 2. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky.

Vyhláška Ministerstva vnitra k přípravě a provádění úkolů ochrany obyvatelstva, (2002). In: *Zakonyprolidi.cz*. číslo 380.

Zákon o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů, (2000). In: *Sbírka zákonů České republiky*. Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra, ročník 2000, číslo 239.

Zákon o mírovém využívání jaderné energie a ionizujícího záření (atomový zákon) a o změně a doplnění některých zákonů, (1997). In: *Sbírka zákonů České republiky*. Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra, ročník 1997, částka 5, číslo 18.

Mgr. Štěpán Kavan, Ph.D.

Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje Fire Rescue Service of South Bohemia
Oddělení krizového řízení Department of emergency management
✉ *Pražská 52b, 370 04, České Budějovice, Czech Republic*
E-mail: stepan.kavan@email.cz

Ústav radiologie, toxikologie a ochrany Institute of Radiology, Toxicology and Civil
obyvatelstva Protection
Zdravotně sociální fakulta Faculty of Health and Social Studies
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích University of South Bohemia in České Budějovice
✉ *Boženy Němcové 54, 370 01, České Budějovice, Czech Republic*
E-mail: stepan.kavan@email.cz

Anotace

Vývoj Československé republiky po I. světové válce byl ovlivněn velkými změnami ve způsobu vedení války a v důsledku vývoje především nástupu A. Hitlera k moci v sousedním Německu v roce 1933. Československý stát musel na vzniklou situaci reagovat přípravou obyvatelstva, od dětí a mládeže přes přípravu branců a budování armády. Rozšíření možnosti vedení války vedle pozemní formy k možnosti vzdušné – letecké vytvářely tlak na ochranu a obranu rodiny, školy, státních orgánů, společenských organizací a institucí, aby převzaly určitý díl odpovědnosti za tuto výchovu. Jedním z charakteristických znaků politického systému předmnichovského Československa byla velká roztržitost přístupů v realizaci civilní obrany.

Klíčová slova

civilní obrana, ochrana obyvatelstva, příprava a vzdělávání obyvatelstva

Annotation

Development of the Czechoslovak Republic after I. World War was affected by major changes in the method of warfare and primarily due to the development of the onset of Adolf Hitler to power in neighboring Germany in 1933. The Czechoslovak state had to the situation to react the preparation of the population, from children and youth through the preparation of conscripts and military build-up. Extending the possibilities of waging war alongside terrestrial form of the possibility of air - air pressure created to protect and defend the family, schools, government bodies, social organizations and institutions, to assume some responsibility for this education. One of the characteristics of the political system in Czechoslovakia before Munich was a big fragmentation of approaches in the implementation of civil defense.

Key words

civil defense, population protection, training and education of the population

Úvod

Kromě rozvíjení aktivit mládeže v branné výchově byl kladen důraz na přípravu mládeže v tzv. pasivní obraně, zejména na ochranu proti plynovým a leteckým útokům. Tato část se týkala všech dětí ve škole a měla zásadní význam pro udržení pořádku a kázně, pro prevenci před chováním v panice a pro zachování, obraně, života při náhlém útoku. Byla potřeba za tímto účelem upravit školní budovy a vypracovat řád, kterým by se žáci i učitelé řídili při cvičeních a v případech skutečného ohrožení. K plnění těchto úkolů bylo však nezbytné připravit zejména učitele. V kurzech s branným zaměřením pro pedagogy měly být kromě teoretického poučení

o jednotlivých oblastech a úkolech branné výchovy procvičeny základní zásady chování při nepřátelském útoku.

Zákon o ochraně a obraně proti leteckým útokům (zákon č. 82/1935) ukládal i školám některé povinnosti pro součinnost v civilní protiletecké ochraně. Ministerstvo školství a národní osvěty ještě před přijetím zákona zdůrazňovalo potřebu výchovy k protiletecké ochraně. V rámci jednotlivých učebních předmětů bylo uloženo zahrnout znalosti důležité pro zachování vlastní bezpečnosti i pro obranu státu do učební látky ve fyzice, chemii a v přírodopisu. Žáci především vyššího stupně měli být poučeni, jak se chovat při leteckých a plynových / chemických útocích a seznámeni s užíváním ochranných prostředků. Měla se pořádat cvičení ochrany obyvatelstva, kdy žáci byli vedeni k zachování kázně a pořádku v době ohrožení (Brym, s. 24, 1937).

Úkoly civilní protiletecké ochrany byly ve třech základních oblastech: výchovné - morální a psychologické, organizační a technické. Na školách příprava v těchto oblastech připadala učitelům jako osobám a orgánům zodpovědným za svěřené žáky. Prakticky se jednalo o dva základní úkoly. Prvním úkolem byla výchova a vzdělávání žáků k civilní protiletecké ochraně při všech vhodných příležitostech, tak aby se mládež seznámila s fungováním a zásadními pravidly specifické oblasti ochrany obyvatelstva. Druhým úkolem bylo zajištění praktické ochrany žáků a školního materiálu v případě leteckých útoků. Obě tyto složky civilní protiletecké ochrany sledovaly jeden společný cíl, kterým byla výchova mládeže k brannosti (Brym, s. 24, 1937). Školy se potýkaly materiálními a technickými problémy pro zajištění civilní protiletecké ochrany. Ne všechny školy měly plynové / ochranné masky a úkryty pro ukrytí studentů a bezpečné zabezpečení evakuace školy v případě ohrožení.

Příkladem civilní protiletecké ochrany je popis plánu školní dvoutřídní školy od Rudolfa Dolejšího, který je rozvržen na (Dolejší, s. 76, 1937):

- část teoretickou, vlastní výchovnou část,
- část praktickou, výcvik.

V 1. – 3. ročníku byla příprava realizována formou hry na schovávanou. V 4. a 5. ročníku již byli žáci seznamováni s jednotlivými opatřeními civilní protiletecké ochrany. Největší pozornosti bylo věnováno praktickým nácvikům a cvičením. Dívky se učily v rámci ručních prací tzv. samaritánství, jednalo se o poskytování první pomoci a následná péče o raněné. Zásadním bylo provádění poplachových cvičení podle předem vypracovaného plánu. Vedle poučení a výcviku žáků v individuální ochraně při hrozícím nebezpečí byl důležitý příklad školy a jejich pedagogů, kteří svým přístupem a postojem měli velký vliv na chování mládeže.

Bylo doporučeno, aby na školách byla zřízena základní organizace školní protiletecké ochrany. Školní organizaci tvořil (Pátek, s. 131, 1937):

- ředitel školy, stará se o vytvoření plánu školní protiletecké ochrany a o jeho provádění,
- velitel a zástupce velitele, zodpovědní za provádění plánu školní protiletecké ochrany, podčiňují se řediteli školy,
- výbor školní protiletecké ochrany, jedná se o učitelský sbor, jedná a usnává se o potřebách a úkolech školní protiletecké ochrany podle předpisů školního a vyučovacího řádu.

Výkonnými složkami školní protiletecké ochrany byly pohotovostní služba veřejná v době, kdy bylo ve škole vyučování a služba svépomocná v době mimo vyučování. Pohotovostní veřejná služba v sobě obsahovala službu bezpečnostní a pořádkovou, službu poplachovou, službu požární, službu asanační – dezinfekční, službu samaritanskou, službu spojovací a zpravodajskou, službu zastírací a služby zvláštní dle potřeb jednotlivých škol (Pátek, s. 132, 1937).

Reflektována byla také bezpečnost žáků a možná evakuace v případě leteckého útoku. Jeden z návrhů pro řešení zabezpečení školních dětí z míst ohrožených leteckými útoky bylo opatření založené na výstavbě rekreačních táborů na vhodných místech. V případě leteckého ohrožení by děti našly dočasnou ochranu v rámci těchto táborů. Protiletecké opatření splňovalo podmínku účelné investice a přinášení užítku i v době míru (Brym, s. 290, 1935).

Cíl a metody

Cílem příspěvku je charakterizovat základní přístup v pojetí civilní obrany v období vývoje Československé republiky po I. světové válce, která byla ovlivňována obdobím velkých změn ve způsobu vedení války a v důsledku vývoje především nástupu A. Hitlera k moci v sousedním Německu v roce 1933. Československý stát musel na vzniklou situaci reagovat přípravou obyvatelstva, od dětí a mládeže přes přípravu branců a budování armády. Reflektovány jsou tak otázky polní branné výchovy, cvičení v přírodě, skautingu ve vztahu k branné výchově a specifikům branné výchovy žen. Dosažení vytýčeného cíle bylo dosaženo zejména studiem a rešerší dobové literatury, analýzou získaných informací a jejich následnou reflexí v souvislosti dobových událostí.

Výsledky

Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 24. května 1935 č. 26.969-I/35, o výchově žactva národních škol k brannosti vyžadoval věnovat zvýšenou péči vhodným hrám a cvičením v přírodě, cvičením v orientaci v terénu a pochodovým cvičením. Již řádné osnovy pro školy měšťanské na základě výnosu ministerstva školství a národní osvěty ze dne 9. června 1932 č. 69.485-I-32 uvádí mezi prostředky tělesné výchovy také vycházky, v I. a II. třídě putování s pochodovým cvičením až tříhodinovým, v III. a IV. ročníku se požadavky zvyšují (Dolenský, s. 5, 1936).

Nejdůležitějším úkolem tělesné výchovy národních škol v branné výchově bylo umožnit dětem co nejvyšší mírou přímého kontaktu s přírodou formou např. otužování, orientace, výcvik smyslů k pěstování bystrého postřehu, rychlého rozhodování a rychlého činu. Dále se jednalo o výcvik dobrovolné a přísné kázně stručnými povely; výchova k lásce k československému státu formou pochodových cvičení, vycházek, výletů, vždy zdůvodněné programem z vlastivědného učení (Bradáč, s. 20, 1936). V rámci praktických zaměstnání byl také vysvětlen význam tréninku, výživy, spánku a odpočinku při fyzické zátěži. Důraz na návrat k přírodě byl vnímán jako ozdravující lázeň znavené společnosti (Rublič, s. 11, 1935).

Brannou výchovu řeší v meziválečném období ucelený soubor pěti publikací uspořádaných dle věku cílové skupiny žáků od šesti do jedenácti let věku (Kalivoda a kol., 1939a-e). Publikace vycházejí z výnosu č. 34.419-I z 10. března 1938, kterým ministerstvo školství a národní osvěty stanovilo přesné zásady pro zavedení prvků branné výchovy na národních školách. Výnos mimo jiné stanovil: „*Branná průprava tělesná se věnuje do tělesné výchovy – potřebný počet hodin se v ní věnuje cvičením ve volné přírodě.*“ (převzato z Kalivoda a kol., s. 3, 1939d). Pro střední stupeň byla stanovena vedle dosavadního rozvrhu dvouhodinová povinná vycházka do volné přírody se cvičením tělesné branné průpravy a s praktickými úkoly mravní a výukové branné přípravy (Kalivoda a kol., s. 3, 1939d). Vedle cvičení formou hry v nižších ročnících je branná výchova řešena formou připravených cvičení ve volné přírodě.

Z dobových publikací lze vysledovat reflexi situace, kdy nejvýznamnější duchovní vůdcové národů v podmínkách, kdy se lidská společnost vlivem přemíry poznání, nebo z jiných důvodů řítila k duchovní bezradnosti a zhroucenosti, vždy když se rozvedl rozum s citem člověka, poukazovali na návrat k přírodě. Přístup návratu k přírodě představoval jediný, pravý zdroj čisté životní moudrosti a opravdového pozemského štěstí. Tento myšlenkový postoj navazoval na myšlenky např. J. J. Rousseau (Rublič, s. 13, 1935).

Cvičení v přírodě

Určitá cvičení ve volné přírodě byla běžnou záležitostí. Byly organizovány pochodová cvičení za účelem poznání okolí a otužení se (Horák, s. 134, 1924). Cvičení ve volné přírodě jsou řešena v návaznosti na výnos ministerstva školství a národní osvěty v pěti na sebe navazujících publikacích „10 branných vycházek I - V“ (Kalivoda, 1939a-e). Podstatou každé publikace je skutečnost, že v jednotlivém školním roce se má uskutečnit deset branných vycházek. Účelem těchto vycházek bylo nejen pochodování, ale ujít určitý počet kilometrů a v rámci vycházky vždy procvičit určité znalosti a jednání. Branné vycházky jsou prezentovány jako nové povinné prostředí k poskytování branné výchovy v celém jejím rozsahu. Pobyt se všemi obtížemi ve venkovním prostředí školního kolektivu je jedinečnou příležitostí k získání mravní zdatnosti, čerstvý vzduch s přírodními překážkami podporuje tělesnou zdatnost, pohyb a orientaci v terénu vede k získání znalostí, schopností a dovedností, které náleží do branné přípravy i do pomocných a ochranných služeb. Mimo jiné pobyt ve volné přírodě umožňuje praktické využití znalostí a vědomostí z oboru branné výchovy, které žáci získali v předmětech všeobecného vzdělání a jejich další zdokonalení.

Požadavky od první vycházky ve školním roce k poslední a od nejnižšího stupně k nejvyššímu byly postupně stupňovány. Délka vycházek i jejich vzdálenost se kromě věku řídila tělesnou zdatností žáků. Doba branné vycházky vycházela z minimálního určení dvou vyučovacích hodin. Místo vycházky odpovídalo výcvikovému cíli. Pro volbu místa a dobu trvání vycházky bylo směrodatné také roční období, délka dne a počasí. Branné vycházky měly náplň podle jednotlivých měsíců. Podzimní a zimní vycházky byly kratší než letní, protože jejich program byl omezen nízkou teplotou a krátkým dnem.

Pro školní kolektivy z měst bylo doporučeno použití dopravních prostředků (tzv. pouliční dráhy, autobusu), aby se rychle dostaly na obvod města. Návrhy jednotlivých měsíčních vycházek byly zpracovány tak, aby byly zaměřeny jak na chlapce, tak i na dívky. Různé cviky pro chlapce a dívky byly odlišeny. Vedle uvedeného zaměření byla podporována a zdůrazněna láska k přírodě a především láska k vlasti.

Vycházka byla koncipována ve většině případů již jako ověření výsledků tělesné výchovy, tedy přípravy z tělocvičny, ze třídy, z hřiště, kdy se nacvičené věci měly použít prakticky v polních podmínkách, např. povely, signalizace, psaní zpráv, náčrtků. Na vycházce se měly především učit a osvojit takové činnosti, které jinde nelze uskutečňovat, např. táboření, zakládání a udržování ohně. V textu publikací bylo upozornění, že branná vycházka není vojenským cvičením (Kalivoda a kol., s. 3, 1939d).

Pro dokreslení branné výchovy jsou uvedena dobová témata v následujících přehledech jako příklady pro jednotlivé druhy činností rozčleněných podle věku žáků (Kalivoda a kol., s. 3, 1939a-d):

I. Činnosti pro žáky 6-7 leté

- zdravotnická a první pomoc,
- letecký poplach – zásady chování, protiletecká ochrana,
- orientace v přírodě,
- rozdělávání ohně, uhašení ohně,
- výcvik smyslů, sebeovládání (např. nehybnost),
- odhad množství a vzdálenosti,
- cvičení postřehu a všímavosti,
- pohybové aktivity, plížení,
- pohyb ve venkovním prostředí při extrémních klimatických podmínkách,
- hod kamenem,
- čtení stop,
- signalizace pomocí píšťalky,
- improvizovaná ochrana dýchacích cest,
- vázání provazu (nácvičení napínání polního vedení).

II. Činnosti pro žáky 7-8 leté

- opakování a rozvíjení předchozích dovedností a aktivit,
- dopravní značky na silnici,
- znamení (signály) paží,
- pochodování s improvizovanou ochranou dýchacích cest,
- přeprava (přenos) raněných,
- velký důraz na protileteckou ochranu a první pomoc,
- improvizované značení při pochodu,
- vaření na ohni (v polních podmínkách),
- praní v přírodních podmínkách (kapesníky, utěrky),
- hra na schovávanou – využívání terénu.

III. Činnosti pro žáky 8-9 leté

Třetí část byla didakticky a metodicky rozpracovanější, jednotlivé části (měsíce) byly rozděleny na cíl a délku (vzdálenost) vycházky, dobu trvání, doporučené počasí, ústroj a pomůcky. Velký důraz byl kladen na protiletickou ochranu a první pomoc, opakování a rozvíjení předchozích dovedností a aktivit,

- příprava na nošení (ochranné) masky proti plynům (zakrytí obličeje, ztěžuje dýchání díky filtru),
- sněhová bitva, bruslení na ledu,
- vojenské triangulační zařízení,
- cvičení postřehu – pozorování krajiny,
- vojenské budovy – označování a strážení,
- zapálení ohně a vaření čaje,
- pohyb ve volném prostoru – využívání terénu,
- modelování z vlhké hlíny dle náčrtku,
- cvičení sluchu, signalizace píšťalkou, povely (signály) paží,
- pečení brambor v přírodních podmínkách,
- střídání pochodu a poklusu,
- značkování v přírodě,
- táboření – stavba jednoduchého stanu,
- náčrtky konkrétního místa – úseku,
- cvičení paměti,
- pohybové hry v přírodě.

IV. Činnosti pro žáky 9-10 leté

Formálně je publikace zpracována obdobně jako předchozí III. díl. Velký důraz byl opět kladen na protiletickou ochranu a první pomoc, opakování a rozvíjení předchozích dovedností a aktivit.

- předávání zpráv – užití spojek,
- cvičení postřehu a paměti, odhadování doby,
- plížení, štafeta,
- průchod lesem v rojnici, cvičení pochodu,
- identifikace dle evidenčních (registračních) čísel automobilů – určování okresů,
- tvary v terénu – rozpoznávání a určování, orientace mapy, turistické mapy,
- běh na svah a sbíhání ze svahu, pochod v příkopu – skrývání se, běh, skok, zvedání a nošení břemene,
- hry ve vodě, plavání, zkoušky tělesné zdatnosti,
- určování přírodních (světových) stran,
- chůze ve sněhu, jízda na lyžích, sáňkování,
- zastírání – maskování ve sněhu,
- hlášení - informace o události,
- železniční trať – cesta podél, rozpoznávání zařízení na trati,
- zdolávání nebezpečných míst (hra) – přeběhnutí, pochod v příkopu, využití úkrytu, strážení,
- pochod dle mapy a značek,
- příprava oběda na polním ohni.

V. Činnosti pro žáky 10-11 leté

Formálně je publikace zpracována obdobně jako předchozí III. a IV díl. Velký důraz byl opět kladen na protiletickou ochranu a první pomoc, opakování a rozvíjení předchozích dovedností a aktivit s důrazem na větší samostatnost žáků.

- šifrování, dešifrování, Morseova abeceda,
- kombinování osvojených činností, např. pochod, značkování, signály, házení,
- mapa, čtení z mapy, měřítko, orientace, stopování,
- zdolávání terénních překážek,
- vázání uzlů, přenášení zpráv,
- přenášení raněného na rukách, nosítkách, pomocí stanového dílce,
- pochod s batohem a se zátěží,
- nouzové přístřešky,

- vytrvalá chůze, jízda na lyžích,
- rozpoznávání detailů v závislosti na vzdálenosti, odhadování vzdálenosti, výšky,
- viditelnost a pohyb za mlhy, táborová stráž,
- bloudění ve sněhu, omrznutí a základy postupu pomoci,
- úprava lůžka ve stanu či přístřešku,
- praktický výcvik s ochrannou maskou – vyjmutí, nasazení, pohyb a uložení,
- reakce na uštknutí hadem,
- základy vaření v polních podmínkách, vaření brambor.

Skauting a branná výchova

V období počátků formování branné výchovy, která svůj základ našla v občanské výchově (zákon č. 67/1919, č. 184/1937), byly souběžně reflektovány výchovné systémy, které měly společné prvky. Jedním z výchovných systémů, který dbal na harmonický rozvoj celého člověka, zejména po stránce duševní, tělesné i mravní, byl v Československu skauting. Skauting podporoval myšlenku návratu života v přírodě a dobrodružné prvky, které mládež zaujaly.

Ve slibu skautů je důležitá část, kde se slibuje věrnost státu, zemi, národu a povinnost sloužit jim v každé době: „*duší i tělem být připraven pomáhat vlasti a bližním*“ (Skautwiki, web, 2015). Skautský slib je základním zákonem skautů a obsahuje všechny maximální požadavky vycházející z mravního přístupu, ale také ze základů náboženských ctností. Cílem skautské výchovy je oddaná služba, za všech okolností a vycházející z mravního jednání. Pokud promítneme prvky skautingu do branné výchovy, lze zjistit, že skauting je podporou ve všech směrech. Branná výchova byla chápána především jako tělesná a mravní (Rukověť BV, s. 66, 1936). Ve skautingu se uplatňovala výchova všech částí člověka s cílem rozvoje, čestnosti a vzájemné podpory.

K dosažení skautských ideálů byly podporovány tři základní oblasti zdatnosti: tělesná zdatnost, zdatnost duševní a mravní zdatnost. Tělesná zdatnost se rozvíjela přirozeným životem ve volné přírodě, pěstováním sportu, tábořením v přírodě a přiměřeně namáhavou prací. Zdatnost duševní byla zaměřena na seznámení se s věcmi, které měly význam pro kulturu, podporovala se bystrost postřehu a pohotovost k rozhodování. Mravní zdatnost byla označována jako základní pilíř skautské výchovy (Rukověť BV, s. 66, 1936). Cílem bylo vnímání a cenění si sebe i druhých, učit se být nesobecký, ohleduplný, společenský tak, aby jednotlivci dokázali vnímat odpovědnost, statečnost a obětavost.

Jednou z výhod skautingu pro brannost byla jeho systémovost bez vojenského drilu, v dobrovolném oddání se ideálu skautského hnutí. Skauting byl ceněn především pro tělesnou, rozumovou a mravní výchovu, která doplňovala výchovu rodinnou i školní takovým způsobem, který byl kladen na brannou výchovu mládeže. Skautský program byl vnímán, jako bezpečný základ pro celý život občana, na kterém bylo možné spolehlivě pokračovat s výcvikem vojenským. Skauting byl prováděn s mládeží, která měla na výcvik dostatek času, odhodlání a především nadšení. Skautská výchova rozvíjela celkově mladého člověka. Literatura zpracovaná pro účely skautingu byla velkou inspirací a motivací k realizaci branné výchovy. Důraz na výchovu k jednání a umění přežít v přírodě dodával skautingu určitý ráz dobrodružství, který byl přitažlivý pro mladou generaci. Mezi cíle skautské výchovy patřilo i určité odloučení od rodiny při táboření, kde byli učeni, jak se o sebe postarat a chovat v nestandardních podmínkách (Rukověť BV, s. 69, 1936).

Skauting v rámci svých aktivit ve volné přírodě, při hrách či táboření podporoval u mládeže návyky orientace ve dne a v noci, využívání terénu, plížit se, stopovat, tělesná cvičení, vykonávání drobných prací potřebných pro přežití v přírodě, které byly vhodné jako příprava pro vojenskou službu, bylo možné je použít při evakuaci ve městě jak pro sebe, tak i při pomoci druhým. Takovéto výchovné konání bylo školou nezištné služby a zároveň konáním povinnosti k vlasti i bližnímu. Důležitou součástí skautského přístupu byla kázeň jednotlivce, kázeň vnitřní a vlastní. Důraz byl kladen na etiku, tedy správnost jednání a konání. Skauting v období před druhou světovou válkou byl vnímán jako brannou výchovou mládeže (Rukověť BV, s. 69, 1936).

Příkladem výcviku civilní protiletické ochrany podává J. Zelinger zprávu o příkladném zapojení skautů. Skauti se podíleli na zabezpečení služby spojovací, pozorovací a zpravodajské. Na pozorovatelnách byli skauti při cvičení vybaveni dalekohledy, terči se smluvenými značkami, praporečky k signalizování a potřebami

k zapisování a dodávání hlášení. Výstupem z cvičení byla zkušenost, že službu spojovací a pozorovací lze zabezpečit členy skautských organizací, pokud k takové činnosti budou připravováni (Zelinger, s. 397, 1936; Jirkovsky, s. 30, 1937).

Branná výchova pro ženy

Literární zdroje samostatně zmiňují problematiku branné výchovy u žen. Např. Matula uvádí, že dívky a ženy od 14. do 21. roku se podrobí mravní a naukové branné přípravě, přípravě tělesné a výcviku v pomocných a ochranných službách, který se jim poskytne podobným způsobem jako mužům. Brannému výcviku ale ženy nebudou podléhat. Od 21. do 30. roku se branná výchova žen omezila na výcvik v pomocných a ochranných službách (Matula, s. 43, 1937).

Branná výchova žen měla být prováděna z části souběžně s brannou výchovou mužů, částečně měla být organizována samostatně, především pokud se jednalo o zajištění životosprávy a péče o nemocné. Brannou výchovu měly obstarávat především ženy – učitelky (Matula, s. 56, 1937). Nebylo pochyb o tom, že ženy nebudou povolávány k pravidelné vojenské službě ve zbrani a v tehdejší době ani k jiným úkolům ve vojenských útvech.

Za nejdůležitější úkol žen bylo považováno dát státu zdravé děti a řádně je vychovávat v duchu lidských a občanských ctností. Nicméně tento úkol byl dlouhodobý a z hlediska obrany státu s výhledem do vzdálenější budoucnosti. Výchova dívek ke zdraví, uvědomělému mateřství a příprava ke zdraví, výchova k uvědomělému mateřství, informování o zdravotnictví a o vychovatelství byl zásadní úkol k branné přípravě a obraně státu. Za války měly ženy především udržovat a zlepšovat život napadeného národa a zmírňovat následky války; pečovat o zlepšení zdravotních poměrů v zázemí, aby se zamezil a minimalizoval vznik epidemií; zlepšovat výživu obyvatelstva sníženou omezením dopravy, zmenšením osevních ploch a zvýšenou potřebou potravin pro armádu; ošetřovat raněné a nemocné a podporovat domácí výrobu léčiv sběrem léčivých bylin (Provazníková, s. 10, 1936).

K dosažení připravenosti branné výchovy žen bylo organizování teoretických proškolení jednotlivých oblastí. Nejlepší osvojení bylo získáváno praktickým výcvikem, který byl odstupňovaný podle věku. Významné po této stránce byla součinnost s Československým červeným křížem, který již měl určité praktické zkušenosti.

Dívka a ženy byly připravovány i na možnost, že vedle vlastních úkolů budou muset nastoupit k plnění úkolů vedle mužů a místo mužů: v továrnách na výrobu vojenských potřeb, v povoláních potřebných pro vedení války, pro státní administrativu. Bylo zřejmé, že v případě vojenského konfliktu budou na veškeré obyvatelstvo kladeny vysoké nároky na psychickou a fyzickou zdatnost a výkonnost. Projevit se může také obava o životy svých blízkých. M. Provazníková užívá termínu „branná žena“, který vysvětluje jako ženu schopnou platně přispět k obraně státu proti ozbrojenému útoku, je ženou zdravou, silnou fyzicky i mravně, dobrá občanka, vyzbrojená znalostmi a dovednostmi potřebnými k udržování a zlepšování života v napadeném státě a k zmírňování následků války (Provazníková, s. 10, 1936).

Úkolem branné výchovy bylo naučit dívky v samostatnosti, v rozhodování a v podpoře iniciativnosti, vytrvalosti, osobní odpovědnosti, přesnému plnění povinností a smyslu pro kolektivní práci. V tělesné výchově dívek se proto kladl důraz na výcvik pohyblivosti a obratnosti, odvahy, houževnatosti, zvykání námaze, umožnění samostatného vedení a vystupování před celkem (Trnka, s. 77, 1936).

Závěr

Potřeba branné výchovy byla spatřována jako nedělitelná součást výchovy uvědomělého, zdatného a disciplinovaného a pohotového občana. Příprava civilního obyvatelstva v oblasti civilní (protiletectké) obrany, a v uvedených příkladech zejména školního vzdělávání, byla realizována v kontextu všeobecné edukace a situace Československé republiky v meziválečném období. Důraz při školním vzdělávání a výchově byl kladen zejména na (Kalivoda a kol., s. 3, 1939, a):

- mravní zdatnost,
- tělesnou zdatnost,
- brannou přípravu.

Branná výchova kulturně pojatá měla význam v rozšíření vzdělávání nejenom žáků a studentů ve školách, ale také všeho obyvatelstva. Cílem branné výchovy byla služba celku, výrazem určité pospolitosti lidské a národní. V ideovém pojetí lze brannou výchovu sledovat jako podpůrnou složku, která přivádí individuálního občana k vlastenectví, k občanské solidaritě a humanitě. Branná výchova se snaží směřovat občana v demokraticky aktivního člověka, člověka se zájmem o svoji komunitu, společenský řád a státní zřízení. Brannost obyvatelstva tak v ideálním případě vychází z citění člověka, z jeho svobodné vůle k obraně státu.

Úkolem branné výchovy bylo zejména vštípit mládeži obecně platné mravní zásady dobrého občana, úctu a lásku k státu, ke kulturním hodnotám a dějinným tradicím. Brannost neměla být zvláštním cílem, měla vyplývat z celkové občanské výchovy, z národního uvědomění. V branné výchově se kladl důraz hlavně na duševní stránku člověka. Jednalo se tedy o ideovou náplň vyučování a výchovy. Brannou výchovu lze popsat jako mravní a občanskou výchovu, kterou se budují a zajišťují mravní základy občanských ctností např. hrdinství, kázeň, družnost, které se mají osvědčit, když je stát v nebezpečí. Takováto výchova se neomezovala jen na občanskou nauku a výchovu, ale prostupovala všechny vyučovací předměty, zejména prvouku, vlastivědu, dějepis, zeměpis (Pecháč, s. 98, 1936).

Branná výchova byla na školách realizována kromě rozvíjení vlastní brannosti také s cílem dosáhnout zdravé, dobře vyvinuté, odolné a otužilé tělo, cvičit bystrost, pozornost, pohotovost v postřehu, pozorování okolí a v terénu. Dále se jednalo o výchovu kázně a organizovanosti pro případ zejména válečného ohrožení. Uskutečňování branné výchovy probíhalo v mnohých vyučovacích předmětech se záměrem podporovat a posilovat duševní a morální odolnost žáků. Branná výchova byla silně zdůrazňována, ale většina učitelů však neměla příležitost ani zkušenosti v branné výchově, ani k návštěvě speciálních kurzů (Valla, s. 75, 1937). Zásadním směřováním branné výchovy bylo, aby každý, kdo vstupuje do armády, přicházel již fyzicky, duševně a mravně dobře připraven a díky působení branné výchovy kvalitně připraven a vzdělán (Rukověť, 1937).

Postupně docházelo k výraznějšímu průniku branné výchovy do celého výchovného systému. V letech 1934 – 1935 došlo k úpravám v učebních osnovách. Požadavky branné výchovy se měly uskutečňovat v mravní a občanské výchově, ve vědomostech a dovednostech potřebných zejména pro vlastní bezpečnost a z hlediska obrany státu, v tělesné výchově cílené na pěstování tělesných a duševních schopností, které byly vyžadovány pro brannou povinnost.

Otázka, jak naučit školní mládež správně jednat za různých okolností, byla a zůstává jednou z nejdůležitějších otázek doby dnešní i minulé. Pouhý teoretický výklad, byť sebenázornější, je nedostačující. Je nezbytné vysvětlit, v čem spočívá nebezpečí, jak se chránit, nejdříve na příkladech, pak napodobením situací s příklady správného a chybného jednání. Žákům je nezbytné umožnit, aby to co bylo v rámci výuky vyloženo, bylo při cvičeních prakticky odzkoušeno, např. zásady evakuace, individuální improvizované ochrany, ukrytí. Žáci tímto způsobem získávají nejen vědomosti, ale především cenné návyky a celkový přehled zásad správného chování při ohrožení.

Celkově lze ve sledovaném období let 1918 – 1939 pozorovat myšlenku ideálu dosažení harmonie duše v lásce, kráse, dobru a pravdě. Vše ale musí být na světě vybojováno, tedy i o tyto ctnosti a vlastnosti musí člověk bojovat, bránit je a hájit. Nejlepším způsobem obrany je slovo, ale uvedená doba nebyla příhodná pouze verbální obraně. Byla zdůrazňována myšlenka smyslu pro ideu, protože všechna hnutí v dějinách, ať dříve náboženská, později vlastenecká, když byla vedena silnou myšlenkou, přinášela lidstvu úspěch a prospěch. Proto bylo nezbytné oživit myšlenku uvědomělé lásky k vlasti, národu a státu (Rublič, s. 69, 1935). Mravní hodnotu brannosti lze nalézt ve vnímání paradigmatu, kdy jedinec dokáže přejít z egoismu do solidarity vůči společnosti, ve které žije.

Literatura

BRADÁČ, K. Brannost ve školní tělovýchovné praxi. In *Časopis pro občanskou nauku a brannou výchovu*. Ročník I. (XIII.), sešit 1. Státní nakladatelství. Praha, 1936.

BRYM, J. (1935) Zabezpečení školské mládeže za války. In *Obrana obyvatelstva. Ústřední orgán pro obranu a ochranu obyvatelstva proti leteckým útokům*. Ročník I. (1935 – 1936). VOK, Praha, 1935.

- BRYM, J. Branná výchova a civilní protiletectká ochrana na národních školách. In *Časopis pro občanskou nauku a brannou výchovu*. Ročník II. (XIV.), sešit 2. Státní nakladatelství. Praha, 1937.
- DOLEJŠÍ, R. Plán CPO na naší venkovské škole. In *Časopis pro občanskou nauku a brannou výchovu*. Ročník II. (XIV.), sešit 5. Státní nakladatelství. Praha, 1937.
- DOLENSKÝ, J. Příklad pochodového cvičení s chlapci 13 – 15letými. In *Časopis pro občanskou nauku a brannou výchovu*. Ročník I. (XIII.), sešit 1. Státní nakladatelství. Praha, 1936.
- HORÁK, J. Po pochodovém cvičení. In *Časopis pro občanskou nauku a výchovu*. Ročník I., sešit 9. Státní nakladatelství v Praze. Praha, 1924.
- JIRKOVSKÝ, R. K provádění branné výchovy na středních školách. In *Obrana obyvatelstva. Ústřední orgán pro obranu a ochranu obyvatelstva proti leteckým útokům*. Ročník III. (1937 – 1938). VOK, Praha, 1937.
- KALIVODA, K., STÝBLOVÁ, B., VALLA, B. (1939a) *10 branných vycházek. I., Pro hochy i dívky 6-7 leté*, Nákladem česko-slovensko grafické Unie a. s. v Praze, 1939.
- KALIVODA, K., STÝBLOVÁ, B., VALLA, B. (1939b). *10 branných vycházek. II., Pro hochy i dívky 7-8 leté*, Nákladem česko-slovensko grafické Unie a. s. v Praze, 1939.
- KALIVODA, K., STÝBLOVÁ, B., VALLA, B. (1939c). *10 branných vycházek. III., Pro hochy i dívky 8-9 leté*, Nákladem česko-slovensko grafické Unie a. s. v Praze, 1939.
- KALIVODA, K., STÝBLOVÁ, B., VALLA, B. (1939d). *10 branných vycházek. IV., Pro hochy i dívky 9-10 leté*, Nákladem česko-slovensko grafické Unie a. s. v Praze, 1939.
- KALIVODA, K., STÝBLOVÁ, B., VALLA, B. (1939e). *10 branných vycházek. V., Pro hochy i dívky 10-11 leté*, Nákladem česko-slovensko grafické Unie a. s. v Praze, 1939.
- MATULA, A. *Branná výchova mimo školu*. Svobodné učení selské. Štěpnice. 1937.
- PÁTEK, F. Zákon o povinné branné výchově. In *Časopis pro občanskou nauku a brannou výchovu*. Ročník II. (XIV.), sešit 7. Státní nakladatelství. Praha, 1937.
- PECHÁČ, J. Dejeepis a branná výchova. In *Časopis pro občanskou nauku a brannou výchovu*. Ročník I. (XIII.), sešit 1. Státní nakladatelství. Praha, 1936.
- PROVAZNÍKOVÁ, M. Výchova dívek k obraně státu. In *Časopis pro občanskou nauku a brannou výchovu*. Ročník I. (XIII.), sešit 1. Státní nakladatelství. Praha, 1936.
- RUBLIČ, J. *Obrana národa a státu podle vzoru přírody*. Nakladatelství zahradnické literatury. Chrudim, 1935.
- Rukověť branné výchovy. Nižší stupeň*. Ministerstvo národní obrany. Vědecký ústav vojenský, Praha, 1937.
- Rukověť branné výchovy. Vyšší stupeň*. Ministerstvo národní obrany. Vědecký ústav vojenský, Praha, 1936.
- Skautwiki. *Skautský slib*. [Online] Dostupný z http://cs.scoutwiki.org/Skautsk%C3%BD_slib [cit. 2015-02-01].
- TRNKA, F. Výchova k brannosti na školách středních a učitelských ústavech. In *Časopis pro občanskou nauku a brannou výchovu*. Ročník I. (XIII.), sešit 4. Státní nakladatelství. Praha, 1936.
- VALLA, B. Přípravy na další činnost v branné výchově. In *Časopis pro občanskou nauku a brannou výchovu*. Ročník II. (XIV.), sešit 5. Státní nakladatelství. Praha, 1937.
- Zákon č. 184/1937 Sb. z. a n., o branné výchově, ze dne 1. července 1937.
- Zákon č. 67/1919 Sb. z. a n., o organizaci lidových kursů občanské výchovy, ze dne 7. února 1920.
- ZELINGER, J. Skauti při cvičení CPO. In *Obrana obyvatelstva. Ústřední orgán pro obranu a ochranu obyvatelstva proti leteckým útokům*. Ročník II. (1936 – 1937). VOK, Praha, 1936.

Logistika ochrany obyvatelstva obce se zaměřením na příspěvkovou organizaci obce, která poskytuje pečovatelské služby

Logistics of protection of the population with emphasis on the contributory organisation of the municipality providing care services

Ing. Aleš Kudlák, Ph.D.

Ústav radiologie, toxikologie a ochrany obyvatelstva   *Institute of Radiology, Toxicology and Civil Protection*
Zdravotně sociální fakulta   *Faculty of Health and Social Studies*
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích   *University of South Bohemia in České Budějovice*
✉ *Božena Němcové 54, 370 01, České Budějovice, Czech Republic*
E-mail: ales.kudlak@centrum.cz

Anotace

Cílem článku je ve zkratce seznámit odbornou veřejnost se současným stavem logistiky ochrany obyvatelstva obce zaměřené na příspěvkové organizace obce, které poskytují pečovatelské služby, tj. zařízení pro staré a těžce zdravotně postižené občany, na stravovací, společenské, příp. ubytovací centrum apod. V rámci zpracování disertační práce pod názvem *Ekonomika a logistika obce v oblasti ochrany obyvatelstva* (Kudlák, 2016) byla v letech 2012 až 2015 provedena analýza výše uvedené problematiky, a to za pomoci dotazníkového šetření, analyticko-syntetické metody, metod analogie, indukce a dedukce, deskripce a obsahové analýzy, kvalifikovaného odhadu, komparace, statistických metod zaměřených na výpočet směrodatné odchylky a zjištěných rozdílů (párovým testem dvou závislých datových souborů) a checklistu. Výsledkem práce bylo zpracování jednoduchých karet logistických podpor obce v oblasti ochrany obyvatelstva, návrhy metodického postupu, pomůcky a příručky finančního zabezpečení krizových situací a checklist starosty obce pro řešení mimořádné události a krizové situace. Kontrolní seznam obsahoval mimo jiné logistickou podporu zařízení a organizací, které obec zřizuje pro potřeby svých obyvatel. Výsledky a závěry týkající se již zmíněných organizací poskytujících pečovatelské služby v době mimořádné události nebo krizové situace jsou obsahem tohoto článku.

Klíčová slova

logistika, ochrana obyvatelstva, pečovatelská služba

Annotation

The aim of the paper is to acquaint the professional society with the current state of logistics of protection of the population with the emphasis on the contributory organisations of the municipality providing care services, i.e. facilities for elderly and severely handicapped citizens, catering, community, accommodation centre etc. Within preparation of the PhD thesis *Economics and Logistics of the Municipality in the Field of Protection of the Population*, the analysis of the above issues was processed. It was carried out by means of questionnaire surveys; methods of analogy, analysis and synthesis, induction and deduction; description and content analysis; a qualified estimate; comparison; statistical methods focused on calculation of the standard deviation of the differences (found with a matching test of two dependent data files) and a checklist. The result of the paper was preparation of simple cards of logistics support system of the municipality in the area of protection of the population, proposals for a methodological procedure, tools and manuals of the financial security of crisis situations and a checklist for mayors for solving emergency and crisis situations. The checklist contained, among others, a logistic support of organizations and facilities that the municipality establishes for the needs of its inhabitants. This article contains results and conclusions related to the abovementioned organizations providing care services during emergency or crisis situations.

Key words

logistics, protection of population, care service

Úvod

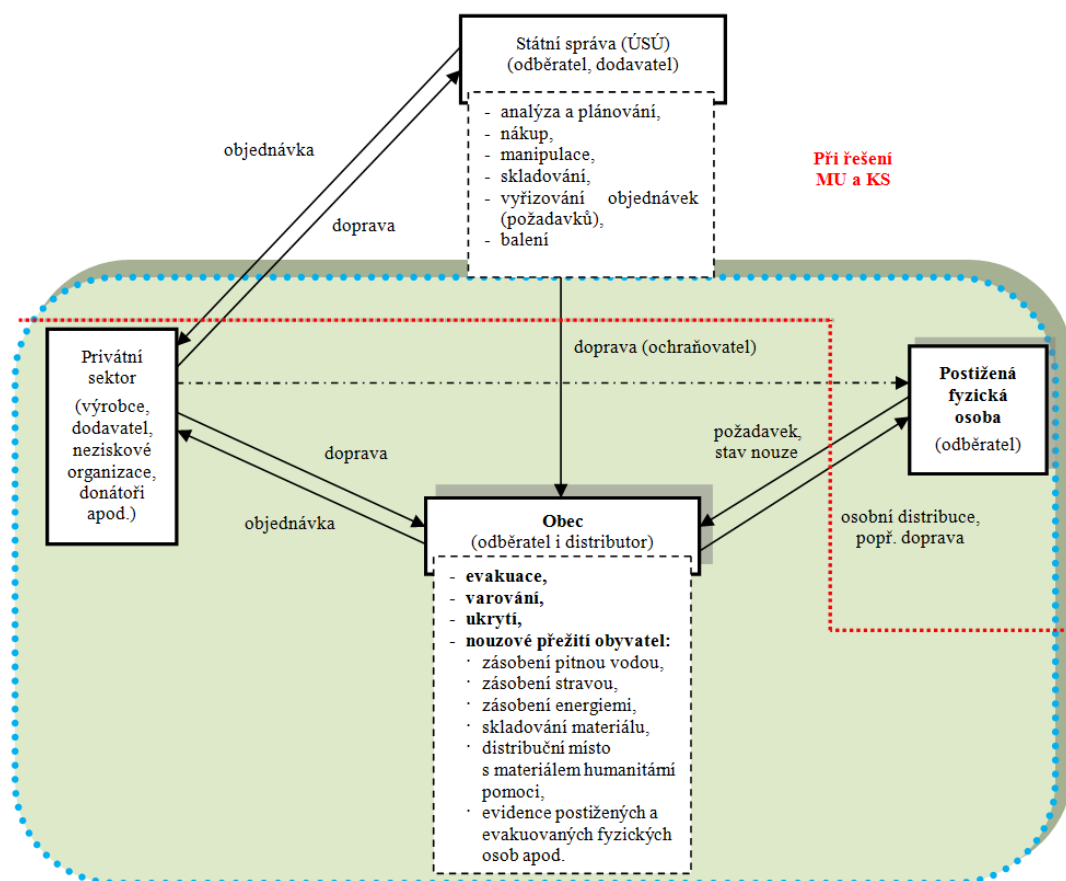
Logistika je pojem, který se používal a uplatňoval původně jenom ve vojenství v souvislosti se způsobem vojenského zásobování a pohybem vojsk. Až postupně převzala tento pojem i různá civilní odvětví v USA. S dalším postupným rozvojem technologií stále více sílil tlak na koordinaci a sledování všech možných, jak hmotných tak i hodnotových toků v podnicích. To přecházelo až do komplexního pojetí řízení nákupu přes výrobu až po odbyt. Postupem času, kdy stále častěji docházelo k používání tohoto pojmu, vzniklo velké množství různých pojetí, proto bylo velice obtížné nalézt přesnou identifikaci, resp. názorovou shodu u jednotlivých autorů a institucí. V současné době existují vedle sebe různé pojmy, např. zásobování, nákup, materiálové hospodářství apod., a také samozřejmě logistika. Jedním z možných pojetí je definice logistiky jako integrovaného plánování, formování, provádění a kontrolování hmotných a s nimi spojených informačních toků od dodavatele do podniku, uvnitř podniku a od podniku k odběrateli (Schutle, 1994).

Pokud je uvedená definice aplikována při řešení mimořádné události nebo krizové situace, lze logistiku chápat jako soubor výše uvedených činností ve vztahu k hmotným statkům a s nimi spojeným informačním tokem od privátního sektoru přes veřejnou správu, tedy obec, uvnitř veřejné správy a od veřejné správy k občanovi. Právě veřejná správa, která reprezentuje státní zásah do uvedeného systému, hraje klíčovou roli při uplatňování principů a funkcí logistiky při řešení mimořádných událostí nebo krizových situací v ochraně obyvatelstva. Samozřejmě to nevyklučuje ojedinělý přímý vztah privátního sektoru přímo k občanovi s uplatněním všech elementů logistického řetězce (Urban a kol., 2010).

Logistiku obce zaměřenou na řešení mimořádných událostí nebo krizových situací lze rozdělit do několika rovin, a to na

- a) logistiku v období, kdy neprobíhá žádná mimořádná událost nebo krizová situace, tj. v období, kdy probíhají preventivní a adjustační opatření (provádění analýz, zpracování studií a projektů, plánování činnosti, tj. územní a regulační plán vč. územně analytických podkladů, sepisování smluv a dohod, odborná příprava personálu, budování skladů s materiálem pro humanitární pomoc, systému varovného informování, vodovodního řadu, kanalizačních sítí, pořízení investičního majetku pro složky integrovaného záchranného systému apod.);
- logistiku v průběhu mimořádné události nebo krizové situace (využívání zpracovaných podkladů a dokumentů v období prevence a adjustace, provádění evakuace, varování, ukrytí a nouzového přežití obyvatelstva a vše je spojeno s činností veřejné správy na území obce apod.) zobrazena na obrázku 1;
- podporu činností orgánů obce, sil a prostředků, které jsou:
  - ve vlastnictví obce (osobní a požární vozidla, další speciální technika a nářadí v držení či správě obecní policie, jednotky sboru dobrovolných hasičů obce, komunální služby, zařízení civilní ochrany apod.);
  - obcí řízeny či zřízeny (zařízení civilní ochrany, obecní policie, JSDHO, komunální služba, tj. městské či technické služby, příspěvková organizace, která poskytuje pečovatelské služby nebo spravuje obecní byty apod.);
  - obcí nasmlouvány (subjekty, které zabezpečují náhradní a nouzové ubytování, dopravu a přepravu, dodávají potraviny a pitnou vodu, vaří stravu, zabezpečují psychosociální službu, platby za varování, tj. rozesílání hromadných SMS zpráv, skladování, dodávání speciálních prací, služeb a materiálů apod.);
- logistiku v období prevence, adjustace (přípravy), implementace (odezvy), korekce a rekonstrukce (obnovy) následků mimořádné události nebo krizové situace (činnost obce navenek, směrem k obyvatelům) (Kudlák a Horák, 2009, 2012 a Kudlák 2013).

Obr. 1: Funkce logistiky před a při řešení mimořádné události nebo krizové situace

Zdroj: URBAN Rudolf a kol. (2012) a upraveno Kudlák (2016)

Neopomenutelnými faktory při logistickém zabezpečení obce jsou rovněž její velikost, počet obyvatel, objem movitého i nemovitého majetku, charakter a vyspělost místní a regionální ekonomiky, ale také její politiky apod.

Logistiku obce lze rozdělit do několika úrovní a je možné ji konfrontovat s oblastí ochrany obyvatelstva. Její jednotlivé činnosti mohou být rozděleny také do časových období krizového řízení.

Obec pro logistickou podporu může využívat především

- své zaměstnance (úředníci, pracovníci v oblasti informačních technologií, domovníci, údržbáři apod.) a technické a vozové vybavení;
- zřízenou obecní policii (strážníci a další zaměstnanci obecní policie);
- zřízenou jednotku sboru dobrovolných hasičů obce (členové jednotky požární ochrany, příp. osoby požádané velitelem jednotky o poskytnutí osobní a věcné pomoci);
- zřízenou komunální službu (např. technické služby, městské služby, úklidová služba apod.);
- zřízenou příspěvkovou organizaci obce, která poskytuje pečovatelské služby (zařízení pro staré a těžce zdravotně postižené občany, stravovací, společenské, příp. ubytovací centrum apod.);
- zřízené zařízení civilní ochrany (zaměstnanci obce, členové spolků působících na úseku požární ochrany nezařazené do jednotky požární ochrany, členové jiných spolků a dobrovolníci);

- zřízené nebo jmenované odborné skupiny (zaměstnanci obce, členové občanského sdružení působícího na úseku požární ochrany nezařazení do jednotky požární ochrany, odborníci právnických a podnikajících fyzických osob);
- školská zařízení, která obec zřizuje (využití zázemí, učeben, tělocvičen a příp. školních kuchyní a jídelen);
- svoje prostory, například k uskladňování a distribuci materiálu humanitární pomoci (činnost zabezpečují zaměstnanci obce, členové spolku působícího na úseku požární ochrany nezařazení do jednotky požární ochrany apod.);
- síly a prostředky operující na území obce, popř. obce s rozšířenou působností;
- nabídnutou pomoc prostřednictvím krizového štábu kraje, hasičského záchranného sboru kraje apod.

Logistiku a její činnosti lze popsat i jiným způsobem. Například logistika podniku, tj. právnické či podnikající fyzické osoby, je pro analýzu současného stavu základním podkladem pro rozpracování činností obce a jeho orgánů. Jedná se především o zákaznický servis, analýzu poptávky, logistickou komunikaci, vyřizování objednávek, pořizování (nákup), balení, stanovení místa výroby a skladování, dopravu a přepravu, skladování, řízení stavu zásob, manipulaci s materiálem, zpětnou logistiku, podporu servisu a náhradní díly a manipulaci s vráceným zbožím (Grant et al., 2006). Budou-li přirovnány jednotlivé logistické činnosti k obci nebo organizacím, které zřizuje a řídí, je třeba mít na zřeteli, že se nejedná o společnost, která něco vyrábí či poskytuje služby pouze za úplatu.

Cíl a metody

Cílem článku je seznámit odbornou veřejnost se současným stavem logistiky ochrany obyvatelstva obce zaměřené na příspěvkové organizace obce, které poskytují pečovatelské služby, tj. zařízení pro staré a těžce zdravotně postižené občany, stravovací a společenské služby, příp. ubytovací centrum apod. Podkladem pro zpracování příspěvku byla disertační práce pod názvem *Ekonomika a logistika obce v oblasti ochrany obyvatelstva* (Kudlák, 2016), ve které byly provedeny analýzy (léta 2012 až 2015) výše uvedené problematiky, a to za pomoci dotazníkového šetření, analyticko-syntetické metody, metod analogie, indukce a dedukce, deskripce a obsahové analýzy, kvalifikovaného odhadu, komparace, statistických metod zaměřených na výpočet směrodatné odchylky a zjištěných rozdílů (párovým testem dvou závislých datových souborů) a checklistu starosty obce pro řešení mimořádné události a krizové situace.

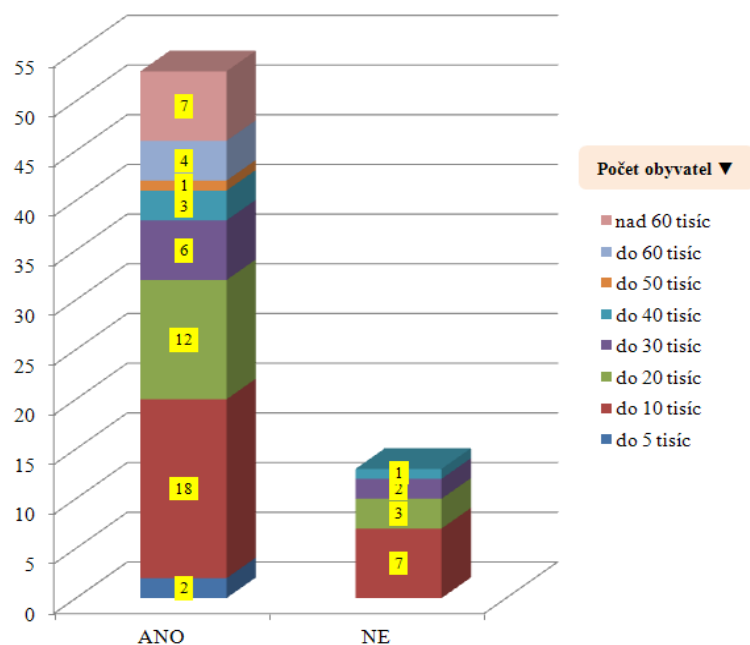
Výsledky

Dotazníkové šetření bylo provedeno na základě tzv. záměrného výběru, což znamená, že při výběru prvku do výběrového souboru nebude rozhodovat náhoda, ale záměr výzkumníka (Chráska, 2006). Respondentům, kterých bylo osloveno 205, bylo prostřednictvím dotazníku předloženo 25 otázek a ty byly dále členěny do 54 dílčích podotázek. U každé otázky byly nabídnuty odpovědi, tzv. výběrové položky, z kterých bylo možné vybrat jednu odpověď (s výjimkou otevřených a škálových otázek). Pro případ, že by respondentovi nevyhovovala žádná z uvedených odpovědí, bylo možné zvolit polouzavřenou odpověď „nevím“. Dotazník byl doplněn 17 identifikačními otázkami, ve kterých byly položeny otázky týkající se zřízení a činností příspěvkové organizace obce, která poskytuje pečovatelské služby.

Základním kritériem objektivizace získaných výsledků byla podmínka, že výsledky musí být vyhodnocovány a sestaveny dle počtu obyvatel oslovených měst, protože kritérium „kvantity zabezpečovaných“ se jeví jako jeden z rozhodujících parametrů (podmínek) alokace. Tímto vzniklo osm zkoumaných skupin ORP, které zahrnovaly města s počtem obyvatel do 5, 10, 20, 30, 40, 50, 60 a nad 60 tisíc obyvatel. Vzhledem k počtu respondentů, jejich dislokaci, finančním nákladům a časovému omezení probíhalo dotazování pomocí elektronické pošty. Zpět ke zpracování se dostalo 66 dotazníků, což představuje 32,2% návratnost.

První otázka položená odborníkům týkající se příspěvkové organizace obce, která poskytuje pečovatelské služby, zněla: Má vaše obec zřízenou příspěvkovou organizaci obce, která poskytuje pečovatelské služby (pro staré a těžce zdravotně postižené občany, stravovací a společenské centrum apod.)? Vyhodnocení odpovědí oslovených respondentů je zobrazeno na obrázku 2.

Obr. 2: Počet zřízených příspěvkových organizací obce, které poskytují pečovatelské služby

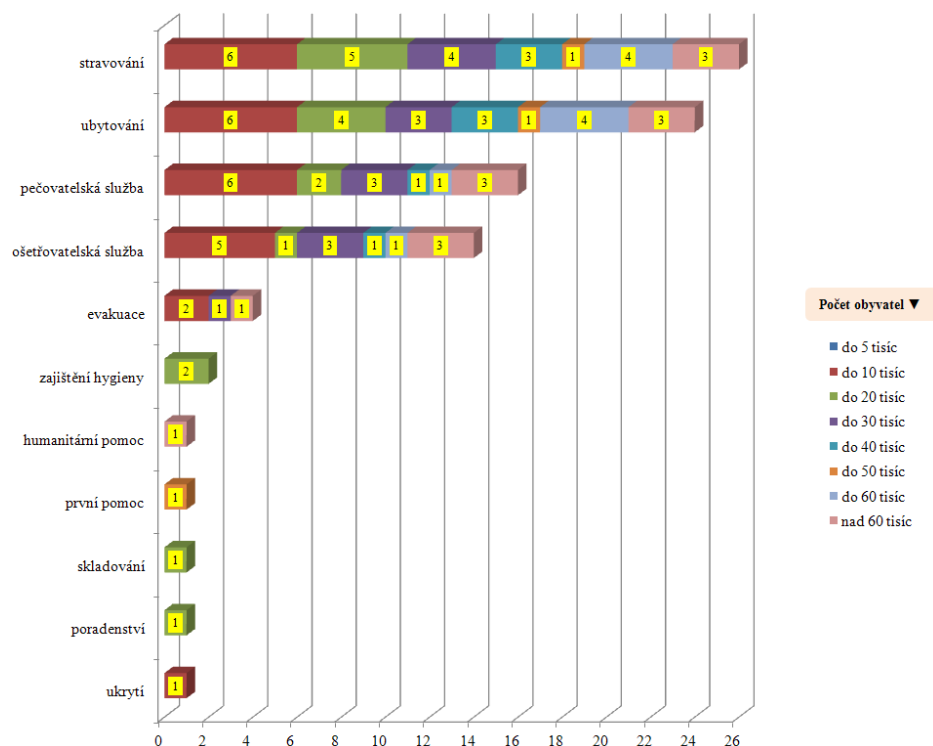

Zdroj: Kudlák (2016)

Z oslovených 66 respondentů uvedlo, že takovou organizaci zřizuje 53 obcí, tj. 79,47 %. Ve 13 případech, tj. 19,53 %, organizace zřízená obcí není.

Druhá položená otázka zkoumala využitelnost služeb a činností pro obec a postižené obyvatelstvo krizovou situací a zněla: Jaké činnosti (úkoly) příspěvková organizace vaší obce v době krizové situace zabezpečuje? Vyhodnocení odpovědí oslovených respondentů je zobrazeno na obrázku 3.

Obr. 3: Činnosti zřízených příspěvkových organizací obce, které poskytují pečovatelské služby v době krizové situace

Zdroj: Kudlák (2016)

Odborníci jednoznačně preferovali u příspěvkových organizací poskytování či zajišťování stravování (v 26 případech), ubytování (v 24 případech), ošetřovatelské (v 15 případech) a pečovatelské (ve 14 případech) služby na správním území obce.

Výsledek, tj. karta uvedená v tabulce 1, je opřen o poskytnuté informace odborníků v oblasti krizového řízení, kteří v rámci dotazníkového šetření se zaměřením na identifikační otázky vyhodnotili činnosti příspěvkové organizace obce poskytující pečovatelské služby. Karta jednoduchým způsobem popisuje zpracování dokumentace a poskytování sil a prostředků příspěvkové organizace obce v jednotlivých časových obdobích krizového řízení. Podklady z této karty, jak již bylo uvedeno výše, byly zapracovány do checklistu starosty obce pro řešení mimořádné události a krizové situace.

Tab. 1: Logistická podpora příspěvkové organizace, která poskytuje pečovatelské služby

Období	Činnosti					
	Varování a informování	Evakuace	Ukrytí	Nouzové přežití	Další	
Prevence	Dokumenty	Vnitřní pravidla, analýzy, studie, projekty, zkušenosti.				Výstupy z analýz, studií a projektů.
	SaP	Příspěvková organizace se seznamuje a provádí odbornou přípravu (aktivně i pasivně)				

Období		Činnosti				
		Varování a informování	Evakuace	Ukrytí	Nouzové přežití	Další
Adjustace	Dokumenty	Speciálně neplánuje, využívání informace medií a obecního úřadu.	Plánování, dokumentace k příjmu a poskytování služeb pro evakuované (třídění, rozmístění, ubytování, stravování speciální služby apod.).	Plánování, dokumentace k příjmu a poskytování služeb pro ukryvané (třídění, rozmístění, ubytování, stravování speciální služby apod.).	Plánování, dokumentace k příjmu a poskytování služeb pro své klienty, příp. evakuované (třídění, rozmístění, ubytování, stravování speciální služby apod.).	Využití plánů a dokumentace týkající se dalších opatření k zabezpečení ochrany obyv., jeho života, zdraví a majetku.
	SaP	Příspěvková organizace provádí odbornou přípravu (cvičí v součinnosti s obecním úřadem)				
Implementace	Dokumenty	Plánu varování a informování pro své klienty, příp. evakuované, ukryvané apod.	Dokumentace k příjmu a poskytování služeb pro evakuované (třídění, rozmístění, ubytování, stravování, speciální služby apod.), úkoly a závěry z jednání KŠ.	Dokumentace k příjmu a poskytování služeb pro ukryvané (třídění, rozmístění, ubytování, stravování, speciální služby apod.).	Dokumentace k příjmu a poskytování služeb pro své klienty, příp. evakuované (třídění, rozmístění, ubytování, stravování, speciální služby apod.).	Využití plánů a dokumentace týkající se dalších opatření k zabezpečení ochrany obyv., jeho života, zdraví a majetku.
	SaP	Získávat relevantní informace od tajemníka KŠ, tiskového mluvčího obce a masmédií	Poskytování služeb pro evakuované (třídění, rozmístění, ubytování, stravování, speciální služby, humanitární pomoc apod.),	Poskytování služeb pro ukryvané (třídění, rozmístění, ubytování, stravování, speciální služby, humanitární pomoc apod.),	Poskytování služeb pro své klienty, příp. evakuované (třídění, rozmístění, ubytování, stravování, speciální služby, humanitární pomoc apod.).	Zabezpečení služeb, které se týkají dalších opatření ochrany obyvatelstva (především pro své klienty) a jeho života, zdraví a majetku.
Korekce a rekonstrukce	Dokumenty	Informace získávat od tajemníka KŠ, tiskového mluvčího obce, prostřednictvím masmédií.	Fakturace za provedené služby.	Fakturace za provedené služby.	Fakturace za provedené služby.	Při přerušení speciálních služeb využití Plánů týkající se dalších opatření k zabezpečení ochrany obyv., jeho života, zdraví a majetku. Fakturace za provedené služby.

Období		Činnosti				
		Varování a informování	Evakuace	Ukrytí	Nouzové přežití	Další
	SaP	Zařízení pouze v pohotovosti a provádí svou všední činnost.	Ukončuje poskytování služeb pro evakuované. Zařízení pouze v pohotovosti a provádí svou všední činnost.	Ukončuje poskytování služeb pro ukryvané. Zařízení pouze v pohotovosti a provádí svou všední činnost.	Poskytování služeb pro své klienty, příp. evakuované (třídění, rozmístění, ubytování, stravování, speciální služby, humanitární pomoc apod.) Přechází na svou běžnou činnost.	Poskytování služeb pro své klienty, příp. další obyvatel. (třídění, rozmístění, ubytování, stravování, speciální služby, humanitární pomoc apod.) Přechází na svou běžnou činnost.

Zdroj: Kudlák (2016)

Závěr

Príspevkové organizace, které poskytují pečovatelské služby, neodmyslitelně patří do logistiky ochrany obyvatelstva obce. V době, kdy se neodehrává žádná mimořádná událost či krizová situace, poskytují právě již zmiňované sociální služby, a to pro osoby s trvalým pobytem na území obce či jejím okolí, které mají sníženou soběstačnost z důvodu věku, chronického onemocnění nebo zdravotního postižení. Zabezpečují denní péči včetně stravování a např. i předškolní výchovu dětí v jeslích (v případě, že jsou zřízeny). Zajišťují stravování starobních důchodců a plně invalidních občanů žijících trvale na území obce. V neposlední řadě mohou poskytovat pečovatelské služby rodinám s dětmi, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby, a to v souladu se zákonem o sociálních službách, které trvale žijí na území obce.

Všechny výše uvedené služby, činnosti či úkoly lze za finanční, materiální ale i personální podpory využít v době mimořádné události nebo krizové situace. S tím má např. město Písek velice dobré zkušenosti. V době katastrofálních povodní, které proběhly v roce 2002, se mohl krizový štáb města, ale i složky integrovaného záchranného systému, spolehnout na zajištění služeb příspěvkové organizace Pečovatelská služba města Písku, dnes přejmenované na Městské středisko sociálních služeb. I když v době povodní byla organizace sama postižena, dokázala zabezpečit pro zasahující složky teplou stravu, speciální služby, poradenství a humanitární pomoc.

Literatura

GRANT, David et al., (2006). *Fundamentals of Logistics Management: European Edition*. New York City: Published by McGraw Hill Higher Education. ISBN-10: 0077108949, ISBN-13: 978-0077108946.

CHRÁSKA, M., (2006). *Úvod do výzkumu v pedagogice*. Vyd. 2. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-1367-1.

KUDLÁK, A., (2013). Jednotka sboru dobrovolných hasičů jako logistická podpora obce. In *Sborník XII. mezinárodní konference Ochrana obyvatelstva - Dekontam 2013*. Ostrava: Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava, s. 69-72, ISBN: 978-80-7385-122-4 (ISSN 1803-7372).

KUDLÁK, A., (2016). *Ekonomika a logistika obce v oblasti ochrany obyvatelstva*. [Disertační práce]. Brno: Univerzita obrany.

KUDLÁK, A., HORÁK, J., (2009). Sklady humanitární pomoci obcí jako příprava na krizové situace, In *Sborník Mezinárodní konference Bezpečnostní management a společnost*. Brno: Univerzita obrany, s. 219-223. ISBN 978-80-7231-653-3.

KUDLÁK, A., HORÁK, J., (2012). Logistika obce v oblasti ochrany obyvatelstva, In *Sborník mezinárodní konference Bezpečnostní management a společnost*. Brno: Univerzita obrany, s. 251-258, ISBN: 978-80-7231-871-1.

SCHULTE, Ch., (2013). *Logistik, Wege zur Optimierung der Supply Chain*. München: Verlag Franz Vahlen. ISBN 978-3-8006-3995-3.

URBAN, R., BAKOŠ, E., KUDLÁK, A., (2010). *Ekonomika a logistika krizových situací v ochraně obyvatelstva I*. Brno: Univerzita obrany. ISBN 978-80-7231-757-8.

URBAN, R., BAKOŠ, E., KUDLÁK, A., (2012). *Ekonomika a logistika krizových situací v ochraně obyvatelstva II*. Brno: Univerzita obrany. ISBN 978-80-7231-912-1.

Mgr. Zuzana Freitinger Skalická, Ph.D.

*Ústav radiologie, toxikologie a ochrany obyvatelstva   Institute of Radiology, Toxicology and Civil Protection
Zdravotně sociální fakulta   Faculty of Health and Social Sciences
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích   University of South Bohemia
✉ Nemocnice České Budějovice, a.s.
horní areál, B. Němcové 54, pavilon H
370 01 České Budějovice
E-mail: skaliz00@zsf.jcu.cz*

Mgr. Renata Havránková, Ph.D.

*Ústav radiologie, toxikologie a ochrany obyvatelstva   Institute of Radiology, Toxicology and Civil Protection
Zdravotně sociální fakulta   Faculty of Health and Social Sciences
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích   University of South Bohemia
✉ Nemocnice České Budějovice, a.s.
horní areál, B. Němcové 54, pavilon H
370 01 České Budějovice
E-mail: havranko@zsf.jcu.cz*

Anotace

V rámci projektu VG 20132015122 „Ochrana obyvatelstva v závislosti na diferenciaci populace“ bylo analyzovat současný stav plánování evakuace ze zóny havarijního plánování a navrhnout nové metody plánování evakuace mimo jiné i v souvislosti s etickými otázkami. Bezpečnost jaderných elektráren (JE) zahrnuje soubor opatření, mezi která patří konstrukce a úroveň provozní kultury elektrárny, jehož součástí je kvalifikovaný personál, kvalitní dokumentace, využívání provozních zkušeností, technická kontrola, ochrana před ionizujícím zářením, požární bezpečnost a další. K usnadnění plánování ochranných opatření při mimořádné události se stanovují 2 zóny (JE Temelín) nebo tři zóny havarijního plánování (JE Dukovany) kolem každé jaderné elektrárny. Evakuace je souhrn organizačních a technických opatření zabezpečujících přemístění osob, zvířat a věcí v daném pořadí z míst ohrožených mimořádnou událostí. V těchto mnohdy mimořádně vypjatých situacích je třeba věnovat pozornost také způsobu komunikace s evakuovaným obyvatelstvem. Je třeba, aby byla zvládnuta jak po stránce organizační, tak také po stránce biopsychosociální. Tato rovina, která je z pohledu evakuovaného obyvatelstva důležitá, bývá často opomíjena.

Klíčová slova

ochrana obyvatelstva, evakuace, jaderná elektrárna, biopsychosociální model

Annotation

Within the project VG 20132015122 “Protecting the population depending on the differentiation of populations“ the realisation team conducted an analysis of the current status of the evacuation planning from the emergency zone planning and suggest new methods of evacuation planning with the disruption of ethical issues. The safety of the nuclear power plant’s is achieved by the design safety and the power plant’s operational culture level, which includes qualified personnel, quality documentation, use of operating experience, technical control, protection against radiation, fire safety, etc. To facilitate a preplanned strategy for protective actions during an emergency, there are two emergency planning zones (Temelin Nuclear Power Plant) or three emergency planning zones (Dukovany Nuclear Power Plant) around each nuclear power plant. Emergency evacuation from is the immediate and urgent movement of people away from the threat or actual occurrence of a hazard. In these often emotionally stressful situations, it is also necessary to ensure effective communication

with the evacuated population. Evacuation must be well managed, not only on the technical side, but also on the biopsychosocial side. This plane, which is viewed from the evacuated population is important, it is often neglected.

Key words

civil protection, evacuation, nuclear power plant, biopsychosocial model

Úvod

K omezování ozáření osob a životního prostředí při radiační mimořádné situaci se uskutečňují ochranná opatření. Pro oblast v okolí jaderného zařízení, v níž jsou na základě analýzy možných následků radiační havárie uplatňovány požadavky z hlediska havarijního plánování a ochrany obyvatelstva pro případ radiační havárie, je stanovena tzv. zóna havarijního plánování (ZHP).

V této souvislosti je třeba se zabývat různými druhy otázek týkajících se zdravotních rizik, s nimiž by se museli potýkat lidé, kteří by v kontaminované oblasti případně zůstali. Kdy se mají lidé evakuovat a které úrovně ozáření vyžadují aktivní zásah? Kdo má být evakuován jako první? Jaké jsou etické principy, které určují kdy a kdo? (Zölzer, 2015). Psychosociální krizové pomoci je potřeba lidem, rodinám, obcím a organizacím zasaženým neštěstími či mimořádnou událostí anebo krizovou situací. Cílem je pojetí pomoci a získání odolnosti zasažených skupin obyvatelstva (zvládnutí dané situace), ne podpora zranitelnosti (lidé jako oběť mimořádné události).

Cíl a metody

Jedním z dílčích cílů bylo analyzovat specifické potřeby obyvatel v případě evakuace ze ZHP JE. Jednalo se o zjištění potřeb vyplývajících ze zdravotního stavu obyvatelstva a také o jejich případné požadavky týkající se například psychosociálních a náboženských specifík.

Dotazníkového šetření týkajícího se specifických požadavků v případě evakuace ze ZHP se zúčastnilo celkem 787 občanů. V rámci JE Temelín se jednalo celkem o 334 občanů a v rámci JE Dukovany celkem o 453 občanů. V obou případech byla nejpočetnější skupina ve věku 40-65 let, a to v ZHP JE Dukovany 181 a v JE Temelín 133 občanů. Nejméně početná byla naopak skupina ve věku 15-18 let, a to 24 občanů, resp. 22 občanů.

Výsledky

Struktura obyvatelstva podle pohlaví a věku patří mezi základní demografické struktury obyvatelstva. Při stejném početním stavu mohou mít jednotlivé populace zcela rozdílnou věkovou strukturu a zastoupení podle pohlaví, proto je nutné věnovat těmto strukturám zvýšenou pozornost. Zvyšující se počet starých lidí souběžně s narůstajícím počtem hendikepovaných jedinců (tělesně, duševně, zdravotně), představuje kvalitativně jinou zátěž na zdravotně-sociální služby evakuovanému obyvatelstvu obecně, a z okolí jaderných elektráren obzvlášť. Na tuto situaci musí být dostatečně připraveny nejen orgány územní samosprávy, ale také územně příslušné zdravotnictví a sociální služby a respektovat přístup k jedinci v jeho biopsychosociální podstatě.

V zónách havarijního plánování jsou přijímána opatření v rozsahu:

- Nastavení ochranných zón – vnější, bezpečná, nebezpečná – určujících režimová opatření pro záchranné složky, které uplatňují i základní zásady radiační ochrany – stínění, vzdálenost, čas. Ochrana osob je doplněna elektronickou osobní dozimetrií (skupinová, osobní) a kontrolou kontaminace.
- Havarijní ozáření zasahujících osob nesmí překročit desetinásobek limitů stanovených pro ozáření radiačních pracovníků (< 200 mSv), pokud nejde o případ záchrany lidských životů či zabránění rozvoje radiační mimořádné situace s možnými rozsáhlými společenskými a hospodářskými důsledky. Zasahující osoby musí být o nebezpečí spojeném s účastí na zásahu prokazatelně informovány a musí se jej účastnit dobrovolně.

Neodkladná ochranná opatření zahrnují:

- Ukrytí.
- Jódovou profylaxi.
- Automaticky zaváděna na základě vyhlášení radiační havárie.

- Evakuaci.

Následná ochranná opatření zahrnují:

- Přesídlení.
- Regulaci používání kontaminované potravy a vody, krmiv.

Přijímají se na základě monitorování skutečné radiační situace a podle meteorologického vývoje.

Dynamika havárie je charakterizovaná jednotlivými obdobími svého průběhu:

1. Časné období – první hodiny od vzniku poruchy spojené s únikem; ohrožení okolí představuje zevní ozáření z radioaktivního mraku a inhalací radioaktivních látek.
2. Následné (střední) období – od několika hodin po několik dní; končí únik radioaktivních látek do okolí a deponování radioaktivních látek na zem. Ohrožení okolí představuje zevní ozáření z deponit na zemi a požitím kontaminované stravy a vody.
3. Pozdní (nápravné) období – od několika dní do skončení návratu k normálním životním podmínkám na zasaženém území.

Jak již bylo zmíněno, omezování ozáření osob a životního prostředí při radiační mimořádné situaci se uskutečňuje ochrannými opatřeními. Pro oblast v okolí jaderného zařízení, v níž jsou na základě analýzy možných následků radiační havárie uplatňovány požadavky z hlediska havarijního plánování a ochrany obyvatelstva pro případ radiační havárie, je stanovena tzv. zóna havarijního plánování.

Zdravotní péče o evakuované obyvatelstvo v místech nouzového ubytování je zajištěna poskytovateli zdravotních služeb, určenými při vzniku radiační mimořádné události 3. stupně nebo při nařízení evakuace. Konkrétní poskytovatele zdravotních služeb zajistí krajský úřad (příslušný odbor nebo je určí hejtman). Poskytování zdravotní péče je přednostně zajištěno poskytovateli zdravotních služeb v oborech všeobecné praktické lékařství a praktické lékařství pro děti a dorost. Zajištění zdravotních služeb je možné posílit o poskytovatele zdravotních služeb i v jiném oboru zdravotní péče (např. v oboru vnitřní lékařství), rovněž je možné využít lékařské pohotovostní služby a v neposlední řadě poskytovatele lůžkové péče v příslušném kraji (dle aktuální situace, rozsahu evakuace, atd.) (Kraj Vysočina, 2013).

Z hlediska zdravotnického zabezpečení patří mezi faktory ovlivňující evakuaci:

- Psychický stav osob.
- Fyzický stav osob.
- Doba evakuace.

Dobu od zahájení do ukončení evakuace významně ovlivňují následující parametry:

- Počet a rozmístění přítomných osob – rozvaha pracuje vždy s dimenzí obsazenosti pro nejméně příznivou situaci, tj. s maximálním možným počtem osob, a jeho rozmístěním v objektu před zahájením evakuace. Stejně platí pro obyvatelstvo.
- Charakteristika osob – skladba osob podle nosných ukazatelů jako jsou věk, psychické, fyzické schopnosti či omezení, komunitní struktura, postavení a další, podle charakteristiky objektu.
- Únikové trasy a východy – jsou určující pro „hustotu evakuačních proudů“.
- Vzdálenost a doba pohybu – překonávaná vzdálenost má přímý vliv na dobu evakuace (Brehovská et al., 2015).

Evakuace osob s omezenou schopností pohybu

Demografický vývoj a statistické přehledy vykazují, že až 20 % obyvatel je postiženo určitým typem znevýhodnění (psychické, fyzické, smyslové); přičemž 90 % z nich žije v domácnosti a 5 % z nich není schopno domov opustit. Je tedy vždy nutné tyto lidi evakuovat i v případě jejich nesouhlasu? Lze všechny tyto lidi relevantně informovat o všech rizicích spojených s případným odmítnutím evakuace?

Do skupiny osob s omezenou schopností pohybu se zařazují (Folwarczny a Pokorný, 2006):

- Osoby pohybově postižené (zejména na invalidním vozíku).
- Osoby zrakově postižené.

- Osoby sluchově postižené.
- Osoby psychicky postižené.
- Osoby v pokročilém věku.
- Těhotné ženy.
- Osoby doprovázející dítě v kočárku.
- Dítě do 3 let věku.

Osoby se sníženou schopností pohybu a orientace:

- Osoby se sníženou sluchovou schopností vnímání.
- Osoby se sníženou pohyblivostí.
- Osoby odkázané na částečnou pomoc (invalidé, klienti sanatorií, rehabilitačních léčeben, ambulance ZZ, mateřské školy, dětské domovy, domovy důchodců, domy s pečovatelskou službou, děti od 3 do 6 let, osoby starší 60 let).

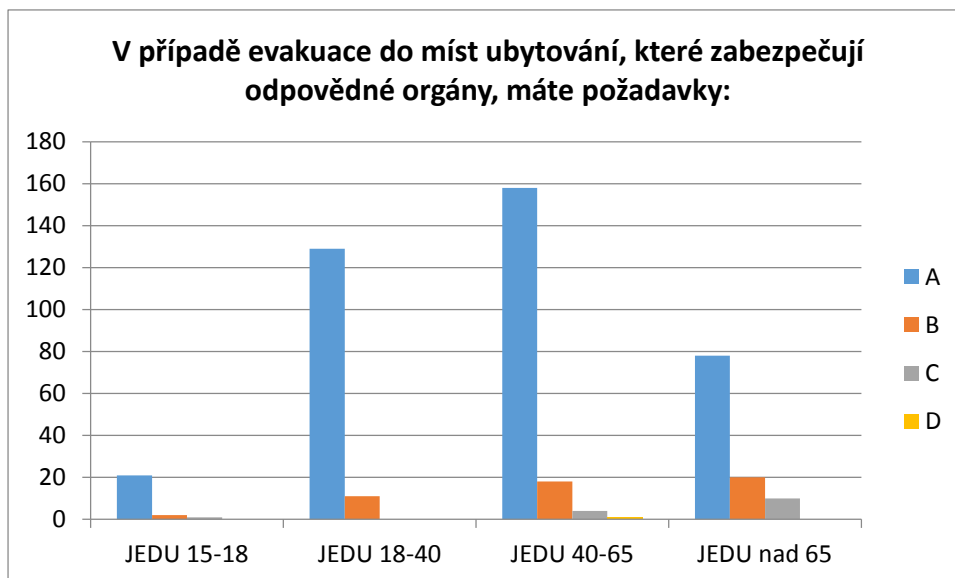
Osoby neschopné samostatného pohybu:

- Osoby se sníženou zrakovou schopností vnímání.
- Osoby nepohyblivé (imobilní, závislé na pomoci jiných, v nemocnicích upoutaní na lůžko).
- Děti do 3 let (kojenecké ústavy, jesle).
- Osoby pod dozorem (psychiatrické léčebny, nápravná zařízení).

Snížená rychlost pohybu osob a doba reakce na varovný signál zvyšuje dobu potřebnou k evakuaci.

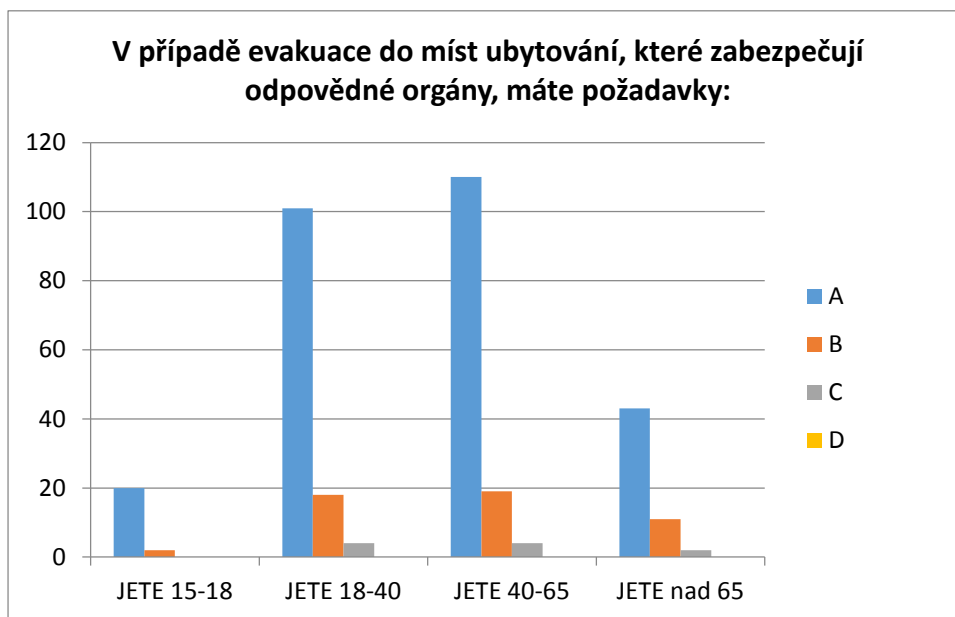
Výsledky dílčí části provedeného dotazníkového v zónách havarijního plánování jaderných elektráren Dukovany (JEDU) a Temelín jsou patrné z grafu 1 a 2.

Graf 1: Výsledky dílčí části dotazníkového šetření v ZHP JE Dukovany

A - nepožadují specifické podmínky; B - požadují specifické podmínky z důvodu stravování (např. bezlepková dieta, strava vegetariánská, diabetická); C - požadují specifické podmínky z důvodu zdravotního stavu (např. bezbariérový přístup, kyslíkový přístroj); D - jiné specifické požadavky (např. psychosociální, náboženské)

Graf 2: Výsledky dílčí části dotazníkového šetření v ZHP JE Temelín

A - nepožadují specifické podmínky; B - požadují specifické podmínky z důvodu stravování (např. bezpečnostní dieta, strava vegetariánská, diabetická); C - požadují specifické podmínky z důvodu zdravotního stavu (např. bezbariérový přístup, kyslíkový přístroj); D - jiné specifické požadavky (např. psychosociální, náboženské)

Zdravotnické zabezpečení evakuace

Traumatologický plán, který je součástí vnějších havarijních plánů jaderných elektráren, je zařazen do třetí části vnějšího havarijního plánu jaderných elektráren, tedy do plánu konkrétních činností. Jeho obsahem je:

- Zdravotní péče při radiační mimořádné události.
- Přednemocniční neodkladná péče (přednemocniční neodkladná péče u ukrytého obyvatelstva).
- Poskytování zdravotní péče v místě dekontaminace).
- Transport a směrování do zdravotnických zařízení poskytovatelů zdravotních služeb.
- Zajištění zdravotní péče o evakuované obyvatelstvo (přijímací středisko, ubytovací zařízení vč. ubytování pro nemocné).
- Hygienicko-epidemiologické zabezpečení evakuace (přijímací středisko, ubytovací zařízení a čestné prohlášení evakuované osoby).

Zdravotní péče při radiační havárii spočívá v komplexu léčebně preventivních hygienických a protiepidemických opatření k udržení dobrého zdravotního stavu osob zdržujících se v ohroženém prostoru a ve zdravotnickém zabezpečení ochranných opatření. Během zásahu budou členové výjezdové skupiny používat osobní dozimetry, pokud to bude možné. Použití dozimetrů umožní vyhodnotit radiační zátěž u zasahujících výjezdových skupin.

Zajištění zdravotní péče o evakuované obyvatelstvo

Zdravotní péče o evakuované obyvatelstvo v místech nouzového ubytování je zajištěna poskytovateli zdravotních služeb, určenými při vzniku radiační mimořádné události 3. stupně nebo při nařízení evakuace. Konkrétní poskytovatele zdravotních služeb zajistí krajský úřad (příslušný odbor nebo je určí hejtman). Poskytování zdravotní péče je přednostně zajištěno poskytovateli zdravotních služeb v oborech všeobecné praktické lékařství a praktické lékařství pro děti a dorost. Zajištění zdravotních služeb je možné posílit o poskytovatele zdravotních služeb i v jiném oboru zdravotní péče (např. v oboru vnitřní lékařství), rovněž je možné využít lékařské pohotovostní služby a v neposlední řadě poskytovatele lůžkové péče v příslušném kraji (dle aktuální situace, rozsahu evakuace, atd.) (Kraj Vysočina, 2013).

Hygienicko-epidemiologické zabezpečení evakuace

V ochraně veřejného zdraví plní úkoly státní správy včetně státního zdravotního dozoru v rozsahu oboru epidemiologie protiepidemický odbor příslušné krajské hygienické stanice (KHS). Základní činností je nařizování, organizování, řízení, popřípadě i provádění opatření k předcházení vzniku a zamezení šíření infekčních onemocnění a v tomto rozsahu též usměrňování činnosti zdravotnických zařízení a jejich kontrola. Další činností je nařizování mimořádných opatření při epidemii a nebezpečí jejího vzniku, usměrňování činnosti osob poskytujících péči v oblasti provozu a předcházení nemocničním nákazám. Podílí se na úkolech integrovaného záchranného systému a spolupracuje se správními úřady a orgány samosprávy při tvorbě zdravotní politiky regionu. Při své činnosti úzce spolupracuje se Zdravotním ústavem (KHS Jihočeského kraje, 2015).

Kulturní specifika

Kulturní analýza vychází ze specifík toho, čeho si lidé v dané kultuře cení, co odmítají, co je rozporné atp.). Na úrovni objektivní má několik rovin:

- Charakter prostředí přírodního týkající se kostela, hospody, školy, zdravotního střediska, obchodu, dopravy, příležitosti k práci a zábavě, environmentální roviny.
- Složení a uspořádání obyvatelstva: národnostní, demografické – staří, mladí, muži, ženy, počet atp.; typy společenství, postavení a forma rodin, společenské instituce, které rodinu podporují či nahrazují, atp. (demografická rovina je součástí antropologické roviny).
- Náboženství či jiné duchovní obdoby (podoba, vliv, funkce); oddělenost či neoddělenost náboženského a „světského“; kultura ve smyslu „co zde považují za kulturní /chování, zážitek, dědictví/“; hodnoty a hodnotové systémy (součást antropologické roviny).
- Dějiny místa a lidí v něm, tradice, zvyky, stereotypy, zkušenost, změny.
- Právní normy a jiné formy tlaku regulující společenské chování (včetně vzorů, místních hrdinů, mýtů a pohádek) - (úroveň psychosociální).
- Rozložení a podoba společenského vlivu (postavení menšin, postavení žen, postavení dětí) včetně rozložení vlastnictví (majetku) a společenské hierarchizace (kdo je „privilegovaná vrstva“ a čím získává svá privilegia) - (úroveň psychosociální); význam práce a činnosti (placené, dobrovolnické atp.).
- Pravidla a podoby organizování a sdružování lidí, svátky, skupiny, spolky atp.; vůdci společenství; podoby obřadů a jejich nositelé.
- Životní styl (Standardy psychosociální krizové pomoci a spolupráce zaměřené na průběh a výsledek, 2010).

Závěr

Biopsychosociální přístup, tj. jeho somatický, psychický (i emocionální), a sociální rozměr je třeba vnímat a respektovat i při vzniku mimořádné události, která vede k evakuaci osob ze ZHP JE. Je třeba si uvědomit provázanost všech subjednotek. U biopsychosociálního přístupu bychom si měli uvědomit, že každá situace spouští stresovou reakci, se kterou se lidé hůře či lépe vyrovnávají. Panika, radiofobie nebo naopak neúměrné podceňování mimořádné události a nerespektování přání člověka (někdy i z důvodu nedostatečné informovanosti) může vést ke zhoršení celé situace. V dnešní době se stále častěji setkáváme se specifickými potřebami lidí ať už na úrovni fyzické, psychické, emoční, sociální a v případě vypjatých situací, jakou by evakuace pro tyto osoby byla, je potřeba co nejvíce toto respektovat, ale je potřeba také naopak respektovat všechny nařízení, opatření a zdraví a životy zachraňujících a jinak pomáhajících osob. Z výsledků ale také vyplývá, že u specifických potřeb by se u současné struktury obyvatelstva žijícího v ZHP JE jednalo zejména ze specifika vyplývající ze zdravotního stavu (diabetici, tělesně s duševně postižení obyvatelé...) než z náboženských a etnických specifík.

Literatura

BREHOVSKA, L. et al. Safety research of population according to population differentiation in Czech Republic. *INTERNATIONAL JOURNAL OF EDUCATION AND INFORMATION TECHNOLOGIES*. 2015(9), 12-20. ISSN 2074-1316.

FOLWARCZNY, L., POKORNÝ, J.: Evakuace osob. Ostrava: SPBI, 2006, 125 s. ISBN 80-86634-92-2.

JIHOČESKÝ KRAJ. Vnější havarijní plán Jaderné elektrárny Temelín. České Budějovice, Jihočeský kraj 2013, 7. Revize.

KHS JIHOČESKÉHO KRAJE SE SÍDLEM V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Územní pracoviště. [online] 2015. [cit. 2015-20-09]. Dostupné z: <http://www.khscb.cz/>.

KRAJ VYSOČINA. *Vnější havarijní plán Jaderné elektrárny Dukovany*. Jihlava, Kraj Vysočina 2013, 4. Revize.

Standarty psychosociální krizové pomoci a spolupráce zaměřené na průběh a výsledek. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo vnitra - generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2010. ISBN 978-80-86640-46-4.

Zölzer, F. Evacuation in case of nuclear power plant accident – discussion of some ethical questions. *Kontakt* 2015, 17(3): 177-182.

Příspěvek byl zpracován za podpory projektu Bezpečnostního výzkumu MV ČR VG 20132015122.

Úloha nestátních neziskových organizací při mimořádných událostech v Jihočeském kraji

The role of nongovernmental organizations in emergencies in the South Bohemia

Ing. Jana Žlábková, Ph.D.

*Katedra krajinného managementu   Department of Landscape management
Zemědělská fakulta   Faculty of Agriculture
Jihočeská univerzita   University of South Bohemia
✉ Branišovská 1645/31a, 370 05, České Budějovice, Česká republika
E-mail: jana.zlabkova@seznam.cz*

Anotace

Cílem článku je provést analýzu nestátních neziskových organizací při mimořádných událostech. Práce analyzuje dílčím způsobem formy nestátních neziskových organizací dle platné právní úpravy v České republice po roce 2014. Zaměřuje se na dobrovolnictví jako nezbytnou součást nestátních neziskových organizací. Časově analyzovaná data vývoje počtu dobrovolníků ukazují sestupnou tendenci, právě tak jako počet odpracovaných hodin dobrovolníky. Data poskytnutá Českým statistickým úřadem jsou zkresleny dobrovolnickou činností bezplatnou prací vlastních členů nestátních neziskových organizací.

Klíčová slova

Nestátní neziskové organizace, mimořádné události, dobrovolnictví

Annotation

This article aims to analyze nongovernmental organizations in emergencies. The thesis analyzes partially forms of nongovernmental organizations under applicable legislation in the Czech Republic since 2014. It focuses on volunteerism as an essential part of nongovernmental organizations. Time data analyzed trends in the number of volunteers show a downward trend, as well as the number of hours worked by volunteers. Data provided by the Czech Statistical Office are distorted by volunteering work free of their own members of nongovernmental organizations.

Key words

Nongovernmental organizations, emergencies, volunteerism

Úvod

Mimořádné události živelného nebo antropogenního původu jsou po staletích součástí života. Je nutné se na tuto situaci připravit. Pro takové úkoly byl vytvořen integrovaný záchranný systém. Systém je dobře kooperující, ovšem při zvládnání mimořádných událostí velkého rozsahu nejsou tyto složky dostačující. V tento okamžik hrají významnou roli nestátní neziskové organizace, které využívají především dobrovolnictví. V nouzových situacích mají tyto organizace nezastupitelnou úlohu. Jsou velmi flexibilní, nejsou zřizovány ani řízeny státem. Jedná se o soukromé organizace. Jsou financovány z prostředků od dárců, sponzorů, grantů, z prostředků kraje nebo obce, či si sami žádají o prostředky ze strukturálních fondů EU.

V České republice je rozlišováno několik typů nestátních neziskových organizací. Byl vytvořen Panel nestátních neziskových organizací, jehož úkolem je koordinace a sdružování činnosti osob a organizací při mimořádných událostech a krizových situacích a poskytování následné pomoci při odstraňování následků. Statusová legislativa vůči nestátním neziskovým organizacím prodělala po roce 1990 mnoho zásadních změn, a proto je potřebné popsat nejen současné právní poměry jednotlivých právních forem, jež jsou na základě užšího výkladu Radou vlády pro nestátní neziskové organizace za nestátní neziskové organizace považovány

(Rada vlády pro nestátní neziskové organizace). Jedná se o občanská sdružení / spolky (ESF ČR, Spolky a jejich postavení dle nového Občanského zákoníku), obecně prospěšné společnosti, nadace a nadační fondy, účelová zařízení církví a ústavů (nová právní forma zřízená novým občanským zákoníkem). Zvláštní důraz je věnován současnosti, kdy po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku probíhá zásadní změna legislativního prostředí, kterému se nestátní neziskové organizace postupně přizpůsobují. Nový občanský zákoník nabyl účinnosti 1. ledna 2014, obecně upravuje postavení právnických osob soukromého práva (mezi které neziskové organizace patří), speciálně je pak upraveno postavení spolků (dříve občanských sdružení), nadací a nadačních fondů a ústavů. Souběžně s účinností nového občanského zákoníku došlo ke zrušení původních zákonů upravujících postavení jednotlivých neziskových organizací: zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech, zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech. Transformaci nestátních neziskových organizací upravují přechodná ustanovení nového občanského zákoníku a dávají jim tříletou lhůtu, kdy se musí novým právním poměrům přizpůsobit.

Cíle a metody práce

Cílem článku je provedení analýzy nestátních neziskových organizací při mimořádných událostech. Práce analyzuje dílčím způsobem typy nestátních neziskových organizací dle současné platné legislativy. Metodika byla založena na analýze možného řešení spolupráce s nestátními neziskovými organizacemi v případě mimořádných událostí. Byly zkoumány možnosti spolupráce a zároveň financování nestátních neziskových organizací. Na základě dostupných dat článek analyzuje vývoj počtu dobrovolníků v jednotlivých letech s oceněním jejich dobrovolnické práce.

Výsledky

Všechny nestátní neziskové organizace jsou zakládány na principu svobody a sdružování, které jsou zaručeny Listinou základních práv a svobod. V této Listině je uvedeno, že právo svobodně se sdružovat je zaručené a každý má právo sdružovat se ve spolecích, společnostech či jiných sdruženích. Dobrovolnickou službu pak upravuje zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých dalších zákonů v aktuálním znění. Dobrovolnictví slouží ve prospěch druhých a při mimořádných událostech má svojí nezastupitelnou úlohu (Kavan, Dostál, 2012). Dobrovolnictví je termín, pod který je zařazován dobrovolník jako fyzická osoba, která je motivována odhodláním pomáhat za nehonoranou práci. Dobrovolnictví je jedním ze základních znaků nestátního neziskového sektoru a nezbytnou součástí existence celého neziskového sektoru. Jak je uvedeno v zákoně č. 198/2002 Sb., jedná se mimo jiné o pomoc při přírodních, ekologických nebo humanitárních katastrofách. Dobrovolnictví, na kterém staví neziskové organizace, většinou pak organizují dobrovolnická centra. Role dobrovolníka je vymezena tak, aby ten, kdo přijímá dobrovolnickou pomoc, se na ni mohl spolehnout v dohodnutém rámci. Partnerem dobrovolníka je tedy nestátní nezisková organizace, která pak organizuje veřejně prospěšné dobrovolnictví.

Dobrovolníci tvoří převážnou část celkové pracovní síly v nestátní neziskové organizaci, a to přibližně 78 % všech lidských zdrojů, které v rámci nestátní neziskové organizace pracují (Tošner, 2014). Může se jednat o dlouhodobou spolupráci či jednorázovou akci. Právě pro řešení mimořádných událostí je dobrovolnictví možnost, jak nabídnout rozšíření služeb, na které již složky integrovaného záchranného systému již nemají kapacitu při omezeném množství financí, času a pracovníků. Dobrovolníci se zúčastňují především odstraňování následků v podobě manuální práce. Jsou to například odklizení naplavenin, vyklizení nábytku, úklidové práce či pomoc při distribuci materiální pomoci do postižených oblastí. Počet dobrovolníků v rámci dobrovolnické služby kolem 20 000 osob ve více než 100 nestátních neziskových organizací (Frič, 2014). Z těchto výzkumů provedených v oblasti dobrovolnictví také vyplývá, že vývoj v oblasti dobrovolnictví od 90. let minulého století stagnuje. Přes stagnaci dobrovolnictví je situace v České republice v této oblasti poměrně dobrá. V rámci Evropy se s 29 % podílem dobrovolnictví řadíme na osmé místo v rámci celé Evropské unie (Frič, 2014).

Panel nestátních neziskových organizace

Úkolem panelu je koordinovat a sdružovat činnost osob a organizací při připravenosti obyvatelstva na mimořádné události. Jednotlivé kraje pak řeší zapojování zvláštním plánem, který může být součástí havarijního nebo krizového plánu kraje. Panel má ustanoveného koordinátora, který je z humanitární organizace. Koordinátor je pak zodpovědný za přípravu a realizaci jednání při vzniku mimořádných událostí a v případě zapojení humanitárních organizací je vyznačen Operačním střediskem hasičského záchranného sboru.

Koordinátor je vybrán na základě dohody účastníků. V minulosti docházelo k situacím, kdy byly jednotlivé pomoci nekoordinovány a v nějakých částech regionu docházelo k tomu, že pomoc byla nadbytečná a jinde naopak chyběla. V důsledku toho začaly nestátní neziskové organizace spolupracovat s hasičskými záchrannými sbory krajů a též s orgány krajských úřadů. V roce 2010 uzavřel Jihočeský kraj Dohodu o spolupráci s organizacemi jako je občanské sdružení ADRA, Český červený kříž, Diecézní charita České Budějovice, a Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska Krajské sdružení hasičů kraj Jihočeský. V roce 2012 se k Panelu přidaly ještě organizace jako je Diakonie Českobratrské církve evangelické a Středisko pro rodinu a mezilidské vztahy a Linka důvěry České Budějovice (Panel nestátních neziskových organizací Jihočeského kraje).

Dále je uzavřena Dohoda mezi Českou republikou a Hasičským záchranným sborem Jihočeského kraje a Diecézní charitou České Budějovice, Oblastním spolkem Českého červeného kříže České Budějovice a občanským sdružením ADRA. Tato Dohoda mj. obsahuje, že nestátní neziskové organizace v rámci osobní nebo věcné pomoci zabezpečí akutní psychosociální pomoc osobám, které budou zasaženy mimořádnou událostí (Nevládní neziskové organizace – NNO).

Tab. 1: vývoj objemu dotací pro nestátní neziskové organizace z rozpočtu Jihočeského kraje (tis. Kč)

Rok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Výše dotace	118 782	117 266	93 206	107 619	102 448	111 552	84 228

Zdroj: ČSÚ

Z tabulky je patrné, že i když objem dotací pro nestátní neziskové organizace nemá rostoucí tendenci, nelze jednoznačně říct, že neziskové organizace při plnění svých nezastupitelných úloh mají stále méně prostředků pro svoji činnost. Kromě Jihočeského kraje přispívají nestátním neziskovým organizacím samotné obce a dále jsou to pak dotace ministerstva vnitra. Ministerstvo vnitra má ve spolupráci s předsedou Rady vlády pro nestátní neziskové organizace zpracovat ucelenou metodiku podpory akreditace a následně pak podporu dobrovolnických center. Podíl českého neziskového sektoru na hrubém domácím produktu ČR se v posledních letech pohybuje okolo 0,7 %. Odvedená práce dobrovolníků z toho činí 0,15 % (Bachmann, 2015).

Dobrovolnickou prací jsou vytvářeny hodnoty, zvyšující hodnotu práce, kterou nestátní neziskové organizace odvádějí pro veřejnost, a tím snižují její „cenu“ na pomyslném trhu služeb při mimořádných událostech. Dobrovolnictví tedy rozhodně nejde úplně oddělit od bezplatné práce členů těchto nestátních neziskových organizací. Dobrovolnictví členů nestátních neziskových organizací tvoří značnou část dobrovolnické činnosti (Bachmann, 2012) Pokud se zaměříme na dobrovolníky, kteří nejsou členy nestátních neziskových organizací, jsou výzkumy založeny spíše na odhadech. Český statistický úřad totiž nepovažuje dobrovolnou činnost členů členských nestátních neziskových organizací za dobrovolnickou práci. Proto i níže uvedené údaje jsou těmito skutečnostmi zkresleny a nemohou postihovat dobrovolnictví komplexně.

Tab. 2: vývoj počtu dobrovolníků v ČR (přepočtené pracovní úvazky) a ocenění dobrovolnické práce

Rok	Přepočtený počet dobrovolníků	Počet odpracovaných hodin dobrovolníky	Oceněná dobrovolnická práce v mil. Kč	Medián mezd v ČR v Kč
2007	47 776	83 225 489	9 429	113,29
2008	27 255	47 205 654	5 666	120,02
2009	27 144	47 177 188	5 769	122,29
2010	25 039	44 320 933	5 516	124,46
2011	25 983	45 185 506	5 671	125,51
2012	25 964	44 866 218	5 671	126,39

Zdroj: ČSÚ

Z následující tabulky je patrné, že počet dobrovolníků má klesající tendenci. Obecně se dá předpokládat, že dobrovolnictví je odrazem nálady ve společnosti, které ovšem mohou být občany přehodnoceny v době

mimořádných událostí. Dobrovolnictví si rozhodně zaslouží podporu společnosti a zároveň i projev respektu a úcty těch státních organizací, kteří se snaží o širší spolupráci. K rozvoji dobrovolnictví, jako jedné z forem angažovaného občanství, přistupuje i Evropská unie nebo Organizace spojených národů. Je vyhlášen rok dobrovolnictví a Česká republika se dosud vždy připojila.

Závěr

Dobrovolnictví má z hlediska formy ve strukturách nestátních neziskových organizací dvě podoby. Jde o dobrovolnickou službu upravenou zákonem č. 198/2002 Sb., která je státem institucionálně i finančně podporovaná a je menšinová, a dále o široké dobrovolnictví (vykonávané zejména v rámci nestátních neziskových organizací), které pod režim uvedeného zákona nespadá. V letech 2007-13 byl pro podporu dobrovolnictví využívána metoda LEADER, která je určena pro venkovské oblasti. Tato metoda podporuje partnerství neziskového sektoru s veřejným a soukromým, a tak umožňuje rozdělování dotací na menší projekty. V letech 2014-2020 měl již být nastartován komunitně vedený místní rozvoj (CLLD), administrovanými místními akčními skupinami. Doposud tomu tak nezačalo. Z tohoto důvodu nemohlo být prostřednictvím místních akčních skupin žádné dobrovolnictví podpořeno. Panel nestátních neziskových organizací významnou měrou přispívá k efektivnějšímu zapojování dobrovolníků při mimořádných událostech. Zároveň jako velmi přínosná je Dohoda o spolupráci Jihočeského kraje a účastníku Panelu nestátních neziskových organizací. Významné jsou též společná cvičení, která prověří fungování Panelu jako takového a jednotlivých nestátních neziskových organizací. Za tyto cvičení lze např. označit ZONA 2010 a ZONA 2015.

Literatura

BACHMANN, P. (2015). *Transparentnost a veřejná prospěšnost českých neziskových organizací*. Praha: Úřad vlády.

BACHMANN, P. (2012). *Vybrané problémy transparentnosti českého neziskového sektoru*. E+M Ekonomie a management. Číslo 2/2012. Technická univerzita v Liberci. 2012b. ISSN: 1212-3609.

FRIČ, P. (2014) *Občanská společnost a definice NNO, vývoj, stav a trendy*. [on-line] [Cit. 2016-10-23]. Dostupné na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnno/dokumenty/studie_fric_pro_web.pdf.

KAVAN, Š., DOSTÁL, J. (2012). *Dobrovolnictví a nestátní neziskové organizace při mimořádných událostech: v podmínkách Jihočeského kraje* [online]. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012 [cit. 2016-10-23]. ISBN 978-80-87472-41-5. Dostupné na: <http://www.academia.edu/9659287/Dobrovolnictvi%20a%20nestatni%20neziskove%20organizace%20pri%20mimoordnnych%20udalostech>.

TOŠNER, J. (2014). *Studie o dobrovolnictví*. Praha: Úřad vlády ČR. [on-line] [Cit. 2016-10-23]. Dostupné na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnno/dokumenty/studie_tosner_pro_web.pdf.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. (2014). *Evidence nestátních neziskových organizací*. [on-line] [Cit. 2016-10-23]. Dostupné na: <http://www.isnno.cz/evidencennov10001/DesignPages/oevidenci.aspx>.

ESF ČR. *Spolky a jejich postavení dle nového Občanského zákoníku*. [on-line] [Cit. 2016-10-23]. Dostupné na: http://www.esfcr.cz/file/8783_1_1/.

Nevládní neziskové organizace - NNO. *RIS: Regionální informační systém* [online]. ©2012-2014 [cit. 2016-10-23]. Dostupné z: <http://www.risy.cz/cs/krajske-ris/jihocesky-kraj/regionalni-informace/nno/>.

Panel nestátních neziskových organizací Jihočeského kraje. *ADRA* [online]. 2014 [Cit. 2016-10-23]. Dostupné na: <http://www.adra.cz/document/panel-nno-jihoceskeho-kraje>.

Rada vlády pro nestátní neziskové organizace. *Vláda České republiky* [online]. (c)2009-2016 [cit. 2016-10-23]. Dostupné na: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rnno/zakladni-informace>.

**Vysoká škola evropských a regionálních studií
Katedra právních oborů a bezpečnostních studií**

**IV. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM
BEZPEČNÁ SPOLEČNOST 2016**

Editor:
Mgr. Štěpán Kavan, Ph.D.

Vydala
**Vysoká škola evropských a regionálních studií, z.ú.,
Žižkova tř. 6, České Budějovice roku 2016**
1. vydání, 2016, náklad 120 kusů CD-ROM

ISBN 978-80-7556-012-4
ISSN 2533-6223